ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII PENTRU CERCETAREA ȘI STUDIEREA DOBROGEI

PUBLICATĂ SUB AUSPICIILE CASEI ȘCOALELOR

ȘI SUB ÎNGRIJIREA D-LUI

CONST. MOISIL

PROFESOR SECUNDAR

VOL. I.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB» ION C. VĂCĂRESCU

No. 4, STRADA UMBREI, No. 4

1916

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

Sunt treisprezece ani de când am încercat pentru întâia oară înființarea unei societăți care să aibă de scop cercetarea și studierea Dobrogei. Eram atunci director al liceului din Tulcea și în urma numeroaselor călătorii ce făcusem mai mulți ani dearândul în toate părțile acestei provincii, cât și din studiile ce întreprindeam, ajunsesem să-mi dau seama de importanța cu totul escepțională, ce are această regiune pentru țara și neamul nostru întreg, pe cum și de netemeinicia multor păreri, ce circulau asupra ei nu numai în public, dar și în cercurile cari trebuiau să fie mai bine informate.

Cunoșteam de altă parte serviciile mari ce le aduseseră în alte țări societățile de acest fel și informațiunile prețioase ce le-au scos din publicațiunile lor nu numai oamenii de știință, dar chiar și bărbații de stat și diplomații.

In sfârșit reușisem să câștig pentru această ideie, pe lângă mai mulți intelectuali, pe mult regretatul Luca Ionescu, pe atunci prefect al județului Tulcea, un om pătruns de cele mai bune intențiuni pentru propășirea Dobrogei și care s'a arătat dispus să ne susțină și printr'o largă subvențiune bănească din partea județului. Intr'un raport ce-i prezentasem în Noemvrie 1903, cu ocazia împlinirii unui sfert de veac dela reanexarea Dobrogei, justificam în următorul chip necesitatea studierii Dobrogei și înființării unei societăți cu acest scop:

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

«Misiunea noastră în Dobrogea este pe cât de importantă, pe atât de grea. In primul rând sarcina noastră este, să stabilim legături cât se poate mai intime între diferitele neamuri ale provinciei, pentru a face din ele o populaţiune cu aceleaşi sentimente şi aspiraţiuni. Iar de altă parte această populaţiune trebuie unită prin legături indisolubile cu patria-mamă. Acest fel de legături nu se pot însă stabili numai prin comunitate de interese, ci pentru ca ele să fie etern durabile, trebuie să aibă o bază morală, psihică. Interesul variază cu timpul, pe câtă vreme legăturile de natură sufletească devin tot mai tari, prin faptul că intră tot mai adânc în caracterul, în natura oamenilor. Dar pentru aceasta este necesar să cunoaştem mai întâi sufletul acestor popoare, să le cunoaştem viaţa din trecut şi din prezent, obiceiurile, credinţele, etc. Şi aceasta nu se poate decât în urmă unui studiu amănunţit.

«În al doilea rând noi trebuie să promovăm bună starea economică a acestei populaţiuni. Nici aceasta însă nu o vom putea face decât dacă vom cunoaşte, vom studià mijloacele de producţie şi de schimb. Pentru a ridicà agricultura şi viticultura trebuie să studiem terenul şi condiţiunile climaterice. Pentru a da avânt industriei şi comerţului trebuie să cercetăm materiile prime ce putem găsì acì, mijloacele mai lesnicioase de fabricare şi de schimb. In orice caz starea economică a provinciei nu se poate ridicà pe baze solide, decât după ce se vor fi studiat pe baze temeinice toate condiţiile de care depinde ea.

«În sfârşit noi avem în Dobrogea şi o misiune ştiinţifică. Această ţară prin poziţia ei geografică, prin configuraţia terenului, prin fauna şi flora ei, prin rolul ei istoric, prin varietatea neamurilor ce au locuit-o şi o locuiesc, a obiceiurilor şi credinţelor lor, prezintă atâtea curiozităţi ştiinţifice, cum poate nu prezintă nici o ţară din Europa. Nu este numai o datorie a noastră faţă de ştiinţă, ci

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

trebuie să fie şi o mândrie, o ambiţiune naţională, ca noi, nu străinii să o studiem.

«Iată de ce susţin, că studierea Dobrogei, din toate punctele de vedere, este o chestiune de cea mai mare însemnătate şi utilitate, şi că de ea depinde succesul muncii noastre a tuturor acì» [1]).

Dar cu toate stăruinţele mele şi cu toată bunăvoinţa lui Luca Ionescu, anumite împrejurări locale au împedicat înfăptuirea acestei idei. Ea însă n'a încetat să mă preocupe şi mai departe, iar după stabilirea mea în Bucureşti am crezut, că activitatea ce am depus timp de zece ani în Dobrogea, îmi dădea dreptul să urmăresc şi de acì realizarea ei. Mai ales că cu cât trecea timpul mă convingeam tot mai mult despre necesitatea de a se înfiinţa astfel de societăţi în toate ţinuturile româneşti.

În adevăr, dintre toate popoarele culte, noi ne cunoaştem mai puţin pământul pe care îl locuim de veacuri şi pe care l-am putut păstra cu atât de mari sacrificii. Din toate punctele de vedere: istoric şi etnografic, geologic şi geografic, economic şi folkloristic, din punct de vedere al florei, faunei, etc. pentru cele mai multe regiuni ale pământului românesc nu avem decât informaţiuni cu totul insuficiente. Cât de păgubitoare este această lipsă de cunoştinţe pentru intreagă activitatea noastră, se vede mai ales astăzi, când ne pregătim pentru realizarea unităţii noastre politice! Studierea ţinuturilor româneşti se impune cât mai neîntârziat şi cel mai practic mijloc pentru aceasta este înfiinţarea de societăţi regionale cu acest scop. Rezultatele strălucite ce le-au dat în alte ţări societăţile de acest fel, sunt cea mai bună dovadă despre marea lor utilitate şi cea mai sigură garanţie pentru reuşita lor.

---

[1]) Luca Ionescu, *Judeţul Tulcea.* Dare de seamă pe 1903.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dar în afară de folosul lor ştiinţific, aceste societăţi au şi un rol social din cele mai salutare. Grupând la olaltă pe intelectualii din fiecare ţinut, smulgându-i din când în când din mijlocul preocupărilor obişnuite — de cele mai multe ori de ordin intelectual şi moral inferior — îndemnându-i să se gândească la probleme mai înalte, mai generoase, societăţile regionale sunt menite să producă o reacţiune, o înviorare în mentalitatea cărturarilor noştri din provincie şi să limpezească întru câtva atmosfera greoaie, ce pe mulţi îi împedică de a-şi utiliza puterile intelectuale pentru propăşirea ţării şi a neamului.

Anul 1913 a fost pentru Dobrogea de o importanţă capitală, deoarece partea ei sudică, ruptă prin Tratatul dela Berlin, a fost în nou alipită şi întreagă provincia ce se chemă în antichitate Scythia minor, a intrat în stăpânirea urmaşilor lui Mircea cel Bătrân, vechiul Domn al acestui ţinut. Dar în acelaş timp şi pretenţiunile nedrepte asupra ei, ale unor vecini, începuseră să se manifesteze cu mai multă tărie decât oricând. Mi s'a părut atunci momentul cel mai potrivit să încerc din nou înfiinţarea unei societăţi pentru studierea Dobrogei, în credinţa că lucrările ce le vor publică membrii ei, de o parte vor lămuri opinia publică şi cercurile conducătoare asupra importanţei vitale ce are pentru noi această regiune, de altă parte vor oferi bărbaţilor noştri de stat arme puternice pentru susţinerea drepturilor ce avem asupra ei.

De data aceasta mi se prezintau şi garanţii de reuşită cu mult mai mari. In primul rând, un număr de foşti elevi ai mei dela liceul din Tulcea, cari acum ajunseseră oameni cu studii superioare, s'au arătat dispuşi să-şi sacrifice o parte din timp pentru cercetarea şi studierea diferitelor probleme dobrogene. De altă parte omul de bine care este D-l Mihail Popescu, Administratorul Casei Şcoalelor, care totdeauna a încurajat cu cea mai mare bună-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

voinţă lucrările menite să contribue la propăşirea noastră culturală, a primit să ia sub ocrotirea D-sale această societate, precum şi toate societăţile similare ce se vor mai înfiinţa şi să asigure tipărirea publicaţiunilor lor.

Mulţumită acestor împrejurări am fericirea să dau la iveală astăzi primul volum din «Arhiva Dobrogei», publicaţiune menită să cuprindă lucrările membrilor societăţii pentru studierea provinciei noastre transdanubiene.

Dacă ea va izbuti să facă cu timpul mai bine cunoscute diferitele probleme dobrogene şi dacă va putea servì ca îndemn pentru înfiinţarea de societăţi şi publicarea de lucrări similare şi în alte ţinuturi româneşti, satisfacţia noastră va fi deplină şi munca noastră în deajuns de răsplătită.

CONST. MOISIL

Bucureşti 13 Martie 1916.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CÂTEVA CONSIDERAȚIUNI ETNOGRAFICE
ASUPRA DOBROGEI

Culegeri de folklor și studii de etnografie dobrogeană sunt păsări rare în țara noastră. Și totuși, din acest punct de vedere, ca și din multe altele, Dobrogea e un pământ al făgăduinții. In geologie, în geografie, în arheologie, ea a răsplătit și va răsplăti din belșug pe harnicul cercetător, setos de a descoperi tainele acestui pământ, precum și trecutul istoric al fragmentelor de omenire ce îl locuesc. Măsurătorile antropologice ale lui Eugène Pittard asupra mozaicului de naționalități din acest colț al României, ne-au arătat că și în această privință omul de știință are un câmp bogat de experiență, fiindcă pe un spațiu relativ mic, găsește îngrămădită o mare varietate de elemente. Ai uneori impresia că te afli într'un muzeu etnografic.

Cu toate acestea, studii de etnografie dobrogeană ne lipsesc. E adevărat că această ramură de cunoștințe, născută târziu ca disciplină a parte, chiar în țările de cultură mai înaintată, abia în ultimul timp și-a câștigat o atenție specială și un loc de onoare alături de celelalte discipline mai vechi. Este explicabilă prin urmare neglijarea ei la noi unde, din lipsa unei catedre închinate acestor studii, nu s'au format până acum cercetători bine dăscăliți, cari să urmărească cu sistem cultura materială și sufletească a poporului dela țară, adică descrierea etnografică a neamului românesc în pătura sa cea mai interesantă.

Filologia și istoria și-au îndeplinit aproape din prisos

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

datoria lor, una descurcând originea elementelor linguistice din tezaurul vorbirii noastre şi fixând proporţia de fond latin şi străin din limbă, ceialaltă, pe cât au ajutat-o isvoarele, lămurind trecutul nostru politic, social, economic, militar etc; domeniul etnografiei însă stă ca un câmp aproape în întregime părăginit. Casa şi felul ei particular de construcţie, partea originală şi de influenţă străină din stilul arhitectonic românesc, aderenţele locuinţei cu tot ce au ele specific neamului nostru în deosebire de alte neamuri vecine; instrumentele agricole, întrucât nu sunt produse ale fabricilor streine; instrumentele muzicale populare; obiectele casnice; portul, în bogata lui varietate şi adesea în strălucitoarea sa frumuseţe; motivele ţărăneşti de desen şi pictură; în scurt, întreaga cultură materială, abiă au oprit când şi când paşii câte unui cercetător izolat, înzestrat cu o fericită curiozitate. Lucrări de sinteză lipsesc cu desăvârşire. Totuşi cultura sufletească s'a bucurat de o atenţie mai statornică. Avem chiar şi publicaţii destinate înregistrării avutului nostru folkloristic: basme, descântece, ghicitori, doine, balade, colinde, superstiţii etc. S'au publicat şi numeroase colecţii de asemenea produse, unele chiar după provincii. S'au tipărit şi oarecare studii, aşa încât putem notă în această direcţie o mişcare îmbucurătoare.

Dar şi acì, dacă filologul poate aduce în foarte multe cazuri partea sa de învinuire în felul cum s'a colectat şi înregistrat asemenea material, nu mai puţin îşi poate aduce învinuirile sale şi etnograful. De altfel, şi pentru cât s'a făcut nu putem fi decât recunoscători. Fiecare generaţie lucrează potrivit cu pregătirea ce i-a îngăduit-o vremea şi, ca să fim drepţi, chiar în apus, o privire mai limpede, mai metodică, asupra felului cum trebue tratat asemenea material, este rodul activităţii deceniilor din urmă. Ba chiar, în unele privinţe, nici astăzi unele chestiuni de metodă n'au ajuns la o clarificare deplină.

S'au cules şi la noi multe bogăţii ale spiritului popular.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

După secarea acestui isvor preţios, ar trebuì să urmeze studii de etnologie, adică de etnografie comparată. Cele mai frumoase şi mai captivante probleme s'ar ridică atunci şi ne-ar lămurì o sumă de alte probleme în legătură cu filologia şi istoria Românilor.

Filologul, alegând oarecum grâul de neghină, ne-a dat dicţionare ale tesaurului latin şi străin: cunoaştem astfel în ce măsură suntem prin limbă Romani şi în ce măsură am fost influenţaţi de Slavi, Francezi, Greci, Turci etc. Antropologia, o ştiinţă care încă nu s'a născut la noi, ne va arătà în ce măsură prin făptura noastră somatică aparţinem varietăţii mediteranee, alpine sau atlantice a rasei albe europene. Dar ce ne-a dat în aceeaşi direcţie etnografia? In ce proporţie prin cultura noastră materială şi sufletească populară suntem latini, în ce proporţie suntem originali şi întrucât suntem influenţaţi de vecini? Care e vechimea diferitelor strate de cultură, dincotro au venit ele şi cum s'au suprapus în timp şi spaţiu unele peste altele? Ce provincii culturale geografice avem? Până acum articole de această natură sunt de asemenea păsări rare la noi şi cele câteva care s'au publicat, sunt semnate mai ales de nume streine. Câteva studii de folklor comparat au stabilit oarecare afinităţi între noi şi balcanici. Provincii *etnogeografice;* zone de acculturare, adică de iufluenţă reciprocă; curente de migrare urmărite istoriceşte şi pe cale etnografică, ori filologică: despărţirea bunurilor culturale originale de cele de împrumut, şi multe alte probleme de acest soi, rămân în sarcina prezentului şi a viitorului.

Nici un popor nu e omogen în toată întinderea sa. Migrările din trecut şi invaziile armate i-au alterat, după regiuni, fiinţa sa somatică; izolarea sau circulaţia mai intensă, influenţele diverse, precum şi însuşi substratul antropologic diferit, au dat naştere la dialecte; influenţe geografice, mai ales climaterice, alături de curentele culturale streine, au creat

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

provincii etnografice cu un habitus deosebit; chiar și istoria politică a provinciilor nu a fost aceeași în decursul secolilor să se compare d. ex. Banatul cu Bucovina, Oltenia cu Dobrogea, Transilvania cu Basarabia. Toate aceste cauze au contribuit ca în massa unuia și aceluiaș popor, luat în toată întinderea sa, să nu găsim o omogeneitate desăvârșită, ceeace ar fi și o pretenție absurdă, ci mai de grabă o mare varietate, care ne conduce la stabilirea de provincii filologice, etnografice, istorice, după cum studiul pământului ne conduce la stabilirea de provincii geologice și geografice.

Grija etnografului va fi să limiteze asemenea provincii El va urmări cercurile de cultură și stratele de cultură exact ca și geologul, care urmărește întinderea și stratificarea rocelor de aceeași vârstă. Pentru cultura materială asemenea studii se pot realizà mai ușor. Ele totuși trebuesc organizate, fiindcă aceasta nu poate fi opera unui singur om. O largă anchetă oficială, urmărită ani de-arândul este mijlocul cel mai eficace. Ea poate porni numai dela Universitate, dela un muzeu etnografic, sau dela o societate culturală, care să cheme specialiști ca conducători. Altcum, individul izolat, cu toată bunăvoința lui, nu va reușì să ne dea decât informații din câteva centre cercetate, dar care niciodată nu vor putea conduce la stabilirea de granițe. Totuși, pentru cercetarea tipologică și chiar cronologică, și asemenea anchete izolate sunt suficiente și bine venite. Cunosc în regatul României regiuni unde nu se colindă. Ce granițe de răspândire are obiceiul colindului și ce subdiviziuni se pot face în acest cuprins? Care este centrul de unde a radiat acest obiceiu și ce împrejurări istorice sau etnografice i-au dat naștere? Cunosc de asemenea răspândirea aproximativă a unor obiecte de sport popular: este această răspândire de natură etnografică, sau mai curând antropogeografică? Este practica unor asemenea sporturi precum și invenția unor asemenea obiecte o creațiune spontană, independentă de alte centre, sau e un împrumut?

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

La rândul său, este acest împrumut un împrumut nou—pentru a putea stabili cronologia stratificării, — sau e o moştenire din timpuri istorice, sau chiar preistorice, după cum e d. ex. patinagiul pe «oase», care în judeţul Tulcea se numesc «catalige»? Iată o sumă de probleme în adevăr captivante, care urmărite cu metodă şi sintetizate apoi, sunt în măsură a alimentă şi creă o întreagă disciplină intelectuală, care să ne lămurească structura sufletească a poporului român.

Am întreprins deocamdată asemenea studii în Dobrogea. Ele vor cere ani şi ani de adunare de material şi cercetări continue: o perspectivă care, de sigur, nu poate surâde oamenilor pripiţi. Nu cunosc în tot pământul românesc un alt ţinut care să ne ofere un câmp de experienţă mai bogat ca cel din dreapta Dunării. In urma colonizării Dobrogei cu elemente româneşti de pretutindeni, ea este un rezumat, un muzeu al etnografiei întregii Dacii. Acì găsim pe Moldoveanul din Neamţ şi Hotin, alături de românul Bănăţean; pe Munteanul din regiunea dealurilor alături de cel din câmpie; pe Oltean alături de Transilvănean; pe Românul dobrogean vechi, alături de Românul dobrogean nou. Fiecare ne-a sosit din provincia lui cu portul şi obiceiurile sale, cu dialectul şi făptura sa somatică deosebită; cu o altă cultură materială şi sufletească, în scurt cu un habitus etnografic diferenţiat. Iar din totalizarea şi contopirea acestor aspecte se făureşte pe acest pământ al experienţii o nouă cultură populară, care este mult mai bogată decât fiecare din componentele sale, tocmai pentru că le cuprinde pe toate. Mult mai bogată apoi, fiindcă la cultura populară a Românilor se adaugă şi cultura celorlalte neamuri conlocuitoare, care şi ele reprezintă naţia şi trecutul lor şi prin urmare o altă experienţă a vieţii. Găsim acì Bulgari din părţile Macedoniei şi Rumeliei, purtaţi de vremuri spre Basarabia şi apoi spre Dobrogea; Ruşi moscoviţi şi Rusnaci din stepă; Turci şi Tătari; neamuri negustoreşti de Armeni, Evrei şi Greci; rămăşiţe ale unor

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

popoare dispărute, precum sunt Găgăuții; apoi Albanejі și Sârbi; Țigani românești și turcești; Nemți și Italieni; orientul alături de occident; străini risipiți cu toții în massa precumpănitoare a elementului românesc, care tinde să imprime cu timpul pecetea sa sufletească întregii regiuni, alterându-se totuși în parte, după cum e și natural. Dobrogea e un soiu de Americă a României, un fel de muzeu etnografic însuflețit, un soiu de focar de lupă, în care se adună razele culese de pretutindeni și concentrate într'o lumină mai vie, ce oferă cu mai mare înlesnire cercetătorului obiectul științei sale.

In revista de față «Arhiva Dobrogei», al cărei nume e așa de ospitalier unor asemenea cercetări, vom publica cu timpul materialul pe care l-am culeș și-l vom culege în această provincie, având grija întotdeauna să dăm și unele indicații necesare pentru viitoarele sinteze etnogeografice. O deosebită atenție vom avea asupra produselor românești ale vechilor Dobrogeni, pentru ca apoi, adunate la un loc în volum, să poată folosi la reconstituirea vieții sufletești a acestei ramuri de Români, care prin trecutul lor istoric s'au deferențiat întrucât-va de cei din stânga fluviului. Regretând imposibilitatea de e satisface întotdeauna cerințele filologice în vederea exactă a particularităților dialectale de limbă, tocmai din imposibilitatea de a aduna eu însumi întreg materialul risipit în atâtea sate, voiu fi cel puțin mulțumit dacă voiu putea pregăti terenul pentru o cercetare etnografică mai temeinică a Dobrogei. Studiul istoric al curentelor de migrare în sec. XIX, vechimea așezării diferitelor neamuri dobrogene, cultura lor materială și sufletească, influențele reciproce, înregistrarea de material folkloristic din toate satele etc. etc., iată un program de activitate etnografică, pe care ne propunem a-l realiza.

C. BRĂTESCU
Profesor la Școala Normală din Constanța.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Iancu-Vodă

Mustafa
De la Baba [1])
Irimia
Din Chilia [2])
Şi cu hogea Diiului [3])
Nădejdea 'npăratului
La Iancu-Vodă sosià
Şi din gur'aşa-i grăià:
— Turceşte-te, Iancule,
Şi te dă pe legea noastră
Lege bună şi bogată
Şi de toate 'ndestulată:
Şi de miere şi de unt,
De aur şi de argint,
Care este la Turc mult,
Dulceaţă de pe pământ.
Iancu-Vodă răspundeà:
— Eu, măre, că m'oiu turcì
Dacă voi m'ăţi dăruì
Cu cinzeci de iepe roaibe,
Iepe roaibe, umblătoare
Pintenoage la picioare,
Cu dungi negre pe spinare,
Strănutând de câte-o nare.
Eu vă dau sfatul la voi,
Voi să-l daţi la înpăratu!
La'npăratu de-mi pornià
Inpăratu-i întrebà:
— Turcit-aţi pe Iancu-Vodă?
Iar delìi răspundeà:
— Noi, măre, nu l-am turcit
Că el, măre, s'o turcì
Dacă noi l-om dăruì
Cu cinzeci de iepe roaibe,
Iepe roaibe, umblătoare,
Pintenoage la picioare,
Cu dungi negre pe spinare,
Strănutând de câte-o nare,
Inbuestră'n fuga mare!
Inpăratu răspundeà:

---

[1]) Babadag, orăşel dobrogean, aproape de lacul Razelm.
[2]) Chilia Basarabiei.
[3]) Vidinul.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

— Bac sanà [1]) de ghiauru
Ce i-a poftit sufletu!
Păsaţi, măre, de mi-i daţi
Şi siliţi
De mi-l turciţi,
Că de nu mi l-ăţi turcì
Noi n-om mai înpărăţì!
Ei la Iancu se pornià
Iepele că-i dăruià.
Iară Iancu de-i vedeà,
Mustăcioara îi rădeà,
Mai frumos mi-o răsucia
Şi delìi aşa grăià:
— Turceşte-te, Iancule,
Şi te dă pe legea noastră,
Lege bună şi bogată
Şi de toate 'ndestulată:
Şi de miere şi de unt,
De aur şi de argint,
Care la Turc este mult
Dulceaţă de pe pământ!
Iancu-Vodă răspundeà:
— Eu, măre, că m'oiu turcì
Dacă voi m'ăţi dăruì
Cu cinzeci de berbeci berci,
De la coade pân'la coarne
Tot de douăsprece palme;
Coarnele cât braţele,
Să mă culc pe dânsele.
Eu vă dau sfatul la voi,
Voi să-l daţi la înpăratu!
La 'npăratu de-mi pornià
Inpăratu-i întrebà:
— Turcit-aţi pe Iancu-Vodă?
Iar delìi răspundeà:
— Noi, măre, nu l-am turcit,
Că el, măre, s'o turcì
Dacă noi l-om dărui
Cu cinzeci de berbeci berci
Dela coade pân'la coarne
Tot de douăsprece palme;
Coarnele cât braţele,
Să mă culc pe dânsele.
Inpăratul răspundeà:
— Bac sanà de ghiauru
Ce i-a poftit sufletu!
Păsaţi, măre, de mi-i daţi
Şi siliţi
De mi-l turciţi
Că de nu mi l'ăţi turcì
Noi n'om mai împărăţì!
Ei la Iancu iar pornià
Berbecii îi dăruià.
Iar Iancu când mi-i vedeà
Mustăcioara îi rădea
Mai frumos mi-o răsucia.
Şi delìi-aşa grăià:
— Turceşte-te, Iancule,
Şi te dă pe legea noastră
Lege bună şi bogată
Şi de toate 'ndestulată;
Şi de miere şi de unt
De aur şi de argint
Care la Turc este mult
Dulceaţă de pe pământ.
Iancu-Vodă răspundeà:

[1]) Ia te uită.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

— Eu, măre, că m'oiu turcì
Dacă voi m'ăţi dărui
Cu cinzeci de catârași
Incărcaţi cu gălbinași.
Eu vă dau sfatul la voi
Voi să-l daţi la înpăratu!
Inpăratu răspundeà:
— Bac sanà de ghiauru,
Ce i-a poftit sufletu!
Păsaţi, măre, de mi-i daţi
Și siliţi
De mi-l turciţi,
Că de nu mi l'ăţi turcì
Noi n'om mai înpărăţì!
Delìi dacă pornià,
La Iancu-Vodă sosià
Gălbinașii descărcà.
Iar Iancu când mi-i vedeà,
Mustăcioara îi rădeà,
Mai frumos mi-o răsucià
Și la masă mi-i poftià,
Masa mare le'ntindea
Cu purcei de-mi ospăta,
Alţi doi în dăsagi punea
Și la 'npărat mi-i pornià.
Impăratu-i întreba:
— Turcit-aţi pe Iancu-Vodă?
Iar delìi răspundeà:
— Nu știu noi de l-am turcit
Ori el că ne-a românit.
Dacă, măre, nu ne crezi
Cată în dăsagi și vezi.
Când dăsagii îi cătà,
Purcelușii fripţi găsià
Și din gur'așa grăia:
— Lăsa-ţi, măre, să domniască
Să domniască 'npărăţească
De nimeni să nu gândească!

Această baladă istorică a fost culeasă de Constantinescu Pimen, elev al școlii normale din Constanţa, din gura lui *Niculai Dorobanţu*, bătrân de 70 ani, din comuna Tortoman, plasa Megidia, judeţul Constanţa. Tortoman este un sat curat românesc. După statistica din 1914 numără 877 suflete. Până la războiul din 1877 n'aveà picior de creștin în el. Plecând Musulmanii, s'au așezat în locul lor Români, mai ales din judeţele Ialomiţa, Brăila și Râmnicul-Sărat. Pe lângă ei se mai află și Ardeleni. In graiul popular primii sunt porecliţi «Cojani»; aceștia din urmă, «Mocani». Ardelenii sunt în minoritate, vr-o zece familii, dintre cari jumătate s'au înstărit cu pământuri mai întinse, cumpărate foarte ieftin de la Turci. Moș Niculai Dorobanţu face parte dintre Cojani.

C. B.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

DIN ETNOGRAFIA DOBROGEI

AȘEZĂRILE BULGARILOR

Rare ținuturi prezintă o varietate mai mare în ceeace privește populațiunea conlocuitoare, ca Dobrogea, și în puține părți se pot studià mai cu ușurință fenomene de influență culturală, ce s'au exercitat dela o națiune la alta, ca aici. Dintr'o regiune în alta fapte caracteristice se înfățișează cercetătorului.

Dela satele germane, ordonate, aliniate și până la informele așezări tătărești, varietatea e foarte interesantă.

Pentru cine nu e deprins a vedeà în spiritul unei grupări etnice felul particular de viață și de organizare, lucrul e de puțină importanță.

O cercetare mai adâncă arată însă, că fiecare notă constitutivă și particularitate specială e rezultatul unor elemente culturale adânci, pe cari oricare din grupările etnice de azi, ce au luat parte la acest proces de influențe reciproce, le-au adus cu dânsele și le păstrează încă în bună parte, constituind tocmai caracteristica individualității sale proprii. Pe lângă atâtea elemente comune ce apropie așa de mult popoarele din acest colț al Europei sud-orientale, se vor arătà și înțelege alte multe elemente ce le caracterizează pe fiecare în parte.

Așa bunăoară, nu se va puteà înțelege felul particular

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

XVI în minoritate față de elementul turcesc [1]). In acest veac Paul Georgiu ne arată ca sate locuite curat de Bulgari pe următoarele: *Devna, Manastir, Dobrina, Krivna, Ravna, Nenovo, Neavoşa,* (Gniauscia), *Guliţa* (Guglie), *Călugăriţa, Iancovo, Novo-Selo, Mostu, Cenghe,* (Cenga) *Divdeadovo* (Divdeo), ce toate cad aproape de graniţa de nord a regiunei Bugariei nord-estice, pe aproape de calea ferată sudică ce trece între Rusciuk şi Varna. Referindu-se la Deliorman — Cadrilatetul de astăzi — şi la Dobrogea, Georgiu observă că acestea n'au fost aşa de populate ca Gorilovo şi că în ele elementul creştin n'a ocupat decât oraşele Silistra, Cerven (Cirvenigi) Razgrad, Şumen şi Preslavul, cari oraşe erau locuite mai mult de creştini decât de Turci [2]). Dobrogea erà locuită numai pe malul mărei de creştini, în ţinuturile: *Charar* (Caraharman ?) *Maluch, Costanza, Mongalia, Irosta, Balcich, Varna, Orachovsa, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello* şi *Galata.* Toate, adaugă el, erau locuite şi de creştini şi de Turci, afară de Balcic unde erau numai creştini.

Innăuntrul Dobrogei, căci de ea ne vorbeşte Paul Georgiu, locuiau numai Turci în ţinuturile: *Zatuchio, Baba* (Babadagul) *Carassuui* (Carasu), *Cassasui, Pastargi* (Pazargic?) şi *Provadia.* In *Sasaucci* (Isaccea?) şi *Babassi,* — poate e vorba de oraşe—numărul creştinilor era mai mare decât al Turcilor [3]).

---

[1]) Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* in Schriften der Balkancommission [Linguistische Abtheilung], Wien 1903, coloana 12.

[2]) Lj. Miletici: *Staroto bulgarsko naselenie vu severoixtocina Bulgaria* Sofia 1902, pag. 6.

[3]) *Monumenta historica Slavorum meridionalium* II, (formând vol. XV din Glasnik), pag, 243. Paul Georgiu delimitează Dobrogea astfel: «...la prima è chiamata Dobruccia, la quale è piana e aperta senza boschi e fratte è di lunghezza per la marina, comminciando il suo principio dalla foce del Danubio, ove sbocca in mare fino a Vaivar, che questa provincia per molti anni ho praticato».

O identificare a localităţilor despre care vorbeşte Paul Giorgiu s'a încercat s'o facă M. Drinov, *Istoricesko osveatlenie,* in Periodicesko Spisanie, Sreadetu (VII 1874) p. 1 urm.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Cine erau acești creștini pe care ni-i arată Paul Georgiu? Jireček a admis că ei nu sunt decât Cumani creștinați, cari s'au așezat în părțile acestea în evul mediu și cari fiind creștinați înainte de venirea Turcilor, au putut să se menție, — având aceeași limbă ca și populațiunea osmanlâie așezată în ținuturile Dobrogei, — până în vremurile noastre, formând astăzi cele câteva insule de populațiune găgăuță. Aceasta cu atât mai mult, spune Jireček, cu cât aceleași localități pe cari le enumără Georgiu și Stanislav, se mențin și până astăzi cu aceleași nume, și conțin, unele din ele, populațiune găgăuță [1]). Cu mult mai probabilă mi se pare însă părerea d-lui Iorga, care susține că acești creștini nu erau decât Greci foarte vechi, cari au fost câștigați pentru limba turcă, dar și-au păstrat religia creștină. D-sa zice: «Când Turcii cari colonizau în veacul al XIV-lea marile drumuri și litoralul mării, se fixară în țara pe care Dobrotici urmă să o transforme într'o Dobroge, găsiră pe țărmul Mării-Negre o populațiune greacă, foarte veche, cu rădăcini antice, populațiune care este menționată în actele medievale până la tractatul din 1387, înaintea Bulgarilor. Ea locuiă în orașe, mai ales în porturi, și nu era dispusă să emigreze. Dar numărul ei era inferior celui al coloniștilor turci. Situația ei era întru toate asemenea celei a Caramanlâiior, Grecii din Caramania, câștigați pentru limba turcă, dar păstrându-si religia greacă, cari aveau în veacul al XVI-lea, după mărturia lui Gerlach, o biserică la Constantinopol, unde se făceă slujba în limba

---

[1]) C. Jirecek. *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanem*, pag. 28. Acela;, *Das Fürstentum Bulgarien*, pag. 145. «Die meisten Kumanen sassen wohl in dem heutigen Gagauzenlande, wo sich der Zusammenhang der Bevölkerung historisch verfolgen lässt.

. . . . . .

Die continuität der christlichen Bevölkerung in derselben Kustengegend zwischen Varna und Kustendze beweisen die Beschreibung des Ragusaners Giorgi, 1595 und des Bischofs Stanislav 1659 sowie die Erhaltung so vieler alter Ortsnamen.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

turcă şi pentru cari a apărut mai târziu o ediţie turcească a Bibliei (v. şi Albert Wächter, *Die Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV Iahrhundert,* Leipzig 1903). Deci ei suferiră aceiaşi influenţă. Un oarecare călător englez a crezut că descoperă în dialectul lor elementele unui «romaic impur». Li se zicea — dar nu din cauza legăturilor politice cu renaşterea greacă — «Găgăuţi greci» (Romansky, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja Roumaine* p. 23); se vorbeşte şi de «urme de influenţă greacă» la «Găgăuţii de pe litoral»; cei din interior, n'au fost la început Bulgari, ci numai au devenit mai târziu ca şi cei din Basarabia şi România. Mai trebue de observat, că Găgăuţii au aceleaşi ocupaţiuni caracteristice vechei populaţiuni greceşti, fiind vieri, pescari şi marinari, de vreme ce Bulgarii vecini sunt agricultori (Jireček, *Fürstenthum Bulgarien,* p. 143).

«Cât priveşte numele de Găgăuţ, este, se înţelege turc şi face parte din familia numelor cu sufixul *uz,* ca şi *ogursuz,* dela *ogur, topuz* dela *top,* etc. Radicalul *gaga* este o poreclă, ce serveşte a desemnà o populaţiune, a cărei limbă neînţeleasă, pare o simplă gângăvire; trebue apropiat de βάρβαρος al Grecilor şi *zomzom* al Evreilor. Românește *găgăuţ* însemnează prost[1])». Colonizarea turcească deci — pe care o vom studià aparte — a dat un colorit special Dobrogei. Până în veacul al XVII-lea, fără îndoială că elementul turcesc formà majoritatea populaţiunei. Aceasta o ştim din toate relaţiunile de călatorie cari amintesc Dobrogea şi cari sunt unanime în a recunoaşte că cu excepţiunea regiunei Dunărei unde locuiau şi Români şi a oraşelor unde populaţiunea era amestecată, populaţiunea era musulmană.

Când şi cum s'a întâmplat însă ca o populaţiune bulgară să se fi aşezat în Dobrogea, aceasta este întrebarea la care ne propunem să răspundem deocamdată.

* * *

[1]) N. Iorga, *Bulletin de l'Institut de l'Europe sudorientale,* 1915, p. 242.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In faţa progresului pe care-l făceà colonizarea turcească în Balcanul de răsărit şi anume în regiunile Varnei, Pravadiei, Novi-Pazarului şi Deliormanului până la Dunăre, puţinele rămăşiţe de populaţiune bulgară din sus zisele regiuni n'au mai putut să se menţie şi au fost nevoite să emigreze în Muntenia sau să se turcească [1]). Aceste emigrări — după Miletici — s'au făcut neobservat şi pe încetul încă de pe la sfârşitul veacului al XVII-lea, în număr mic. La jumătatea veacului al XVII, în socotelile episcopului catolic Philipp Stanislav, 1659, găsim enumărate printre naţionalităţile ce populau oraşul Babadag, pe lângă 1700 case turceşti şi «Bulgarorum, Graecorum, Valachorum schismaticorum domus sunt 300 circiter, animae 2000 circiter» [2]). Mai avem ştiri despre *«creştinii bulgari»*, şi din Călătoriile Patriarchului Macarie din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Plecând dela Chiustenza, şi străbătând o câmpie joasă şi netedă, Macarie ajunge «într'un orăşel al creştinilor bulgari, numit *Iglitsa*, în mijlocul Dunărei. Există un drum de mers pe uscat, e sub guvernământul mahometan, dar am văzut cruci ridicate în acest orăşel pe marginile drumurilor şi pe mormintele lor. Există o biserică în oraş. porci în mare număr îşi caută hrana pe uliţi. Din acest loc am ajuns într'un oraş numit *Majina (Matchin)*, pe malurile Dunării conţinând 420 case de creştini bulgari. E cel din urmă de sub guvernământul mahometan şi e în paşalâcul Silistrei. Are administratori turci şi un cadi» [3]).

Localităţile există şi astăzi, satul Igliţa şi orăşelul Măcin.

---

[1]) Lj. Miletici *Staroto bulgarsko naselenie*, p. 8.

[2]) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* vol. XVIII coprinzând «Acta Bulgariae ecclesiastica ab. a. 1565 usque ad. a. 1799», p. 264.

[3]) *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch written by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo in Arabic*, translated by *F. C. Belfour*, A. M. Oxon London MDCCCXXIX, vol. I, p. 42. Şi aceştia vor fi fugit din ţinuturile Bulgariei propriu zisă, de oarece vorbind de populaţiunile Ismailului, Paul de Alep, adaugă «că în acest oraş (Ismail) sunt mai mult de 12.000 familii de Români şi **Bulgari** *cari au fugit de tirania Turcilor şi au venit aci unde* viaţa e mai

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Şi aceşti Bulgari vor fi fost refugiaţi mai dinainte de prin ţinuturile Bulgariei cotropite de aşezarea turcească.

Resturile vechii populaţiuni bulgăreşti cari au rămas conlocuitoare cu populaţiunea musulmană au avut de suferit foarte multe din această convieţuire.

Când războaele ruso-turce au transformat aceste regiuni într'un veşnic teatru de război, o bună parte din populaţiunea creştină din nordul şi sudul Balcanului a început să treacă în ţările vecine şi mai cu seamă în Muntenia şi Rusia.

Incă către sfârşitul veacului al XVII şi începutul celui de al XVIII-lea din cauza războaelor austro-turce, numeroase familii de bulgari catolici din Ciporovci se aşezară în Oltenia, de unde după ce această provincie trecù sub dominaţiunea austriacă — la 1718 — fură transportaţi cam 4600 suflete în Banatul Temişoarei, în Vinga şi Besenov [1]). Asemenea emigrări s'au făcut pe încetul, după cum tot aşa şi ţărănimea noastră din judeţele dunărene treceà dincolo din cauza dărilor grele, dând astfel un aspect românesc şi malului vecin [2]). Pe de altă parte regiunile muntoase ale Bulgariei, ca cele ale Balcanilor şi ale Rhodopei şi-au revărsat prisosul lor de populaţiune în spre şesurile Dunărei şi ale Traciei [3]).

O mişcare de emigrare mai puternică se produse în massa populaţiunei bulgare în spre regiuuile arătate, şi mai

---

plăcută, unde se poate bucurà cineva de dreptate şi siguranţă şi unde impositele, afară de haraciu sunt fără importanţă» *(ed. Cioran*, p. 262).

[1]) L. Miletici: *Na gosti y Banatski gă Bulgari* Sofia 1896, extras aparte din Bălgarski Prêgled III, Ianuarie pag. 40—57. Februarie 63—88. Vezi şi Archiv für slavische Philologie XIX (1896) p. 309; Jirecek. *Das Fürstenthum Bulgarien*, p. 50.

[2]) N. Gh. Dinculescu. *Contribuţiuni la mişcările de populaţie*, in Anuar de geografie şi antropogeografie 1914, Bucureşti 1915. Gh. Vâlsan: *Românii din Bulgaria şi Serbia*, pag. 15, în România şi popoarele balcanice, (conferinţe ale Ligei Culturale). N. Iorga. *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 88. N. Iorga. *Contribuţiuni istorice* cu privire la viaţa agrară a Românilor, pag. 40, 77.

[3]) Jirecek, *Geschichte der Serben*, p. 10.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cu seamă în spre Rusia, la finele veacului al XVII-lea şi începutul celui următor.

Prima emigrare în veacul al XVIII-lea ar fi fost între 1752—1754 spre guvernământul Hersonului [1]) în număr de 620 de familii. Chiar în cursul acestei emigrări se vor fi aşezat unii din ei şi în Dobrogea de oarece Iosif Boscovich în călătoria pe care o face spre Constantinopol prin anii 1761—1762, trecând prin Dobrogea, ne dă câteva informaţiuni incidentale din cari vedem că locuiau prin unele sate ale ei şi Bulgari. Călătorind prin orăşelul *Karassu* şi satul *Lefzé*, Boscovich ajunge în *Baltazikioi* care era format din două mahalale: una locuită de Turci şi alta de *Bulgari* creştini [2]). Un alt sat pe care-l găseşte locuit de Turci şi Bulgari e *Taschburun*, format din 50 de case [3]). Astăzi un sat cu acest nume nu mai există. Totuşi el trebuie să fi fost aşezat lângă dealul cu acest nume, ce înaintează în lacul Razelm, un însemnat punct de pescărie şi astăzi, ca şi în trecut [4]). Pe o hartă de după 1780 *[Neueste Karte von der Moldau, Walachei Bessarabien... von General Bauer et K. I. F. Schmid]*, se găseşte însemnată o localitate «*Bolgar*», care poate fi pusă în legătură cu acest fel de populaţiune.

Asupra vechimei acestor Bulgari Boscovich nu spune nimic. Necontenite emigrări de populaţiune din părţile Balcanului de răsărit au fost determinate de jafurile *Cârjaliilor*. (*Kyrcali* înseamnă în turceşte hoţ de pustiu; în scrieri contemporane se mai numesc şi *Daglii*, locuitori de munte sau mai simplu haiduci).

[1]) Lj. Miletici: *Staroto naselenie...*, pag. 14; acelaş, *Das Ostbulgarische*, col. 13 după A. Skalukovskiy: Bolgarskija Kolonii v. Bessarabii i Novorossijskom Krae., Odessa 1848.

[2]) Boscovich I. *Voyage de Constantinople en Pologne*, pag. 153. Ediţia germană: Des Abt Joseph Boscovich Reise von Konstantinopol durch Romanien, Bulgarien und die Moldau nach Lemberg in Polen. Leipzig 1779.

[3]) Boscovich ed. I. franceză pag. 167.

[4]) Asupra importantelor pescării ce se făceau aici vezi: Th. Volkov: *La pêche ukrainienne à Dobroudja*. (Ukrainske ribalustvo y Dobrydji), pag. 37.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Aceştia au fost cea mai mare nenorocire pentru ţinuturile bulgăreşti mai ales în zilele lui Selim al III-lea, când din cauza lipsei de ordine şi a relei administraţiuni a imperiului, au jefuit şi măcelărit timp de 12 ani într'un mod neomenos, regiuni întregi. Şi astăzi încă se pomeneşte în cântecele şi amintirile moştenite din bătrâni despre sălbătecia şi groaza acelor vremi [1]) Astfel de evenimente îi sileau să-şi ia drumul pribegiei. Nu rare ori au trecut şi în Muntenia, deşi numărul lor cel mare, străbătând Dobrogea, se ducea în Rusia.

Cei cari treceau în Muntenia se aşezau pe unele moşii şi de acì decurgeau o mulţime de plângeri împotriva lor. Aşa o jalbă la Divan semnalează, că Bulgarii bejenari veniţi din ţinutul Silistrei, s'au aşezat pe moşia mănăstirei Colţea, *Lichireştii*. Aici vânează peştele arendaşului, folosindu-se chiar de leasa lui, fără a li se da voe. Plângerea înregistrează că şi Românii se întorc de peste Dunăre, probabil tot din aceleaşi cauze ca şi Bulgarii [2]).

Incepând deci din veacul al XVIII, când regiunile din jurul Adrianopolului erau încă liniştite, în vreme ce ţinuturile Dunărei se despopulau din cauza deselor războaie ale Turcilor împotriva Transilvaniei austriace, a Poloniei şi a Rusiei, nenumărate familii din aceste regiuni au luat drumul pribegiei [3]).

Drumul acelora cari se duceau în Rusia trecea prin Dobrogea. De atunci a început ca pământul Dobrogei să fie cutreerat de aceste cete pribege, în toate părţile, aproape un veac. Insă

---

[1]) C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* Prag, 1876, pag. 482.

[2]) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, vol. IX, pag. 547. vol. XI pag. 570. Pentru aşezările Bulgarilor în Muntenia vezi *G. Weigand* în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache VIII* pag. 248; Dionisiu Fotino *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţărei munteneşti şi a Moldovei* (traducere de G. Sion) Bucureşti 1859. Vol. IV pag. 163. După această informaţiune numărul lor erà în jud. Ialomiţa de 899.

[3]) C. Jirecek; *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 50.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

după pacea dela Iaşi (1792), ele începură a fi din ce în ce mai numeroase şi sporiră, când cruzimele şi nelegiuirile Cârjaliilor ajunseră de nesuferit.

Tot puhoiul acesta de populaţie se îndreptă spre Rusia, trecând de sigur cea mai mare parte prin ţinuturile dobrogene [1]). In Basarabia şi sudul Rusiei s'au aşezat prin satele părăsite de Tătari şi prin câşlele de lângă oraşele Ismail, Chilia, Reni, Akerman şi chiar Chişinău [2]).

Războaele dela începutul veacului al XIX între Ruşi şi Turci au despopulat şi mai mult încă anumite părţi din Bulgaria.

Intre 1801—1812 s'a făcut una din cele mai mari emigraţiuni.

Ar fi emigrat atunci peste 4000 de familii. Peste vre-o 20 de ani, numai, se numărau în Basarabia Bulgarii cam 70.000 de suflete [3]). De altă parte se pare că Ruşii s'au servit de aceste războaie pentru a transportă neîncetat populaţiunea din Balcani spre a colonizâ *Basarabia* cu o populaţiune străină [4]). Martin, consul în Principate, constată într'un raport al său din 17 Iulie 1810 către Champigny că

---

[1]) Jirecek: *Geschichte der Bulgaren*, pag. 526; Z. Arbure: *Basarabia în secolul al XIX* p. 104; N. Iorga: *Chilia şi Cetatea Albă*, pag. 265—266; N. Iorga: *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 203; Petrescu şi D. A. Sturdza: *Acte şi documente relative la România*, vol. III, p. 1083, No. 802.

[2]) Asupra aşezărei lor în ţinuturile de care e vorba mai sus vezi: G. Zanetov; *Bulgarskite Kolonii vu Rusija* (Periodicesko Spisanie (1895, pag. 249—298); Menkov: *Über die Uebersiedlung der Bulgaren nach Bessarabien* 1853—1856 şi in Vbornik Razvědcika 1896—1897 Heft $^2/_4$. G. Lejan: *Ethnographie der Europäischen Turkei* pag. 29. (Ergänzungsheft zu Petermann's geographischen Mittheilungen), Gotha, 1861.

[3]) Dr. Wilhelm Ruland; *Geschichte der Bulgaren*, Berlin, 1911, p. 61.

[4]) N. Iorga: *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 265: «Cea dintâiu grije a Ruşilor în «Basarabia» autentică şi propriu zisă fusese să înlocuiască pe Tătarii dispăruţi printr'o poporaţiune creştină, care *să nu fie* românească. Neamurile cele mai deosebite deveniră vecine pe acest vechiu pământ moldovenesc. Contra «străinilor» biroul de colonizare, aduse întâiu Nemţi şi chiar Italieni — Germanii formau pe timpul lui Demidov cinci comunităţi agricole — apoi Armeni, Cazaci, Lipoveni, *Bulgari*».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

prin Iaşi treceau coloane de prizonieri compuse mai ales din copii şi femei. După informaţiunele pe cari le căpătase anunţă deasemenea că prin Galaţi trecuse, dela începutul războiului, mai mult de 16.000 de indivizi, Turci, *Bulgari* şi Sârbi [1]). Acelaş lucru îl arată şi *Ledoulx*.

Intr'un raport acesta spune că un general rus ar fi declarat că alte 12.000 de familii au trecut Dunărea şi că sunt încă mulţi cari se strecoară pe partea Moldovei. Generalul mărturisiă că războiul le-ar puteă da cam vre-o 50.000 de suflete de astfel de populaţiuni în migraţiuni silite [2]).

Intr'un raport din 27 Septembrie 1810 se constată precis că: «l'avantage le plus réel que la Russie ait retiré jusqu'à présent de la guerre actuelle c'est d'avoir envoyé les habitants du *Dobroudje* et de la Bulgarie, peuplé la Bessarabie, et même le gouvernement d'Odessa» [3]). Că Bulgarii, despre cari avem ştiri că erau luaţi din Dobrogea şi duşi în Rusia, proveneau din Bulgaria propriu zisă, ne-o arată pe deoparte tradiţia care se mai păstrează încă în unele sate din Dobrogea de azi şi Bulgaria răsăriteană şi care povesteşte despre rătăcirea populaţiunei prin pustiurile Dobrogei, de unde apoi au trecut în Basarabia; iar pe de altă parte faptul că până

[1]) *Hurmuzachi*, XVI No. MDCCLXV, p. 861.

[2]) *Hurmuzachi*, XVI, pag. 871: Uzând de forţă Kutusof duse cu dânsul în 1811 peste Prut, Bulgarii din Rusciuk. (C. Robert: *Les Slaves de la Turquie* 2 vol. Paris 1844, vol. II. pag. 326.

In 1810 locuitorii din Şiştov trebuiau să fie transportaţi în Rusia. Se mai spuneà că 8.000 de familii bulgare au părăsit lăcaşurile lor cu aceeaşi destinaţie ca şi cei luaţi din Razgrad, Silistra şi din alte părţi. *Hurmuzachi*, XVI, No. MDCCLXXX, pag. 383.

[3]) *Hurmuzachi*, XVI, pag. 876. La 10 Oct. 1810 locuitorii «des pays situés entre l'Hemus et le Danube» sunt transportaţi în Basarabia dar mai ales în guvernământul Oceacovului. *Hurmuzachi* XVI, p. 878. Câteva proecte de ordin militar ne arată încă intenţinea pe care o aveau Ruşii de a aduce astfel de populaţiuni dela sud la nord.

Hurmuzachi III. Supl. I. No. LI, p. 371. «Les seuls avantages apparents que nous puissions par conséquent tirer d'une expédition pareille — en supposant qu'elle réussisse — serait de détruire tout ce qu'il y a de villages entre les Balkans et le Danube et d'en emmener les habitants en Moldavie».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

acum nici un izvor nu vorbeşte de o numeroasă populaţiune aşezată aici [1]). Scurgerea convoiurilor de Bulgari spre Rusia ni-o arată şi faptul că o armată rusească care operă în Dobrogea în 1809 surprinde în mânăstirea «situé à 5 ou 6 verstes d'Isatchy» 1200 de ţărani bulgari ce se pregăteau să fugă şi cari îndată au fost conduşi în Basarabia. La 2/14 August ocuparea Tulcei de generalul Boulatow face ca populaţiunea de aici, care de sigur că numără şi Bulgari, ce veniseră din diferite părţi ale Bulgariei, să fugă spre Babadag. Sunt prinşi, şi 1500 de locuitori sunt trecuţi în Basarabia cu toate căruţele, bagajele şi animalele lor [2]). Războiul din 1828 pustieşte cu desăvârşire Dobrogea, iar după acest an urmează o nouă perioadă de emigraţiune din Bulgaria balcanică. Cauza acestei emigraţiuni a fost rolul activ pe care populaţiunea bulgară din Bulgaria propriu zisă, l-a avut în această campanie de partea Ruşilor. Generalul englez *Johmuse* care a călătorit în anul 1847 prin Balcani, dă multe ştiri asupra războiului din 1828—29 şi asupra emigrărilor provocate de acest război. Bulgarii au avut un rol foarte mare atunci. Ei duceau un război de uzură în ţară şi serviau Ruşilor drept călăuze şi spioni. Turcii însuşi i s'au plâns că au avut mai mult de suferit după urma Bulgarilor decât a Ruşilor [3]). De aceea prin tratatul dela Adrianopole se hotărăşte chiar că aceia

---

[1]) Asupra tradiţiei vezi Lj. Miletici, *Staroto naselenie*... pag. 9.

[2]) *Journal de campagnes faites au service de la Russie* (1809) par le comte de Langeron, în Hurmuzachi-Odobescu, vol. III, Supl. 1 [1709—1812] p. 176. Aici trebuie observat că mânăstirea Cocoş, de care sigur e vorba în raportul citat, e mai veche decât 1830—1840, după cum se afirmă în lucrarea «*Mânăstirile dobrogene*» de Arhim. Roman Sorescu, Bucureşti 1914, p. 16—17, căci la 1809 raportul pomeneşte precis de o asemenea mânăstire. Că n'ar fi biserica veche din *Nicolitel* se vede din faptul că nu se spune nimic despre sat, care e mai vechiu decât acest an, ci numai «l'armée occupa sur le champ le monastère situé à 5 ou 6 verstes d'Isaktchy». Vezi şi recenzia din «*Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-Orientale*» I-er Année No. 4 Avril 1914, pag. 88.

[3]) Cartea lui Johmuse se întitulează: «Notes of a journej into the Balkan or mont Haemus» London 1853 şi traducerea rusă de N. Masolov 1868. Vezi şi A. Isirkov, *Romunska Dobroza* in Bulgarski Prĕgled An. V vol. IV, pag. 79.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

dintre dânşii cari voesc să părăsească Bulgaria pentru a se duce în Rusia, au permisiune chiar din partea împărăţiei turceşti [1]). Din aceştia unii se vor fi simţit mai siguri rămânând, în drumul lor de emigrare, în colţul retras al Dobrogei, unde administraţiunea turcească era mai slabă. Cât timp războaele ruso-turce au dăinuit, au fost trecuţi într'una în Rusia [2]).

Expediţiunea condusă de *Dibici Zabalkanski* pare a fi provocat cea mai mare emigrare, care se socoteşte să fi fost mai mare de 25.000 de familii, ce-au străbătut Dobrogea dela sud la nord. Insuşi Dibici, se zice, nu era de acord pentru o astfel de emigrare în massă, care prezentă mari greutăţi mai ales în vremuri de războiu. Sub conducerea generalului *Roth* trecură spre Basarabia, unde fură aşezaţi ca oameni liberi, bucurându-se de o mulţime de privilegii pe cari le acordă guvernul rus [3]). «Din emigranţii dela 1828, după cum e cunoscut. o mare parte s'au reîntors din nou în Bulgaria. Aceşti emigranţi mai mulţi din Turcia, nu toţi s'au întors la locurile lor vechi, ci mai mulţi din ei s'au aşezat în Bulgaria dunăreană. Tot aşa o parte mare din aceşti emigranţi n'au putut să meargă în Rusia şi au rămas în

[1]) Petrescu şi Sturza: *Acte şi documente relative la România*, vol. III, No. 802, pag. 1083—84. «Par le traité d'Adrianople, signé de 14 Septembre 1829, dans le but de mettre fin à la guerre entre la Russie et l'Empire Ottoman, il a été decidé que ceux des habitants de la Roumelie et de la Bulgarie qui voudrait se retirer sur le territoire russe, pourraient le faire librement et sans être inquietés. Un certain nombre des paysans bulgares, entrainés par des motifs religieux, s'étaient compromis pour les Russes pendant le cours des hostilités. Ils profitèrent seuls de la stipulation du traité de paix, et se retirèrent. avec leurs familles, dans la Bessarabie, ou des terres leur furent concedées».

[2]) «... partout les Turcs s'enfuyaient dès qu'ils apercevaient un des nos cavaliers et l'on rassemblaient et l'on expediait en Bessarabie les habitants *bulgares*. *Hurmuzachi-Odobescu*, vol. III, supl. I, p. 177.

Franz Bradaska: *Die Slaven in der Turkei* in Petermann's Mitteilungen 1869, pag. 448.

[3]) C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 526 şi 530; Jirecek, *Das Furstenthum Bulgarien* p. 50; Cyprien Robert, *Les Slaves dela Turquie*, volumul II, pag. 232.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dobrogea». Mulţi din aceştia s'au aşezat în ţinuturile dobrogene «după ce au colindat Dobrogea, câţiva ani dearândul după pacea dela Adrianopol, căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptà puhoiul principal, trecea prin Dobrogea» [1]). Astfel o parte din populaţiunea bulgară din Dobrogea s'a aşezat în ea fără a se mai duce în Rusia, oprindu-se în acest mod unii emigranţi ai ţinuturilor Bulgariei, cari căutau refugiu către pământurile fraţilor slavi de nord. Cea mai mare parte a populaţiunei ce formează astăzi satele bulgăreşti ale Dobrogei s'a înapoiat însă din Basarabia. Neputându-se împăcà cu noii coloniști, aduşi de Ruşi pentru a populà aceleaşi ţinuturi în cari erau aşezaţi şi Bulgarii [2]), neîmpăcându-se cu noua situaţie şi cu locurile ce trebuiau să le locuiască, din cauza lipsei de vegetaţie. cu a cărei abundenţă erau obicinuiţi în ţinuturile păduroase ale Balcanilor, au început să treacă din nou în dreapta Dunărei. S'a întâmplat ca în timpul aceleaşi generaţiuni, să se fi petrecut emigrarea şi reîntoarcerea lor înapoi în ţară [3]). Dece se opreau însă în Dobrogea aceşti Bulgari?

[1]) Lj. Miletici *Staroto bulgarsko*, pag. 14 şi capitolul Romanska Dobrydja p. 167, 199. [Capitolul citat a fost tradus şi publicat de Ap. Culea în ziarul «Dobrogea Nouă» din Constanţa. Asupra cărţei s'a făcut o dare de seamă în «Buletinul societăţei geografice române» pe anul 1912 No. 1 şi 2, p. 360 de L. T. B. După «Revista de Iaşi» An. I. No. 6 a publicat şi ziarul «Dobrogea Junà» IV No. 14 din 10 Iulie 1908, o scurtă dare de seamă].

[2]) C. Robert: *l. c.*, II, p. 327, «ceux qui suivirent en 1829 l'armée de Diebitch en Bessarabie, n'y purent cohabiter avec les colons russes; il y avait entre ces colons et les Bulgares toute la distance qui sépare un citoyen d'un esclave» .. «ils n'ont pu continuer à vivre en Russie, et sont revenus la plupart aux huttes de leurs ancêtres», pag. 328.

[3]) Aşà un bulgar bătrân din satul Riş povesteà cum acest sat numărà înainte de plecarea lor de acolo, după războiul din 1828, 700 case. Plecând spre Rusia au trecut prin Varna şi Cavarna şi au ajuns în *Ieni-Kubei*, unde au stat trei ani, şi de unde neputând să se obicinuiască cu noua situaţie s'au reîntors înapoi. «Nu e umbră, nu sunt arbori, apă bună din puţ e, spuneà el; am arat, am semănat, a venit o muscă şi a supt mezul grâului, şi mulţi am zis să mergem înapoi orice ar fi». Din acei cari s'au întors cei mai mulţi trecând prin Dobrogea au rămas acolo, iar ceilalţi au venit în Smeadovo. L. Miletici. *Staroto bulgarsko naselenie* ... p. 42—43.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dobrogea după războaele dela începutul veacului XIX şi mai ales după acela din 1828—29 ajunsese un pustiu. Ştim din informaţiunile pe care le avem, ce s'a petrecut în timpul acesta în Dobrogea. Ruşii au devastat tot ce au întâlnit. Marea hartă rusească a statului major ne arată pentru întreaga Dobroge vre-o 40.000 de locuitori. Cele mai multe sate pe care le însemnează sunt devastate, iar din cele existente ici-colea, abia dacă unele din ele au 40—50 de case. Cele mai mari oraşe erau Babadagul cu 500 case, Isaccea cu 150 case şi Constanţa cu 68 [1]). Informaţiuni mai autentice şi mai sigure, chiar din 1828, 1829 şi de mai târziu, ne-o arată ca o regiune pustie unde nu se întâlnesc sate de cât la foarte mari distanţe, din care cauză populaţiunea este extrem de rară [2]). Totuşi şi pe această hartă găsim o localitate *Bulgarskiei Amsaloi,* cu mai puţin de 5 curţi, care va fi fost colonizată dela început tot de asemenea cete pribege.

Aşa dar din cauza lipsei de populaţie, a abundenţei de pământ cum şi din cauză că găsiau chiar locuinţe în satele pe cari le părăsise Turcii şi Tătarii, populaţiunea bulgară ce fugeà din Bulgaria spre Rusia, ca şi aceea care se reîntorceà din Rusia spre ţinuturile de origină, începe a se aşezà în masse compacte în Dobrogea [3]). Ceiace întăreşte şi mai mult

---

Petrescu şi Sturza: *l. c.*, vol. III, p. 1084. No. 802. «... un assez grand nombre de famille, ne pouvant supporter l'existence nouvelle qui leur était faite, retournèrent, au bout de quelques années dans leur pays natal».

[1]) G. Vâlsan: *O faxă în populaţiunea ţărilor româneşti* (cu prilejul unei hărţi statistice vechi descoperite în ultimul timp) în Buletinul societăţei geografice 1912, pag. 225.

[2]) Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829*, Paris, 1854 (trad. de A. Demmler) pag. 36. Ami Boué: *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne 1854, vol. I, pag. 136. «L'eau y manque en été dans beaucoup de localitès et la population y est fort clairsemé, surtout depuis que les Russes ont transporté une partie des habitants dans les îles du Delta du Danube que les Turcs ont eu la bévue de leur céder».

[3]) E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Turkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, Berlin 1841, pag. 159. «Das Land hat fürchterlich gelitten; gewiss ein Dritel der Häuser stand leer».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

această afirmaţie este faptul că satele *Ciamurli. Ciamârli, Karamkeui (Caramchioi), Potur, Beidaud, Starija Casemdja. Novaia Casemdja, Karanasub,* cari astăzi aproape toate sunt locuite numai de o populaţiune bulgărească, erau pustii la 1828, după cum se observă pe harta rusească, despre care fu vorba mai sus. Aceasta însemnează că numai după această dată populaţiunea bulgărească s'a aşezat în ele, înlocuind astfel pe cea osmanlâe, care le părăsise, retrăgându-se în imperiul otoman. In mod foarte sigur putem spune că aşa s'a întâmplat şi cu toate celelalte sate din vecinătatea celor de mai sus.

Timpul liniştit dela 1828 până la 1856 a favorizat chiar într'o oarecare măsură aceste aşezări. Se pare că au avut o deosebită predilecţie pentru regiunile din apropierea apelor, de oarece în majoritatea lor s'au aşezat în regiunea lacului Razelm.

Fiindcă cea mai mare parte din populaţiunea care se aşezase în Basarabia sudică şi în celelalte părţi ale Rusiei de miazăzi, provenia din regiunile Sumen, Sliven şi Provadi cari pierduse jumătate din locuitorii lor [1]), de aceea şi cea

---

[1]) Jirecek. *Geschichte der Bulgaren*, pag. 530; Fr. Bradaska: *Die Slaven in der Turkei.* (Petermann's Mitteilungen) 1869, p. 448; Lj. Miletici: *Das Ostbulgarische*, col. 23: Mon findet den *o* Dialekt, wie unten ausführlicher gezeicht wird, in vielen neuen. Ansiedlungen in der *Dobrudza* und im Bezirke von Silistra; diese wurden meistens von Emigraten aus der Umgebung von Sumen, Provadija und Razgrad zu Anfang des XIX Iahrhunderts und noch mehr, nach dem russisch-turkischen Kriege im Jahre 1828 angelegt. Aus derselben Zeit datieren meistens auch die Colonisten, die den *o* Dialekt sprechen in Bessarabien und Sudrussland. Der *o* Dialekt hat sich am reinsten und alterthümlichsten in der Umgebund vom Sumen, d. h. im Bezirke von Sumen, Preslav, Novipazar und Pravadija erhalten». col. 30. «Deswegen finden wir auch hier (Dobrudza) Vertreter unseres *o* Dialekt, namentlich Ansiedlungen aus der Umgebung von Varna, Sumen, Provadija, Preslav und Razgrad».

Lj. Miletici *Staroto Bolgarsko* pag. 167. «Am zis mai sus că şi în Dobrogea română populaţia bulgară se compune din colonişti recenţi, dela finele secolului precedent (XVIII) şi chiar până la războiul româno-ruso-turc. Ca provenienţă aceşti colonişti sunt din aceleaşi locuri din cari provin coloniile bulgare dela Silistra şi Varna, de oarece mai mulţi din ei s'au fixat aici, după ce au colindat Do-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mai mare parte din populaţiunea bulgară care s'a aşezat în Dobrogea — fie ducându-se spre Rusia, fie întorcându-se înapoi din Rusia — provine tot din aceleaşi regiuni. Nu există un singur sat în toată Dobrogea în care să se întâlnească veche populaţiune bulgărească, şi aceasta după lucrările celor mai de frunte învăţaţi bulgari şi străini, cari s'au ocupat cu această chestiune.

Faptul că locuitorii bulgari din Dobrogea provin exact din aceleaşi ţinuturi ca şi cei din Basarabia arată până la evidenţă origina lor nouă şi provenienţa din ţinuturile Balcanilor de răsărit.

Pe lângă acest fel de aşezări — provocate de emigraţiuni în timpul războaelor şi din cauza opresiunei administraţiunei turceşti — Bulgarii din Dobrogea mai provin şi pe altă cale.

Dobrogea a fost multă vreme foarte căutată de păstori cu turmele lor de oi. Majoritatea Mocanilor din judeţele Constanţa şi Tulcea provin de pe urma păstoritului întins ce s'a făcut odinioară pe aici. Ştim că în câmpiile ei iernau păstori din Ardeal, mai cu seamă din Ţara Bârsei. Pentru aceasta chiar şi ajunsese renumită lâna de Dobrogea [1]).

Chiar în timpul războiului Crimeii fizionomia generală a Dobrogei semănă cu o stepă în care cutreerau turme de oi dela un capăt la celalt, pierzându-se printre iarba ce creşteă aşa de înaltă încât caii o păşteau din mers [2]). Pentru aceste motive o cercetau şi ciobanii din Cotel, regiune renumită tocmai prin desvoltarea mare a păstoritului. Ca regiune de stepă cu

---

brogea câţiva ani dearândul după pacea dela Adrianopol. Căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptase puhoiul principal al emigrărei, trecea prin Dobrogea. Şi aşa că din aceeaşi massă e populaţiunea bulgară din prejurul Silistrei ca şi din Dobrogea.

Şi aici elementul emigrărei provine din Şumla, Provadia din Balcanii răsăriteni (între Cotel şi Guliţa) şi din Tracia, din împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavaclii şi Adrianopole».

[1]) N. Iorga: *Braşovul şi Românii* (formând vol. X din Studii şi Documente), pag. 49.

[2]) Dr. G. Allard: *La Bulgarie Orientale;* Paris 1864, pag. 28, 29, 30

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ierburi mari și bogate în timpul primăverii și cu o iarnă dulce mai cu seamă spre gurile și bălțile Dunărei, Dobrogea atrăgeà până și păstorii din ținuturile de miază-zi ale Balcanilor. Și dacă Românii păstori veniau tocmai din Transilvania aici, cu mult mai ușor le era celor din Cotel să o cutreere și ei. Făcea parte din împărăția turcească Dobrogea ca și ținuturile din jurul Cotelului, iar prin aceasta le era mult mai ușor lor să-și păsuneze oile, decât celor cari veniau tocmai din Ardeal și cari întâmpinau o mulțime de dificultăți pentru a trece dintr'o țară în alta. Gândindu-ne la viața păstorească a Românilor din Balcani, mai ales în decursul evului mediu când cutreerau munții plecând din Tesalia pentru a trece în Albania și Serbia și a ajunge tocmai în Bosnia [1]), pare foarte natural ca și cei din Cotel să ajungă din sudul Balcanilor până la gurile Dunărei.

Păstorii din Cotel locuiau înainte de a se așeza în Dobrogea, Tracia, și se numiau *Turlați*, trăind fără locuințe statornice, iarna în câmpiile Traciei, iar vara între Balcani și Marea-Neagră. Numeroase *câșle* de ale lor, neîngrădite împrejur, erau în ținuturile Babadag, Hârșova și Silistra, și au dăinuit aproape un veac în Dobrogea: după războiul din 1812, până la războiul Crimeii (1855) [2]), când această provincie părea un imens pustiu [3]).

La acești Bulgari se referă poate Robert când ni-i arată totdeauna umblând călare și nevețuind decât «dans les pâ-

[1]) St. Novakovici, *Selo iz dela «narod i zemlja u staroj srpskoj drzavi»*, pag. 43 ș. m. departe, și în *Glasnicul Academici sârbe XXIV 1891*; C. Jirecek, *Geschichte der Serben vol I. pag. 154*; C. Iirecek, *din Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Raqusa pag. 112—113*, in Sitzungsberichte der Königl. bohm. Gesellschaft der Wissenschaften 1879. Fr. Miklosich. *die Wanderungen der Rumunen pag. 4.*

[2]) I. Ev. Gheșov, *Obcaritu otu Kotlensko i jitvaritu otz Tarnovsko (Periodicesko Spisanie XXXII—XXXIII* (1890) (310—326) pag. 311—312; St. Novakovici *Selo* pag. 21 nota 1.

[3]) E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Turkei aus den Iahren 1835 bis 1839* pag. 162.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

turages» [1]). Bătrâni de 90 de ani spuneau că erau chiar rugaţi de diferiţi funcţionari turci să se aşeze în satele pustiite—şi dintre cari unei treimi nu-i mai rămăsese decât urmele [2]) — pentru a le popula, înlesninduli-se şi lor ca şi Tătarilor aşezarea. Astfel de câşle, în timpul războiului Crimeii aveau dela 3000—6000 şi chiar până la 10.000 de oi. Această viaţă decade însă, aşa că la venirea Tătarilor în Dobrogea cea mai bogată câşlă nu avea mai mult de 3000 de oi. O astfel de stare a dăinuit până la războiul româno-ruso-turc când Dobrogea a fost împărţită. Rămăşiţe din ei s'au aşezat ca locuitori statornici în Dobrogea română, întocmai ca şi păstorii ardeleni, deşi cei dintâi într'un număr mult mai restrâns ca ceştialalţi [3]).

In ţinuturile Dobriciului şi Balcicului se găsiau însă într'o proporţie mult mai mare ca în Dobrogea veche română. In aceste judeţe numai 10 % din satele bulgăreşti n'au câşle Cotlenești [4]). Aşadar Bulgarii de azi din Dobrogea provin şi pe această cale. In prima jumătate a veacului al XIX aşezări ciobăneşti bulgare se întideau dela Balcic până la Tulcea, cari mai apoi au rămas ca locuitori stabili în satele pe cari după 1877—78 Osmanii le-au părăsit [5]).

---

[1]) C. Robert, *le Slaves de la Turquie* Vol. II, pag. 226.

[2]) E. Ritter *l. c.* pag. 163.

[3]) Lj. Miletici, *Staroto bolgarsko naselenie.* pag. 168. E cunoscut căci din Cotel în timpul dominaţiunei otomane, se duceau mulţi în Dobrogea, ca ciobani. Aşa că s,ar fi presupus că între coloniști, cei din Cotel. ar forma partea importantă. Insă aşa importanţă nu trebuie să dăm ciobanilor Cotleni, de oarece foarte mulţi din ei petreceau aici neînsuraţi întorcându-se în urmă iar în Cotel, pag. 45 «Mulţi Cotleni au lăsat locul lor natal . . . . . aşa că sunt Cotleni în Vârbiţa, Gerlovo, dar mai cu seamă sunt în Dobrici şi Dobrogea română.

[4]) I. Ev. Gheşov, *l. c. pag. 311.*

[5]) C. Iirecek, *Archälogische Fragmente aus Bulgarien. IV Das Pontusgebiet und der ostilche Haemus, pag. 131* în Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich Ungarn, herausgegeben von O. Benndort und E. Bormann *An. I. 1886;* C. Iirecek *Das Furstenthum Bulgarien pag. 50.* «In der Friedenzeit 1829—1877 wurde das öde Donaugelände durch Bulgaren des dicht bevölkerten Nordanhanges der Balkankette besiedelt. Balkandzi aus dem Kreise

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Pe aceste două căi s'au putut stabili locuitorii bulgari de azi ai Dobrogei.

Aşa cum se află aşezaţi Bulgarii în Dobrogea românească şi chiar în cea bulgară arată limpede drumul pe care l-au străbătut aceşti pribegi. Populaţiunea de ţară, fără excepţie e nouă şi originară din Bulgaria mijlocie, pe când negustorimea bulgară din oraşele Tulcea, Babadag, Constanţa, Măcin, etc., e în bună parte venită din România şi din oraşele bulgare Sumen şi Cotel. La aceleaşi rezultate a ajuns şi profesorul de Universitate A. Isirkow care a făcut studii etnologice speciale în Dobrogea asupra Bulgarilor în 1895, 1896 şi 1897 [1]).

* * *

Incercând a stabili cari au fost localităţile ocupate de la început de Bulgari, numărul şi chipul cum s'au menţinut sau au fost absorbiţi de celelalte naţiuni conlocuitoare, ar trebui să ne adresăm statisticilor sau diferitor relaţiuni de călători, cari din nefericire lipsesc aproape cu desăvârşire.

---

von Trnovo liessen sich bei Rusciuknieder, *Hirten aus der Gegend von Kotel in der Ebene von Dobrudza,* wo sich zuerst nur auf die Winterweide kamen, schliesslich aber Grundstücke kauften und blieben», şi pag. 52 «. . . . . die von Kotel wie früher, in die Dobrudza».

Un anonim scrie în articolul «*Bolgarete i Rumonite vă Tulcianski sandzak*» (publicat în ziarul bulgăresc din Constantinopole «*Istocno Vreme*» 1875 No. 9) că o bună parte din locuitorii oraşului *Tulcea* se trăgeau din regiunea *Cotel* şi că aceştia numiau pe Bulgarii care-i găsise acolo şi în alte părţi din Dobrogea «*Cerni Bolgare*» (e vorba de găgăuţi).

Emmanuel de Martonne *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpathes méridionales,* în *Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis.* Leipzig 1904 pag. 240 «La transhumance est pratiqué aussi par les Bulgares du Balkan éleveurs de boeufs, qui hivernent dans la basse Maritza ou vers Burgas, et par ceux du Kotel qui gagnent en hiver *la Dobroudja*».

F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne* pag. 485 «En général on peut dire que le habitant de la Dobroudja doit son existence aux moutons, dont les troupeaux sont gardés presque exclusivement par des montagnards bulgares, pour la plupart originaires des environs de Kazan».

[1]) *A. Isirkov, Romonska Dobroza in Bolgarski Pregled An. V. Vol. 4 pag. 80.*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Harta cea mare rusească nu ne poate arăta cari erau satele unde se aşezase atunci Bulgarii. Ea înseamnă numai satele de creştini şi de mahomedani, fără a preciza mai de aproape anume ce naţiuni locuiau. Ne poate servi ca să ne arate satele locuite de Turci sau Tătari, precum şi cele cari fusese devastate în urma războaielor trecute. Ca să avem amănunte mai detaliate asupra localităţilor în cari se aşezară noii locuitori bulgari trebuie să ne referim la harta etnografică a lui I. Ionescu alipită la lucrarea lui asupra Dobrogei [1]).

Incepând dela sud către nord Bulgarii locuiau în 1850, amestecaţi cu alte populaţiuni în satele: *Palaz, Cheremet, Toksofi, Kasap* (Kasapchioi), *Sariguouli,* (Sarighiolul bulgăresc de azi), *Soryordi,* (Sariurt), *Potour, Beydaut, Turquitchamilla, Ioutchououiuzi, Tatarchamilla, Bascheui.* — La un loc cu alte neamuri se aflau în satele: *Kiatchupunar* jumătate Turci, jumătate Bulgari; *Kiosseler* două părţi Bulgari şi una Turci; *Taschaoul* trei părţi Turci şi una Bulgari; *Karanasiu* (Caranasuf) două părţi Bulgari şi una Turci; *Tariverdi,* jumătate Bulgari şi jumătate Români; *Paschakischla* jumătate Bulgari, jumătate Români; *Karamak* (Karamanchioi) două părţi Bulgari şi una Turci; *Baba* (Babadag) o parte Bulgari, una Români şi una Turci; *Kamber* două părţi Tătari şi una Bulgari; *Kamena* două părţi Bulgari şi una Turci; *Tcherna* (Cerna), două părţi Bulgari şi una Turci; *Tulcea,* două părţi Bulgari, una Români şi una Turci; *Saktcha* (Isaccea) o treime de bulgari, una Români şi una Turci şi *Zatoka,* jumătate Bulgari şi jumătate Români.—Se mai aflau şi în districtul Mangaliei locuind la un loc cu 393 Turci şi 5 familii bulgăreşti [2]). Intre cele 89 sate din districtul Pazargicului de azi se aflau

---

[1]) I. Ionescu, *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja avec une charte ethnographique et topographique* Constantinople (Imprimerie du journal de Constantinople) 1850.

[2]) I. Ionescu, l. c. pag. 32—33.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

încă 120 de case bulgăreşti [1]). In acest din urmă district se aflau locuind satele *Bogdankeui* cu 27 case şi *Karadournouz* cu 4 case. [2]).

Era recentă amintirea venirei Bulgarilor în Dobrogea, căci bătrânii povesteau că nu trecuse încă nici douăzeci de ani de când se întâmplase aşezarea acestor nouă elemente de populaţiune. «Les Bulgares sont venus dans la Dobrodja depuis une vingtaine d'années abandonnant des terres ingrats pour celles bien plus fertilles qu'ils ont trouvés dans ce pays. Le nombre des familles bulgares est presque égal à celui des Tartares [3]).» In statistica pe care acelaş autor ne-o dă, populaţiunea bulgară e reprezentată pentru vremea din jurul anului 1850, astfel: Cazaua Tulcei cu 9 sate avea 200 familii; cazaua Isaccea cu 11 sate n'avea nici o familie de Bulgari; cazaua Măcin cu 18 sate cuprindea 92 familii bulgare; cazaua Hârşova cu 33 sate nimic; cazaua Babadag cu 71 sate avea 871 familii; cazaua Kustendjé cu 37 sate avea 26 familii, a Mangaliei cu 36 sate 5 familii, Balcicul cu 84 sate 482 familii şi Pazargicul cu 89 sate 538 familii.

Pentru întreaga Dobroge erau atunci 2.214 familii de Bulgari, aproape cât numărul familiilor tătare cari se numărau la 2225 [4]).

Doctorul C. Allard care a cercetat şi cunoscut de aproape Dobrogea, ne dă prea puţine relaţiuni asupra populaţiunei

---

[1]) *Ibidem*, pag. 20,

[2]) *Ibidem*, pag. 21.

[3]) *Ibidem*, pag. 82.

[4]) *Ibidem*, l. c. pag. 82. O statistică tot din aceiaşi vreme, — publicată în No. 9 anul 1850 al Jurnalului din Constantinopole, *Ţarigradski vestnikŭ* dă pentru Bulgarii din Dobrogea numărul 3734 de familii repartizate astfel după Cazale: Tulcea 850, Isaccea Măcin 162, Hârşova 20, Babadag 1007, Constanţa 60. Mangalia 18, Balcic 682 şi Pazargic 932. *Lj.* Miletiči. *Staroto bolgarsko naselenie... pag 169—170.* Se vede şi de aici că numărul cel mai mare se află în cazalele, Babadag, Tulcea şi Pazargic.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

bulgare. El i-a cunoscut numai în satele *Karanasuf, Kasabkioi, Tchamurla*[1]), *Merland* locuit de Bulgari şi de Români[2]), *Oltina* «village bulgare»[3]), *Ostrov* «avec des habitants bulgares et valaques»[4]) şi în fine Silistra unde «nous vîmes beaucoup de femmes valaques et bulgares vêtues de leurs gracieux costumes nationaux[5]). «La population bulgare y est peu nombreuse, à moins qu'on ne considère comme telle une partie de la population turque, formée surtout des descendants d'anciens Bulgares rénegats»[6]).

In 1861 aceştia locuiau în regiunea Constanţei, pe lângă satele menţionate în harta lui Ionescu, şi în *Jenìdjé*, în apropiere de *Anadalchioi, Palaz, Taschaul* şi *Topsopovoloi*. Se aflau apoi în regiunea lacului Razelm în satele *Sarigeli* (Sarighiolul bulgăresc) *Kasap, Sarijordi, Mouchtoun, Potur, Beidaut, Eski-Baba, Kamena, Tchamurlu, Caramanchioi;* apoi *Turcoaia* localitate pusă greşit în locul satului Cerna, şi în fine o întreagă regiune, pe malul mării, la sud de Mangalia şi la nord de Cavarna în satele; *Kartaldji, Katschmak, Djafir-Faki, Karamânji, Karanasi, Sutalmich, Tchabla, Ialji-Tcherman, Nunsuf-Pacha, Kujasu, Gyubenlick, Selim, Islandjik, Veli-Faki, Sujuciuk, Magalbej, Miutschul*[7]).

Pentru regiunea nordică a Dobrogei Lejean urmează în

---

[1]) Dr. C. Allard, *La Bulgarie Orientale*, pag. 103.
[2]) *Ibidem* pag. 129.
[3]) *Ibidem* pag. 131.
[4]) *Ibidem* pag. 132.
[5]) *Ibidem* pag. 136.
[6]) *Ibidem* pag. 7.
[7]) După harta etnografică a Turciei europene anexată la lucrarea lui G. Le Jean, *Ethnographie der europäischen Turkei.*

Cu ocaziunea apariţini lucrării lui Le Jean — 1861 — o dare de seamă complectatoare asupra etnografiei Turciei socotia numărul bulgarilor din Bulgaria propriu zisă, Rumelia, Albania, Basarabia şi **Dobrogea** la cifra ds 4.500.000.

(Dr. Adolf Ficker, *Ueber die ethnographischen Verhältnissen der europäischen Turkei.* Aus Anlass der Vorlage vom Lejean's Karte, in Mitteilungen der Kais.-Königlich geographischeu Gesellschaft, Wien V Jahrgang 1861 pag. 123—131).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

deaproape pe I. Ionescu. Partea nouă şi interesantă e aceia care se raportă la sudul Dobrogei, ţinutul ce se întinde dela sudul Mangaliei. Discutând harta tuturor Slavilor alcătuită de Schafarik, Le Jean zice că «la race bulgare ne forme qu'une faible minorité dans la Dobroudja» [1]).

Peters, în 1865—1867, găseşte pe Bulgari în satele *Karamankioi, Pascha-Kischla, Kaukadschi, Tschamuri, Hamamdschi, Sarighiol, Kassabkioi* şi altele încă, până la capul Midia, dar pe cari nu le numeşte.

Satele, însemnate ca locuite numai de Tătari, pe hărţile lui Ionescu şi Le Jean; *Ienikioi, Congaz, Adschilar, Trestenik*, Peters le găseşte ocupate de Bulgari, ceiace înseamnă că continuele emigrări din Basarabia sporeau necontenit numărul lor în Dobrogea, unde se aşezau în locul Tătarilor ce emigrau.

El ni-i arată uneori stabiliţi şi în locul Românilor, cari nu ştim unde s-or fi dus. Astfel satul *Tschinili* pe care Le Jean îl înseamnă locuit de o populaţiune curat românească, Peters îl menţionează ca locuit de Bulgari. In *Baschioi*, o bună parte din satul *Gretschi, Tscherna* — unde din 140 case numai 25 erau turceşti şi 2—3 moldoveneşti — numărul lor e covârşitor. Regiunea Babadagului numără ca sate bulgăreşti *Beidautul, Sarighiolul* şi *Tergikioi*. Nu cred să fi locuit şi în satele din regiunea *Carassu*, unde nici astăzi nu se află, — după cum spune Peters, (pag. 52).

De altminteri, el, care a străbătut cu deamănuntul Dobrogea pentru studiile sale geologice şi care o cunoştea aşa de amănunţit, nu ne dă măcar o singură numire de sat locuit cu Bulgari pentru această regiune. Pe lângă Dunăre locuiau împreună cu Românii sau singuri în *Seimeny, Tschernavoda, Rassova, Oltina* întreagă numai ei «*Oltina ganz*»

---

[1]) Le Jean, *Ethnographie*, pag. 1.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Kusgun şi în regiunea *Deli-Ormanului* unde Peters socoteşte a fi fost mai multe sate decât citează Le Jean [1]).

In 1861 continuau chiar emigrările lor spre sudul Rusiei [2]).

Peters referindu-se la aşezările lor în jurul lacului Razelm observă, cu multă dreptate că nu ocupaţiunea pescăritului i-a atras în aceste părţi, după cum susţine Lejean [3]), ci calitatea pământului care e mult superioară în regiunea sus numită [4]).

Numărul total al Bulgarilor din Dobrogea era, după Peters, de 25.000 suflete.

Harta tuturor Slavilor de Schafarik înseamnă întreaga Dobroge ca slavă, deşi el însuşi spune că în ea sunt mulţi Turci. Că nu era aşa şi că Bulgarii erau o minoritate se vede din scrisoarea unui bulgar din Rusciuk pe care o adresează foii «*Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft (1865 II Bd. 6 Heft p. 430).* unde se spune: «*Die Einwohner (Bulgariens) sind mit Ausnahme von der Dobrugea und den grossen Städten durchängig Bulgaren* [5]).

După 1856—57 când se vor fi început a se înfiripa şi satele din aşa numitul «Cot al Bugeacului» coprins între marele lac Razelm, braţul sudic al Dunări, Sf. Gheorghe, şi o linie ce-ar duce drept, dela Tulcea la Babadag, care regiune fusese hotărâtă prin tratatul dela Adrianopol să fie

---

[1]) Karl F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* in Denkschriften der Köngl-Kais-Akademie der Wissenschaften Wien 1866 mit geolog. Karte.

Vezi Capitolul Beiträge zur politischen Geographie und Ethnographie pagina 52.

[2]) *Briefe über bulgarische Zustände* in Wiener Journal «Wanderer» 1864 No. 63.

[3]) Le Jean l. c. pag. 29.

[4]) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 52 nota 1; Luca Ionescu, *Dare de Seamă prezentată Consiliului Judeţean* pe anul 1904. Bucureşti 1904 pag. 20.

[5]) Fr. Bradaska, *Die Slaven in der Türkei* pag. 454.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nelocuită, cum o arată toate hărţile pentru acest interval de timp [1]), au început să se aşeze şi Bulgarii în satele de astăzi *Beştepe, Sarinasuf, Sarighiol* şi *Agighiol.* Toate aceste aşezări nu sunt mai vechi decât anii 1856—57. Amintirile oamenilor bătrâni cu cari am vorbit, nu pomenesc de vremuri mai vechi, iar Peters ne spune chiar că în Sarinasuf la 1867 nu existau decât 20 familii de Moldoveni şi 70 de Tătari. Bulgarii veniţi aici după acest an sunt din Potur, Beidaut şi Inan-Cişme. Tot aşa de târziu trebuie să se fi aşezat şi cei din Sarighiol, câteva familii numai, cari astăzi aproape au şi dispărut în massa populaţiunei româneşti.

In comuna Frecăţei se vor fi aşezat într'un număr mare, deoarece populaţiunea românească, care locuia acest sat pe la 1850, a dispărut în massa celei bulgare, mai perzistând doară ca urme din ea unele trăsături caracteristice, regulate ale feţei şi unele nume curat româneşti [2]).

Din statisticele pe cari le posedăm până acuma vedem că numărul lor nu este acelaş chiar în numărătorile cari s'au făcut în cursul aceluiaşi an. Aceasta se datoreşte în bună parte defectuozităţii acestui serviciu pe acele vremuri, dar socotesc că şi faptului că ei se mutau continuu de ici colea.

De aceia chiar socoteala lui Miletici care arăta proporţia în care s'a făcut creşterea populaţiunei, pentru a se apropia de cifra pe care o dă Isircof, nu pare a fi adevărată.

După războiul din 1877—78 care aduce anumite schimbări în ceiace priveşte situaţia politică a Bulgariei, o anumită parte din populaţiunea bulgară aflătoare în Muntenia şi în Dobrogea a început din nou să treacă în Bulgaria. Aşa numai

---

[1]) Vezi pentru aceasta capitolul care va trata despre vechimea şi aşezările Românilor în Dobrogea.

[2]) Ap. D. Culea, *Românii ardeleni din Dobrogea* în Tribuna din 21 Ian. şi 2 Febr. 1912.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

în districtul Varnei se numără 1000 Bulgari emigraţi din Dobrogea română [1]).

O bună parte din populaţiunea ţinutului Dobrici şi Silistrei provine din Dobrogea românească [2]).

Din cele 20 case bulgăreşti şi 29 turceşti ale satului *Osmanfaca*, din ţinutul Dobriciului, locuitorii sunt veniţi din satele dobrogene Cineli, Baschioi (2 case) Beştepe (6 case) Enichioi (2 case) şi 2 case din Babadag.

In satul *Ciamurlia mare* (Goleama Ceamurlia) cu 21 case bulgăreşti şi 34 turceşti, Bulgarii sunt colonişti din satele Cataloi şi Enichioi, judeţul Tulcea. Toţi aceştia sunt veniţi după anul 1884 [3]). Satele Durgutu-Kalfa, Durbali, Uzlaru, M. Bazaurtu, Kovanluku, Giorgenli, Devedji-chioi, Goleamo Ciamurli conţin noi colonişti toţi din Dobrogea veche românească [4]). In *Topcii* din ţinutul Silistrei se găsesc locuitori ce odinioară au stat în marele sat *Almalău* de lângă vechea graniţă româno-bulgară [5]). De asemenea în satul *Pândicli* cu 67 case, care odinioară era în întregime locuit de Turci, iar acum majoritatea o formează „sicovţii" ce aproape toţi provin din acelaş sat, *Almalău* [6]); în *Arabadji* (cu 32 case bulgare şi 78 turceşti) format din «glavanţi» şi noi colonişti din Iambol, locuitorii provin din satul *Kanlia* din vechea Dobroge română; în *Beibunar* (31 case bulgare şi 73 case turceşti) înainte locuit în întregime de Turci, iar acum

---

[1]) C. Iirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 52; Lj. Miletici, *Staroto naselenie vo seaveroiztocna Bolgaria* pag. 171. «Se înţelege că după eliberarea Bulgariei un număr mare de familii bulgare din Dobrogea română au emigrat în Dobrogea bulgară"; C. Iirecek, *Etnograficeski promenia vo Bolgaria ot ocnovanieto no Kniajestvoto*, în Sborniko V (1891) pag. 515—516;

[2]) Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 155 „osobno treabva da se otbealeajatz mnogo preaselenia izo romonska Dobrudja, gdeato bolgaritea toi şaşto sravnitelno sa vse novi kolonisti oto seaverna i iojna Bolgaria".

[3]) Lj. Miletici, l. c. pag. 157.

[4]) *Ibidem* pag. 158.

[5]) *Ibidem* pag. 162.

[6]) *Ibidem* pag. 165.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ocupat pe jumătate de Bulgari din satul *Almalău* și din satele vecine acestuia [1]).

In locul familiilor turcești ce emigrau din Silistra se așează deasemenea locuitori bulgari ce veneau din Dobrogea română, iar scăderea valorii pământului pe care o adusese această plecare a elementului mahometan fu îndată înlocuită de noua așezare bulgărească. In 1879 Silistra numără în cele 7 mahalale ale sale 1399 case pe cari le locuiau 2915 familii turcești, 529 familii bulgare, 210 familii române, 140 familii armene, 115 familii grecești, 65 familii evreești și 58 familii de Țigani [2]).

Statistica făcută din ordinul lui Bieloserkovici, guvernatorul Dobrogei în timpul ocupatiunei rusești (1878) numără pentru districtele Tulcea, Măcin, Hârșova, Babadag, Kiustengea, Medgidia și Sulina 4.750 capi de familie de naționalitate bulgară repartizați astfel: orașul Tulcea 814, districtul Tulcea 465, distr. Măcin 332, distr. Babadag 2068, și distr. Sulina 12 [3]). Tot pentru 1877 o statistică a Dobrogei care coprindeà însă și sangiacatul de Varna pe lângă cel al Tulcei, ne dă cifra de 57.000 de bulgari [4]).

* * *

După cucerirea Dobrogei, prima numărătoare pe naționalități din 1879, alcătuită de ministerul de interne cu adresa No. 1466 din 20 Ianuarie, ni-i reprezintă pe Bulgari după comune și capi de familie astfel: *plasa Babadag:* Alibechioi 7, Armutlia 97, orașul Babadag 170, Baschioi 199, Beidaut 218 (aici sunt trecuți și Găgăuții), Canlâ-Bugeac 108,

---

[1]) *Ibidem* pag. 166.

[2]) F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne et le Balcan* [études de Voyage 1860—1880] Edition francaise Paris 1882 pag. 507.

[3]) L. Ionescu, *Dare de seamă a jud. Tulcea* p. 26—29.

[4]) E. G. Ravenstein, *The populations of. Russia and Turkey*, în journal of. the statistical Society of London. vol. 40, 1877 pag. 433—459

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Casimcea 201, Congaz 163, Caranasuf 156, Ceamurlia de sus 242, Ceamurlia de jos 159, Cogelac 65, Caramanchioi 183, Casapchioi 257, Enisala 10, Nalbant 70, Potur 173, Toxof 42, Zebil 45. *Total 2565.*

Plasa Tulcea: Agighiol 37, Beştepe 38, Câşla 4, Cataloi 129, Frecăţei 61, Mahmudia 15, Meidanchioi 14, Niculiţel 10, Parcheş 1, Sarighiol 27, Sarinasuf 49, Somova 3, Teliţa 8. *Total 396.*

Plasa Măcin: Cârjelari 33, Cerna 250, Greci 2, Isaccea 26, Luncaviţa 4, Măcin 87. Pecineaga 3, Satu-nou 49, Văcăreni 2. *Total 456.*

Plasa Sulina: Chilia Veche 21, Sf. Gheorghe 4, Satu-Nou 2, Sulina 2. *Total 29.*

Totalul pentru judeţul Tulcea e de 3446 capi de familie, cu procentul de 25.84% [1]).

Pentru judeţul Constanţa nu am putut află o enumerare pe comune a populaţiunei bulgare. Cifrele pe cari le dăm mai jos sunt pentru anul 1880 şi reprezintă totalul acestui fel de populaţiune pe plase. Aşă avem pentru plasa Constanţa 1.107, pl Hârşova 330, pl. Mangalia 522 pl. Medgidia 295, şi plasa Silistra-Nouă 5.784, formând un total de 8038 familii [2]).

Dela 1880 până la 1900 numărul lor pentru întreaga Dobroge e următorul: în 1880 pentru judeţul Tulcea 21.402 iar Constanţa 8.038; în 1885 Tulcea 21.851, Constanţa 7971; în 1890 Tulcea 24.671, Constanţa 9.076; în 1895 Tulcea 24.668, Constanţa 11.671; în 1900 Tulcea 26.617; Constanţa 12.665 [3]).

A. Isircof, în 1895, insemnă ca centre locuite de Bul-

---

[1]) Luca Ionescu, l. c. pag. 34—35 şi tabloul statistic.

[2]) Scarlat C. Vârnav, *Situaţiunea generală a judeţului Constanţa la începutul anului 1903.* Constanţa 1904 pag. 24—25.

[3]) M. D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea* Bucureşti 1904 pag. 905.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

gari sau unde ei predomină în chip important de la nord la sud satele:

Fricăţei, Ienichioi, Hagilar, Congaz, Cineli, Baschioi, Armutli, Satu-Nou, Camber, Camena, Kavgadgi, Caramanchioi, Testemele, Eski-baba, Ciamurli de sus, Ciamurli de jos, Alifaka, Beidaut, Sarighiol, Hamamgia, Potur, Sariurt, Irimnic de sus, Casapchioi, Inancişme, Caranasuf, Gargalâc şi altele.

In Dobrogea vestică cele mai mari sate bulgăreşti erau Cerna cu 1462 Bulgari faţă de 92 Români şi Satul-nou cu 402 Bulgari faţă de 320 Români. Pe valea Carasu se mai aflau în sate, pe cari nu le enumără, precum şi dealungul Dunărei în Seimeni, Oltina, Cusgun, iar în oraşe locuiau în Tulcea, Babadag, Constanţa şi Măcin. Numărul exact al Bulgarilor din Dobrogea nu-l dă. Totuşi socoteşte că nu sunt mai puţini de 35.000, dar nici mai mult de 45.000 de suflete. *„Să credem că sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea, cum o facem adesea, însemnează să ne înşelăm într'un mod grosolan* [1])».

Pentru 1904 statistica ne înfăţişează pe Bulgari locuind în satele dobrogene după cum urmează:

Plasa Babadag. Com. Armutlia 784, Babadag 1401, Başchioi 2043, Beidaut 763, Canlâbugeac 589, Caramanchioi 1302, Caranasuf 1750, Casapchioi 2504, Casimcea 463, Ceamurli de jos 1369, Ceamurli de sus 2050, Ciucurova 7, Cogelac 879, Congaz 1723, Jurilofca 6, Nalbant 506, Ortachioi 16, Potur 1367, Sarichioi 28, Slava rusă 26, Toxof 732, Zebil 352. *Total 20670.*

Plasă Măcin. Balabancea 16, Carcaliu 4, Cârjelari 97, Cerna 537 (aici se vede că cifra dată de A. Isircof e exagerată), Greci 106, Isaccea 178, Luncaviţa 30, Măcin 390, Pecineaga 16, Pisica 3, Satu-Nou 393, Turtucaia 8, Văcăreni 9, *Total 1791.*

1) A. Isirkov, *Romunska Dobroza* (Bulgarski Pregled V) pag. 80.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Plasa Sulina. Chilia veche 55, Satu-Nou 14, Sf. Gheorghe 21, Sulina 45. *Total 125.*

Plasa Tulcea. Agighiol 10, Beştepe 329, Cataloi 855, Câşla 59, Frecăţei 588, Mahmudia 79, Malcoci 12, Meidanchioi 98, Morughiol 19, Nicoliţel 29, Parcheş 12, Sarighiol 2, Sarinasuf 165, Satu-Nou 17, Somova 11, Teliţa 70. *Total 2359.* Oraşul Tulcea 4688.

Totalul judeţului Tulcea era deci de 29.633 suflete [1]). După vechime ei se pot încă grupă, pe plăşi, în modul următor: 4049, capi de familie în plasa Babadag, sunt dobrogeni găsiţi la 1877 şi 130 veniţi după reanexare; în plasa Tulcea 328 vechi şi 107 noi; pl. Sulina 29 înainte de 1877, 15 după acea dată; iar în plasa Tulcea 466 vechi şi 14 noi.— Oraşul Tulcea numără 803 găsiţi aici de administraţiunea românească faţă de 274 sosiţi apoi din diferite părţi.

Pentru judeţul Constanţa avem, după recensământul general al populaţiunei pe anul 1902, următoarele cifre pentru populaţiunea bulgărească considerată pe localităţi:

Plasa Constanţa. Oraşul Constanţa 658 familii, Caraharman 199, Peletlia 276, Dorobanţu 1, Caracoium 5, Cogealia 12, Mamaia 2, Palazu mic 46, Taşaul 24, Gargalâcul mare 410, Gargalâcul mic 578, Sahman 6, Hasancea 1, Mahometcea 27, Murfatlar 12, Omurcea 7, Anadolchioi 125, Canara 244, Palazu mare 38, Pazarlia 1, Seremet 32, Agigea 27, Hasiduluc 4, Laz-mahale 20, Techirghiol 58.

Plasa Hârşova. Rahman 6, Cadi-Câşla 6, Ciobanu 26, Dăeni 18, Gârliciu 13, Hârşova 247, Ostrov 5, Muslubei 1, Boascic 3, Topal 1, Topolog 13, Făgăraşu nou 1, Urumbei 1.

Plasa Mangalia. Azaplar 9, Carachioi 1, Mustafaci 32, Calfachioi 7, Caraomer 1, Cerkezchioi 5, Dauluchioi 1, Docuzaci 6, Ghiuvenlia 9, Cavaclar 30, Mangaci 10, Acargea 6, Cadichioi 7, Casimcea 2, Chiragi 18, Papucci 6, Valala 19,

[1]) L. Ionescu, l. c. pag. 20 şi tabloul statistic ce urmează.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Amzacea 2J, Casîcci 12, Buiuc-Enghez 14, Copucci 193, Gheringic 38, Mangalia 127, Carlichioi 9, Muratan-mic 5, Urluchioi 14, Musurat 5, Abdulah 5, Osmanfaca 3, Osmancea 12, Tuzla 278, Acbaşi 2, Caracicula 22, Hagilar 16, Hanlâc 1, Sarighiol 7, Topraisari 11.

Plasa Medgidia. Alacap 9, Cheostel 3, Docuzol 3, Caratai 8. Chioseler 8, Cerna-Vodă 151, Alibei-Ceair 1, Cocargea 9, Sususali-Bei 13, Mahmut-Cuiusu 10, Medgidia 100, Rasova 41, Băltăgeşti 7.

Plasa Silistra. Almalău 1644, Asarlâc 330, Cherim-Cuis 3, Chiol-punar 206, Bugeac 112, Canlia 1048, Dobromirul din deal 227, Dobromirul din vale 531, Carvanumare 149, Carvanu mic 148, Velichioi 2, Cuzgun 10, Bazarghian 14, Enişenlia 98, Nastradin 42, Techechioi 7, Gârliţa 903, Galiţa 238, Cuiugiuc 564, Esechioi 619, Calaici 4, Lipniţa 780, Hairanchioi 15, Oltina 2, Ostrov 79, Parachioi 9. Regep-Cuius 5.

Totalul deci ar fi de 12.188 [1]).

Aproape aceleaşi cifre le avem şi pentru anul 1905, adică 12.245 de Bulgari pentru judeţul Constanţa, 29.633 pentru judeţul Tulcea făcând un total de 41.978 [2]).

* * *

Din cele spuse până acuma rezultă că faţă de relaţiunile pe cari le avem asupra Bulgarilor din Dobrogea, între 1850—1865, ei nu locuiau pe atunci toate localităţile cari, după cele arătate mai sus, astăzi coprind într'un număr mai mare sau mai mic, populaţiune bulgară. Aceasta însemnează, că mai cu seamă după această vreme s'au aşezat într'un număr din ce în ce mai mare în satele dobrogene, în cari au trăit şi sporit, până în zilele noastre, iar uneori parte din ei au trecut

[1]) Sc. Vârnav, *Jud. Constanţa* pag. 24—25 şi tablourile statistice următoare.
[2]) C. D. Pariano, *Dobrogea* şi *Dobrogenii*. Constanţa 1905 pag. 4.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

şi în ţinuturile vecine, mai cu seamă în Dobrogea bulgară sau regiunea Deliormanului şi a Varnei. Aceste lucruri dovedesc cu prisosinţă origina lor nouă în Dobrogea, unde provin din emigranţii, ce au cutreerat-o în drumul de emigrare spre Rusia sau întorcându-se înapoi în Bulgaria.

Aşa fiind concluzinea la care am ajuns e cea mai conformă cu adevărul. Dealtminteri aceiaşi e concluziunea la care au ajuns şi învăţaţii bulgari cari s'au ocupat în mod ştiinţific şi serios şi pe care faptele de ordin istoric, etnografic şi filologic o dovedesc cu prisosinţă.

* * *

Originea nouă a Bulgarilor dobrogeni o arată şi anumite consideraţii de ordin linguistic.

Vechii locuitori din regiunea Dunărei numiţi «*Erlijici*» sau «*Erlii*» — băştinaşi — (dela vorba turcească jer = loc) „*Horcòi*" sau „*Orcòi*" se deosebesc de cei ce locuesc prin Stara-Planina, Tracia, «*priselcì*» (hinzugewanderten) «*Balkandzii*» sau «*Balkanci*», «*Otejuzlii*», sau «*Otèjofcani*» (de la vorba turcească «otejuz»), în ceiace priveşte limba.

Forma articulată a substantivelor masculine accentuate la genetiv singular se termină în *ò* şi *o* (între o şi u), sau chiar în *u* simplu pentru cele neaccentuate la Erlii sau Horcòi, spre exemplu: *nosò*, *mostò*, *stòlu*, *cîlàku*, *pòpu*.

Aceleaşi forme pentru locuitorii din Bulgaria muntoasă şi din regiunile Traciei se sfârşesc în *ăt* sau *ă*, de exemplu: nosă(t), stolă(t), cilâkă(t) [1]).

Femeile «Balkandzijka» poartă o haină de lână, ca un fel de capot, care acoperă în acelaş timp trunchiul cu sân cu tot (Leib und Rock zusammen) numită «*Sukman*» sau «*Cukmàn*» spre deosebire de cele «Horcòi» cari obişnuesc

[1]) Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* (Schriften der Balkancommission, Linguistische Abteilung col. 20—21); Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 23—24.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

să îmbrace în locul rochiei două fote, una înainte și alta înapoi, întocmai ca țărăncile noastre din regiunile unde se poartă un asemenea port. Aceste fote de diferite forme și culori se numesc «*Pestemàl*» (vorbă turcească) «*Zaviskă*» și «*Korbuka*». Asemenea fote se poartă și în partea vestică a nord-estului Bulgariei precum și în nord vestul Bulgariei, numindu-se «*Tokmenik*» și «*Volnenik*». Bărbații «Horcoi», se îmbracă cu un fel de pantaloni strâmți, de culoare albă, numiți «*Bodènci*», «*Birnèci*» sau «*Benevreci*» spre deosebire de «Balkandzii», cari poartă un fel de șalvari de lână neagră foarte largi, cum se poartă și la noi prin părțile Ialomiței, Vlașcei etc. Pentru aceasta «Balkandzii» sunt numiți și «Bulgari negri» (Cerni Bolgari) sau «Cernite» [1]).

Dialectul în *o* al «Horcoilor» s'ar fi întins odinioară pe toată linia Dunărei dela Marea Neagră și până la râul Isker, care se poate socoti ca cea mai veche graniță de vest bulgară, pe când astăzi se întinde dela Varna și până la Iantra. Vechi și curat s'a păstrat în regiunile Șumen, Preslav, Novipazar și Provadija. Cel în *ă* se menține în regiunile Balcanilor sudici, Tracia etc.

Studiile de limbă au arătat că în Dobrogea Bulgarii provin din regiuni unde se vorbesc ambele dialecte, regiuni însă cari se află în nord-estul Bulgariei. Și aceasta arată până la evidență că sunt o populațiune de adunătură, ce s'a refugiat aici din diferite părți ale Bulgariei.

Prin urmare vom avea, și în Dobrogea românească, Bulgari cari vorbesc în dialectul cu *o* și cu *ă*. Ca port se pare că s'a impus cel al «Balkandziilor», care se întâlnește

[1]) O mare asemănare există deci între portul «Horcoilor» din Bulgaria și portul nostru românesc din părțile Olteniei și Românie muntoase. Mai multe lămuriri și explicații în această privință se găsesc în lucrarea d-lui *N. Iorga*, *Portul nostru național* (Vălenii de Munte) unde se admite că aceasta este o moștenire de la populațiunea băștinașă a întregei peninsule balcanice, traco-ilirică.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

la toţi Bulgarii din Dobrogea, şi pe care l-au împrumutat chiar unii din vechii Români dobrogeni.

Faptul că aceiaş varietate de limbă se întâlneşte la toţi locuitorii din jurul Silistrei ca şi la cei ce formează astăzi populaţiunea Dobrogei, ne sileşte să admitem că cei dintâi înainte de a se aşeză în regiunea Silistrei au zăbovit multă vreme prin Dobrogea [1]).

«Elementul emigrării, căruia se datoreşte astăzi întreaga populaţiune din Dobrogea veche şi nouă românească, precum şi din ţinuturile vecine Varnei, provine din *Şumla Provadia*, din Balcanii răsăriteni (între Cotel şi Guliţa), din Tracia, împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavaclii şi Adrianopole. Mulţi sunt şi din Cotel. Ca şi Erchecenii şi Gulicenii se prezintă buni colonizatori sătenii Aitoşeni, din satele Copara, Oraman, apoi din satele Glavăn (Cavaclii), Adrianopolenii şi mai ales cei din spre Cârclise. Din Bulgaria de nord, element de colonizare energic şi tare sunt emigranţii din satele *sârdţelii*, aşa numiţii în Silistra *sicovţi* din care sunt mulţi în Dobrogea românească şi în Basarabia [2]).

Cercetând proveniența acestor fel de coloniști din Dobrogea românească vom vedeà, după graiul ce-l vorbesc şi după amintirile despre locurile de unde au plecat, că sunt noi şi vin din regiunile mai sus numite.

Incepând cu oraşul *Tulcea*, locuitorii din el provin unii din satele din prejur, adică din judeţ, iar alţii sunt veniţi direct din Cotel şi Şumla aşezându-se ca negustori [3]). In *Frecăţei*, sunt Români şi Bulgari din diferite părţi.

In *Beştepe* sunt Bulgari de diferite origini. *Enichioi*

[1]) Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 30.

[2]) Lj Miletici, *Staroto naselenie* pag. 167—168.

[3]) Ibidem pag. 173; C. Iirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 86 vorbind despre Bulgarii veniţi din Cotel în Tulcea ne spune chiar cum unul din ei îşi păstră cimpoiul în casa de bani, iar după ce-şi termină afacerile din timpul zilei, cântă cu el seara melodii triste ce treziau amintiri de duioşie din îndepărtatele ţinuturi ale patriei.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

(astăzi M. Cogălniceanu) coprinde *zaralii* din spre Stara-Zagora vorbind dialectul cu *ăt* [1]). In *Agighiol* sunt Găgăuți Greci și Bulgari dinspre satul *Coparan* plasa Anchial, și Bulgari cari înainte de a se așezà aici au stat în satul Hamamgia.

Un Găgăuț, din acest sat, îmi spuneà că e din părțile Turtucaiei, și că a venit de acolo în Dobrogea fără să mai fi fost prin Basarabia. Cunoșteà de aproapé Bucureștii, de oarece de copil mic petrecuse prin împrejurimile lui ca grădinar. Vorbià despre el cu mult regret și doreà să-l mai vadă.

Congaz, sunt *sikovci* din satul Cercovna, plasa Pravadia, și unii dinspre Stara-Zagora. Alții sunt emigranți în 1828 din vechii locuitori ai satului Gebege (Belevo) plasa Varna. Cu toate acestea nu s'au așezat de atunci în aceste sate, ci vor mai fi umblat rătăcind, de oarece la 1850, în harta etnografică a lui I. Ionescu e arătat ca sat curat tătăresc. De abià după 1861, Peters ne spune că locuiau și Bulgari. Socotim deci că greșit crede Miletici că sunt aici din 1828.

Hagilar, Bulgari de origină necunoscută. In *Nalbant* sunt Iambonlii sau Iambolii din Iambol cari vorbesc dialectul cu *ăt*.

Cineli, adrianopoleni.—*Alibeichioi* Greci din satul *Acdere*, în apropierea Varnei, și puțini Bulgari.—*Baschioi*, Iambolii cu dialectul în *ăt*.

Armutlia «sat turcesc cu puțini Bulgari», spune Miletici, fără a indicà origina lor. Astăzi Turci aproape nu mai există. La Ionescu, 1850, Armutlia e locuită numai de Tătari.

Se poate că după plecarea Tătarilor mulți Bulgari din Camber, sat vecin, precum și din alte părți, — poate chiar noi coloniști din Basarabia — să se fi stabilit aici.

---

[1]) Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 173; Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 197. Toate informațiunile în privința locului de unde provin sunt luate din aceste două lucrări ale lui *Miletici*.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Satu-Nou, Bulgari din diferite părţi.

Camber. Cei de aici provin din satul *Glavani* (Kavaclii). Peters spune (pag. 52) că atunci locuiau în Camber şi Moldoveni la olaltă cu Bulgarii.

In *Cerna* sunt mulţi Bulgari. Unii sunt din satul *Dragojevo*, districtul Preslav, alţii din satele *Sm'adovo* şi *Ris*. Toţi vorbesc dialectul în *o*, afară de cei din Ris [1]).

Babadagul coprindeă în 1902, o mie de suflete provenind din diferite părţi. *Kamena* are Bulgari de origină necunoscută.

Ceamurlia de sus, sunt *sikovci* din satele sârte Crivna, Ravna şi altele din plasa Pravadia. Limba lor prezintă particularităţile dialectului în *o*.

Ceamurlia de jos. Se află amestecaţi, din satele sârte (plasa Pravadia), din satul Dragoevo (pl. Preslav) şi Traci din regiunea Iambolului.

Eski-baba. Puţini Bulgari din diferite părţi.

Beidaut. Bulgari Găgăuţi din satul *Hambarla-Karaagaci* şi Slivneni din satul Haidar şi altele. Graiul e cel caracterizat prin *ăt*.

Paşa-Câşla, locuitori din satele Dragoevo, Ris, Sm'adovo, (plasa Preslav) şi din Tracia. Dialectul e cel în *o*.

Potur. Sunt de proveniență din satul *Sm'adovo* (pl. Preslav). Dintre aceştia din Potur, se trag şi o parte a Bulgarilor din Sarinasuf.

Kasapchioi. Locuit de Dragoevceni (din satul Dragoevo, plasa Preslav), amestecaţi cu alţii din Sm'adovo, Ris, (aceiaş plasă). şi Traci din Tracia, aşa numiţii *„Tocani"*.

Caranasuf. Bulgari din Ris şi Sm'adovo (pl. Preslav).

Sarighiol. Sikovci din Şumla şi Provadia. Graiul acestora ca şi acelora din Casapchioi este cel în *o*.

---

[1]) Lj. Miletici. *Das Ostbulgarische* col. 30.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Sariurt. Iambolii cu dialectul în *ăt* ca şi cei din *Hamamgià* cari provin din Slivnen şi Iambol.

In *Alifaca, Testemel, Irimlic* şi *Inan-Ceşme* sunt Bulgari din timpuri recente.

Ghelpunar, adrianopoleni; *Demirge,* din Iambol;

Dobromir, adrianopoleni; *Parachioi*, Bulgari emigraţi din diferite părţi; *Garvănul mare şi mic* Bulgari emigranţi amestecaţi, veniţi aici după 1877, în locul Turcilor.

Lipniţa, slivneni şi iamboleni cu graiul în *ăt.*

Căşla, din satul Glavan, cavaclii; *Canlia*, ercheceni şi galiceni; *Cuiugizuc,* slivneni cu dialectul *ăt*; *Gârliţa* slivneni cu acelaş dialect; *Galiţa,* sicovţi şi slivneni din preajma Slivnei cu dialectul în *o* ca şi acei din *Esechioi* cari sunt sicovţi. In acest din urmă sat locuiau la un loc, odinioară, Turci şi Bulgari. Cei dintâi au emigrat, rămânând astăzi numai Bulgari.

Bugeacul e locuit jumătate de Bulgari cu graiul caracterizat prin *ăt* şi cari provin din preajma Slivnei şi Iambolului, iar cealaltă jumătate de Români.

Almalău. Jumătatea populaţiunei bulgare e din Grebenci, iar cealaltă jumătate sunt sicovţi. Aceştia din urmă s'au fixat aici la 1812 şi provin din satele: Enevo (Iànevo), Caspicean, Ravna, Krivna şi Marcovcea din plăşile Novipazar şi Provadia.

Cei din Caspicean au stat la 1812 în Călăraşi, iar apoi o parte din ei au trecut înapoi fixându-se în Almalău. La aceşti fugari din jurul Silistrei se va fi referind poate reclamaţiunea care constată aşezarea forţată a lor şi folosinţa chiar de anumite lucruri ce nu le aparţineau [1]).

Afară de acestea ei se mai află împrăştiaţi şi în o mulţime de alte sate, — pe cari cifrele arătate mai sus nu le indică — însă într'un număr foarte mic, mai cu seamă ca negustori şi cârciumari.

* * *

[1]) Vezi mai sus, pag. 28.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Faptele acestea conclud în mod evident asupra noutăţei lor. Cele două dialecte — în *o* şi *ăt*, — găsindu-se astfel amestecate fără a se puteà fixà oarecari zone ce le-ar puteà delimità în mod precis, precum şi varietatea locurilor de unde provin, arată până la evidenţă că n'au o vechime în Dobrogea de nici o sută de ani. De aceia cu drept cuvânt spune Miletici; *„Să credem că în Dobrogea, exceptând oraşele este şi populaţie veche-bulgară, ar fi să ne înşelăm singuri"* [1]). Aceasta o arată şi faptul că în biserică chiar, cartea bulgărească se găseşte numai de pe la 1860, cartea rusească de pe la 1830, iar înainte de aceste date numai cartea românească purtând pe ea în graiu românesc însemnarea vechilor preoţi şi dascăli, vechilor ctitori ţărani din neamul nostru [2]).

* * *

Cu toate acestea, influenţa exercitată asupra băştinaşilor pare a fi fost destul de serioasă. Portul Românilor dobrogeni pe cari stăpânirea românească i-a găsit, e vădit influenţat de acela pe care-l poartă aceşti «balcangii». Bărbatul bulgar umblă îmbrăcat cu pantaloni negri, largi în fund şi strânşi pe picioare dela genunchiu în jos, numiţi «găşti».

Peste cămaşa care acoperă trupul poartă un «ilic» iar iarna «zăbun»; pe cap căciulă sau pălărie; în picioare opinci cu obiele de lână şi acestea strânse cu nişte aţe de păr de cal, din coadă sau coamă, numite *„vânări"*. In zilele de săr-

---

[1]) Lj. Miletici, *Staroto naselenie*... pag. 168 „Da si mislimo, ce vă Dobrudja, kato izkliocimo gradovetea, ima i starovreamsko bulgarsko naselenie, bi bilo goleama samoizmama». Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* coloana 19. «Es ist aber Thatsache, dass ausser diesen Gagauzen, ausgenommen nuch die wenigen griechischen Colonien, die ganze übrige christliche Bevölkerung in den Bezirken von Varna, Balcik, Dobric und zum Theil in Novi-Pazar, Provadija, Kurtbunar und Silistra, *sowie in ganz Dobrudza*, sich als neu coloniesiert erweist, d. h. nicht älter als 100 Iahre, in seltensten Fällen etwa anderthalb Iahrhunderte dort ansässig ist».

[2]) N. Iorga, *Ce reprezintăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte 1910 pag. 19.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

bătoare poartă și ghete. Ca haine pentru vremuri de zloată și iarnă au mantaua, făcută din abă albă și cojocul din piele de oae, lung până la pământ, sau scurt, un fel de bondiță; uneori pieptare fără mâneci.

Femeile sunt îmbrăcate pe dedesubt cu o cămasă albă de pânză lucrată în casă, cu mânecile lungi și largi; de obiceiu cămașa este mai lungă decât rochia și are cusute flori pe poalele ei. Deasupra ei se află rochia, sucman, făcută dintr'o singură bucată astfel încât acopere întreg corpul, cuprinzând și pieptul. In față au un șorț de lână numit «pistelcă».

Pe cap fetele ca și femeile, deasupra părului, au un fes roșu de formă rotundă, peste care se îmbrobodesc cu «ciumberul», care de obiceiu e de culoare galbenă. Acest obiceiu l-au împrumutat și femeile romînce, cari de îndată ce s'au măritat trebue să poarte *fesul*, pentru a se deosebì de fetele tinere. De aici una din obligațiunile mirelui la nuntă este și aceia, de a-i procurà soției un fes pe care chiar de a doua zi trebuie să-l poarte.

Fetele bulgare, în zilele de sărbătoare, își atârnă legate de fes niște mici ornamente de mărgele numite *„muzurchi"*, iar pe frunte un fel de zale de bănuți de argint. La gât au salbe formate din galbeni, rubiele, mahmudele și lefți turcești. Aceste salbe se moștenesc din părinți în copii, fără a fi înstrăinate sau schimbate.

In picioare au ciorapi de lână și iarna și vara, însă nu-i poartă decât în zilele de sărbătoare, căci în celelalte zile umblă cu picioarele goale numai în papuci numiți *„călcați"*.

In interiorul casei femeile și chiar fetele obișnuesc să poarte, mai ales în timpul iernei niște papuci de stofă, cari acopăr întreg piciorul, numiți *stârlici*.

Toată îmbrăcămintea bărbatului și a femeii se lucrează în casă, mai ales în timpul toamnei și iernei. O adevărată artă au în ceiace privește vopsitul lânurilor, servindu-se de mordanți vegetali foarte puternici.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

De când agricultura a luat o desvoltare disproporţionată, lucru ce sileşte familia intreagă de a-şi petrece timpul mai mult la lucrul câmpului, confecţionarea îmbrăcămintelor în casă a început să decadă şi citurile oraşelor pătrund puternic şi în satele de Bulgari ca şi la Românii din Dobrogea.

In general Bulgarii sunt de o moralitate foarte severă. Modul de orânduire al gospodăriei, felul de clădire al casei, ca şi chipul în care se mobilează interiorul ei se vor arătà în capitolul ce va tratà această chestiune la Românii din Dobrogea, căutând să vedem punctele de asemănare şi de deosebire cari se întâlnesc la toate naţionalităţile conlocuitoare din această regiune.

ALEXANDRU P. ARBORE

IMPORTANŢA STRATEGICĂ A DOBROGEI

Anii 1912 şi 1913 au făcut ca mulţi Români să-şi aducă aminte de importanţa strategică a Dobrogei.

Dela general la soldat, dela deputat la cel din urmă cetăţean, ştie că războiul din 1913, România l-a purtat ca să dea Dobrogei o frontieră strategică necesară garantărei contra oricărei invaziuni.

Puţini însă sunt aceia ce-şi dau seama de aceste cuvinte, şi anume: importanţă şi frontieră strategică şi de aceia voi căutà în acest studiu să deslușesc întâi, ce se înţelege prin strategie în general şi apoi care este importanţa strategică a Dobrogei.

Strategia este studiul care are de obiect dirijarea generală

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

a armatelor, alegerea scopului de atins și atitudinea (defensiva sau ofensiva) de luat.

Dirijarea generală a armatelor implică cunoașterea exactă a terenului și deci un studiu de geografie se impune.

Scopul de atins este distrugerea inamicului, care și el depinde de forțele în prezență, de frontierele și poziția regiunei în raport cu probabilii inimici.

Atitudinea deasemeni, în plus că cere o pregătire diplomatică făcută din timp de pace.

In studiul care-l voi face asupra importanței strategice a Dobrogei, nu mă voi legà de forțele în prezență, ci numai de considerațiunile geografice și voi schițà importanța lor din punct de vedere militar pentru dirijarea trupelor, a scopului și a atitudinei de luat.

Considerațiuni geografice.

a) *Forma generală a regiunei.* Dobrogea este o fășie de pământ cuprinsă între Dunăre la Vest și Nord, Marea Neagră la Răsărit și o linie convențională ce pornește aproximativ la 15 klm la Sud-Vest de Turtucaia și se termină cam tot atâta la Sud de Ecrene (v. harta).

Se aseamănă foarte mult cu două trapeze suprapuse pe baza mică ce ar fi făcută din valea Carasu, iar bazele mari ar fi la Nord Dunărea, iar la Sud linia convențională Turtucaia-Ecrene.

Această fășie de pământ, are o lărgime pe valea Carasu de 60 klm. iar la Sud și Nord cam de 300 klm.

Valea Carasu împarte formele de teren în două, ce în strategie se zic eșichiere.

In studiul ce voi face voi studia eșichierul dela Nordul și Sudul văei Carasu.

Eșichierul dela Nord de valea Carasu.

Formele de teren dela Nord au aspectul unei palme care

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

s'ar găsi cu podul așezat în Măcin (Vârful Tuțuiatul), iar degetele s'ar găsi răsfirate spre Răsărit și spre Sud.

Vom găsi deci înălțimile Măcinului care se împing spre Ghecet și Galați, obligând Dunărea să facă cotul din fața Galaților și această înălțime constitue o bună poziție de oprire spre Reni.

Spre Răsărit din piscul Tuțuiatul se despart colinele Isaccei cu înălțimi până aproape de 300 metri și cari dela Isaccea se numesc colinele Tulcei, care au până la 200 metri. Din colinele Tulcei se ramifică printre Teliță și lacul Babadag înlățimele Uzum-Bair, cari încercuesc lacul Razelm.

Tot din piscul Tuțuiatului spre Sud-Est se despart colinele Nicolițelului, colinele Babadagului, înălțimele centrale ale Dobrogei și care se întind până deasupra Medgidiei sub diferite numiri și anume: spre Dunăre avem dealul Ramazan și Dulgherului, ce se termină în fața Hârșovei prin pante abrupte, constituind o poziție importantă militară, iar spre mare sunt: dealul Testemel, dealul Sarighiol cari taie șoseaua națională Tulcea-Constanța între Taliverde și Cogealac, unde dealul poartă numele de dealul Cogealac și care constitue o importantă poziție de oprire.

Linia de despărțire a apelor între dealurile dintre Dunăre și Mare este formată de dealul Înșiratele, ce se termină în fața Medgidiei cu dealul Dorobanților.

Eșichierul dela Sudul văei Carasu. — Această regiune constitue un podiș care merge înălțându-se dinspre Valea Carasu spre Sud-Vest constituind platoul Deliorman. Prin Deliorman se înțelege podișul de deasupra Silistrei, coprins între râul Oltina, Dunăre și depresiunea din prejurul Rusciucului (Valea Beli-Lom) sub forma unui triunghiu.

Toate aceste culmi pornesc de pe teritoriul nostru de pe malul Dunării, unde au înălțimi de 120—140 m. și ating pe teritoriul bulgar înălțimi de 400—500 m.; Spre Sud-Est

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

se termină cu un platou ce are pantele dulci şi ia forma unei câmpii.

Linia de despărţire a apelor între Dunăre şi Mare este trasată de înălţimele Dobrici (Bazargic), Caraomer, Cocargea-Copadin-Medgidia.

Regiunea dela Apusul acestei linii şi în special cea vecină Dunărei este tăiată de o sumă de văi care sunt toate pline cu apă şi mlăştinoase, iar dela înălţimea Silistrei formează platoul zis al Deliormanului, pe care frontiera noastră politică de azi îl împarte în două, tăind în curmeziş văile şi vălcelele ce se nasc din creasta lui topografică şi care am spus că se găseşte pe teritoriul bulgar.

Frontiera politică este trasă deci în defavorul nostru din punct de vedere militar.

Cele mai mari înălţimi sunt în jurul Dobriciului 300 metri, iar cele mai mici în regiunea Silistrei-Turtucaia.

Regiunea dela Răsăritul liniei de despărţire a apelor, este o regiune ce are aspectul unei vaste câmpii monotone.

Toată Dobrogea şi mai ales Dobrogea-Nouă (sudică) este o regiune de stepă lipsită de apă.

Hidrografia.

Dunărea. — Din dreptul lacului Greaca ambele maluri ale ei aparţin României. Malul drept mereu mai înalt ca cel stâng.

Udă următoarele oraşe: Turtucaia, Silistra, Ostrov, Cerna-Vodă, Hârşova, Brăila, Galaţi, Isaccea, Tulcea, Sulina şi Sf. Gheorghe.

Intre Turtucaia şi Silistra, Dunărea este adunată în albia sa, lăsând prin mijlocul ei o mulţime de insule ca Coslugea, Călinescu, Cusuiu, în dreptul Turtucaei şi care sunt foarte importante din punct de vedere militar, servind atât la arun-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

carea unui pod, cât şi la apărarea lui, după cum şi a flotei ce ar acoperì construirea şi apărarea lui.

Dela Silistra Dunărea curge pe lângă malul drept şi la vreo 2 klm. Nord-Silistra, se împarte în două: Dunărea propriu zisă şi Borcea. Intre aceste două braţe rămâne un ostrov foarte mlăştinos şi acoperit în mare parte cu lacuri numit Balta de Sus; care se termină la Hârşova între Gura Văii şi Vadu Oilor.

Malul Dunărei între Silistra şi Ostrov este ridicat şi abrupt spre Dunăre; între Ostrov şi Cerna-Vodă deasemenea, însă întrerupt din distanţă în distanţă de văile râurilor ce le vom studià imediat şi care toate înainte de a se vărsà în Dunăre se varsă într'un lac cu scurgerea în ea.

Dela Cerna-Vodă malul e ridicat până la Hârşova. Acì în punctul zis al Vadul Oilor, Dunărea se desparte din nou în două braţe pentru a închide un alt ostrov ce se numeşte Balta de Jos şi care se termină la Ghecet.

Vadul Oilor după cum se vede este un punct de o importanţă militară, căci dela Nord de Silistra şi până la Brăila, este un singur loc unde s'ar puteà svârlì vreodată un pod.

Dela Ghecet, Dunărea se îndreaptă dela Nord către Nord-Est străbătând un şes larg şi mlăştinos pe ambele maluri. Cel de pe malul drept este larg cam de vreo 10 klm. şi este dominat de Dealul Bugeacului, înălţime care a avut şi are importanţă militară. Toţi îşi aduc aminte şi vizitatorul va vedeà şi astăzi tranşeele turceşti ce vorbesc despre războiul dintre Ruşi şi Turci în 1877.

Intre Galaţi şi Reni Dunărea face cotul zis al Pisicei, poziţie importantă pentru apărarea României, căci prin acest loc se poate interzice Ruşilor trecerea flotei lor în susul Dunărei şi a oricărui transport, deci apărarea Galaţilor şi a Brăilei.

Dunărea apoi se îndreaptă spre Sud-Vest având amândouă

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

malurile mlăştinoase şi numai în dreptul Cartalului şi Isaccei sunt mai ridicat şi unde s'ar puteà svârlì eventual un pod.

Prin acest loc Darius a urmărit pe Sciţi în expediţia sa contra lor. Când vin însă apele mari, construcţia podului e foarte grea chiar şi aici.

Dela Isaccea, Dunărea are ambele ţărmuri numai mlăştinoase şi dela Paltageanca se împarte în două braţe, Chilia şi Sf. Gheorghe. Chilia ce face frontiera spre Rusia, iar Sf. Gheorghe ce din jos de Tulcea, dela Ceatal 7—8 klm. spre sudul Tulcei, se împarte din nou în Sulina şi Sf. Gheorghe. Numai Sulina este navigabil şi aceasta din cauza întreţinerei ce o face Comisiunea Europeană Dunăreană. Dunărea căutând mereu să împotmolească Sf. Gheorghe şi Chilia, cu toate muncile depuse, au fost imposibil de a fi făcute navigabile.

Intre aceste trei braţe se găseşte o regiune zisă Delta Dunării, regiune mlăştinoasă şi foarte insalubră, care în ultimii 2 ani din cauza inundaţiilor, a fost aproape complectamente acoperită cu apă. Cu toată munca depusă pentru a se puteà face o regiune locuibilă a fost imposibil, şi cred că va fi imposibil; deci întreagă această regiune constitue un grozav obstacol militar şi greu se poate încercà vre-o operaţie în această parte.

Dela Isaccea în jos nu mai pot fi treceri peste Dunăre. Unele cărţi militare vorbesc de o trecere dela Tulcea la Ismail; o cred imposibilă atât din cauza Deltei, cât şi din cauza malurilor care n'ajută pe nici unul dintre atăcători de a susţine o aruncare de pod aici.

Afară de acest fluviu mare care udă România, Dobrogea nordică are râurile *Teliţa* şi *Taiţa* ce se varsă în lacul Babadag şi isvorăsc din dealurile Nicoliţelului, despărţind culmele acestei de dealurile Nicoliţel şi Babadag; însă ca volum de apă sunt foarte mici neconstituind decât spre Babadag un obstacol la treceri. Alte râuri sunt *Slava Cerchezească* şi

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Rusească ce se varsă în lacul Goloviţa şi cari nu prezintă nicio importanţă.

Râul Beidaut deasemenea fără nicio importanţă.

Casimcea, care după Teliţa are un volum mai însemnat de apă şi care prin modul cum este orientată şi prin natura malurilor abrupte formează o bună linie de rezistenţă contra unui atăcător dela Nord.

Râuri fără nici o importanţă militară şi chiar ca volum de apă ce se varsă în Dunăre sunt: *Roştidere* şi *Pecineaga*

Dobrogea de Sud (Valea Carasu).

Valea Carasu îşi are origina dela Vestul Constanţei 3 klm. Hasancea, curge dela Est spre Vest şi împarte în două Dobrogea.

Până aproape de Kiostel n'are apă decât pe ploi, însă are maluri abrupte; pe restul întinderei conţine apă şi mlaştină făcând o lăţime de cel puţin 1 klm. şi care nu se îngustează decât la Mircea-Vodă. Ea are importanţă strategică, aci găsindu-se punctele Cernavodă-Medgidia-Constanţa obiective vizate de ori şi ce inamic.

Importanţa ei militară este scrisă şi de istorie, aici găsindu-se acele valuri Romane construite în scop de apărare.

La Sudul văii Carasu se găsesc o serie de râuri şi anume: Cochirleni, Caramancea, Ghiordumov, Urluia, Beilicului, Oltina, (Dobrici şi Canara-Ceair), Gârliţa (Canaghiol-Dere, Saslar-Ceair, Kiostea) Ioaniţa, Bulanlâk-Dere, Iuk-Deresi, Guzgun-Luc, Carasar-Dere, etc., toate având direcţia Sud-Vest spre Nord-Est şi fiind toate poziţii bune apărărei contra unei invazi dela Sud.

Partea rea a lucrului constă în aceia că toate îşi au izvoarele pe teritoriu străin şi atunci apărarea poate fi cu uşurinţă întoarsă. Câtevă ape fără nici o importanţă se varsă în Mare şi anume Batova la Nord de Ecrene, Kabaigi-Dere şi Mangalia.

Mangalia are importanţă că se varsă în lacul cu acelaşi

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nume, care este în studiu a fi unit cu Marea şi a face un adăpost flotei noastre de Mare în caz de războiu.

Căi de comunicaţie.

Căi ferate. — Dobrogea este străbătută în lăţime de calea ferată Cerna-Vodă-Constanţa. Această cale ferată cu cale dublă uneşte cele trei puncte mai importante din punct de vedere militar Constanţa-Medgidia-Cerna-Vodă de aici importanţa ei militară.

Din vecinătatea staţiei Mircea-Vodă o cale ferată de importanţă strategică este făcută acum de curând şi anume: Mircea-Vodă-Copadin-Caraomer-Dobrici şi de acî la frontieră. Această cale ferată este făcută numai pentru a servî la gruparea forţelor în jurul Dobriciului şi pentru o aprovizionare a coloanelor ce ar operă în această direcţie.

O altă cale ferată este în studiu şi anume: Medgidia-Tulcea, care până astăzi se găseşte făcută şi dată în exploatare numai până la Ester. Şi această cale ferată deasemenea are importanţă militară, ajutând gruparea forţelor dela Tulcea în jurul Medgidiei pe valea Carasu ca bază de operaţie.

Şosele. — Dobrogea de Nord este străbătută de câteva şosele foarte bine împetrite şi întreţinute şi un număr de alte şosele sunt în curs de a se face.

Şosele naţionale ce străbat Dobrogea sunt: Tulcea-Isaccea-Gavărn-Ghecet. Această şosea ar fi foarte importantă din punct de vedere al apărării, însă din cauză că în multe părţi şoseaua iesă la creastă şi este văzută din Rusia, nu permite manevre prin surprindere; şoseaua comunală Tulcea Teliţa-Nicoliţel de curând făcută, permite a se efectua manevre între Isaccea şi Tulcea fiind adăpostită de înălţimele Tulcei.

Şoseaua Măcin-Cerna-Orta-Chioi-Teliţa-Tulcea permite deasemenea ca în caz de ocupare a şoselei Isaccea-Tulcea,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

să se poată uni și mișcă forțele dela Tulcea și cele dela Măcin.

Șoseaua împarte drumul Tulcea-Cataloi-Topalu-Hârșova, permite manevra forțelor din Muntenia spre Tulcea în cazul unui războiu la Nord, după cum și a forțelor din Dobrogea contra aceluiași inamic care ar fi trecut de la Focșani-Nămoloasa-Galați și ar înainta asupra Bucureștilor.

O șosea națională Hârșova-Constanța și Hârșova-Medgidia are importanță atât pentru apărarea Dobrogei către Nord cât și spre Sud ajutând gruparea forțelor spre Medgidia, sau retragerea forțelor în caz de cădere al Capului de pod Cerna-Vodă și trecerea pe la Hârșova.

Șoseaua națională Tulcea-Constanța, șosea foarte bine întreținută, permite deplasarea forțelor atât spre Nord cât și spre Sud.

Dobrogea sudică. — Mult mai lipsită în comunicație ca Dobrogea nordică, n'are șosele bune decât spre Dunăre, iar restul de drumuri din cauza stratului de löss sunt impracticabile pe timp de ploae, făcând aproape imposibilă deplasarea forțelor în afară de șosele.

Șoselele mai importante sunt:

Șoseaua Cerna-Vodă-Cuzgun-Ostrov-Silistra-Sarsanlar-Turtucaia-Turcșmil, ce este trasată în preajma Dunărei și care este o bună linie de rocadă în cazul când inamicul ar fi trecut frontiera prin platoul Deliormanului și s'ar fi îndreptat asupra celor două cetăți Turtucaia și Silistra, permițând cooperarea forțelor din aceste două cetăți.

Altă șosea națională foarte importantă din punct de vedere militar este Silistra-Alfatar-Tatara-Asen-Akadânlar, iar de aici se desparte în două spre Omurcea și deacolo spre Razgrad, cealaltă spre Rahman-Asicler și deacolo spre Șumla.

Aceste două șosele prin faptul că merg spre două orașe, care sunt centre bulgărești importante, reesă și importanța lor după cum și a punctelor Akadânlar și Silistra.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dela Tatar-Asen şoseaua Silistra-Akadânlar se ramifică spre Dobrici formând o bună linie de rocadă pentru trupele ce eventual s'ar găsi pe frontieră.

Şoseaua Silistra pela Bei-Bunar dă în şoseaua Tatar-Asen-Dobrici permiţând mişcarea de trupe între Dobrici şi Silistra.

Dela Dobrici la Varna este şosea şi cale ferată; deasemeni şosea dela Dobrici la Balcic.

Aceste şosele care toate au ca nod Dobriciul ne arată importanţa militară a acestei localităţi.

Din şoseaua Silistra-Cerna-Vodă dela Cuzgun porneşte o şosea prin Copadin la Constanţa şi de la Copadin la Medgidia.

Regiunea dela Estul Dobriciului este lipsită de drumuri

Resurse de trai.

Lipsa de apă a făcut ca cea mai mare parte a Dobrogei să fie lipsită de sate; astfel în Dobrogea nordică satele nu se întâlnesc decât aproximativ din 10 în 10 klm. aşà că aceasta împovărează foarte mult traiul şi operaţiile.

In această regiune trupele pe orice vreme a anului vor fi nevoite a luà bivuacuri sau cantonamente-bivuacuri servindu-se în foarte mare măsură de barace sau bordee improvizate.

Regiunea despre Sud şi spre Dunăre este mult mai populată, sate mai dese aşà că trupele vor puteà să se hrănească şi să locuiască mult mai uşor.

Regiunea dinspre Mare se găseşte în aceleaşi condiţiuni ca şi regiunea dela Nord.

Solul Dobrogei produce mult grâu, secară şi orz. Aproape toate casele sunt prevăzute cu cuptoare pentru fabricat pâinei aşà că trupele s'ar puteà hrănì în foarte bune condiţiun, asupra locuitorilor. Populaţia în mare parte se ocupă cu creşterea vitelor şi pescuitul, ceeace înlesneşte foarte mult hrana.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Clima.

Este ca și în restul țărei, o climă continentală cu mult mai bătută de vânturi. In timpul verii se simte o foarte mare lipsă de ploae, o secetă și o căldură după ora 9 până la 4 p. m. ce face aproape imposibil marșul, lucru ce îngreuiază foarte mult operațiunile.

Scopul de atins.

Inainte vreme și încă azi, mulți din cei ce nu se ocupă cu strategia cred că scopul ei este de a obține rezultatul războiului fără vărsări de sânge, și de aici o mulțime de discuțiuni cum trebuesc manevrate trupele în acest scop.

Azi toți cunoscătorii știu că scopul suprem de atins într'un război este distrugerea inamicului.

Războiul purtat de Napoleon în 1812 contra Rușilor n'a dus la nici un rezultat, deși el înaintase și ocupase o bună porțiune de teren însă nu zdrobise pe adversar. Războiul de azi până acum deasemeni nu a ajuns la nici un rezultat și va trebuì mult timp până să ajungă, căci cu ajutorul mijloacelor technice de azi zdrobirea inamicului implică un timp mult mai îndelungat. Dela început deci, să se știe că scopul războiului este și trebue să fie zdrobirea inamicului.

Zdrobirea inamicului depinde însă de doi factori: 1) forțele în prezență care și ele la rândul lor variază după organizare, moral și calitate, 2) poziția teatrului de operație întru cât acest teatru poate garantà comunicațiile proprii, poate tăià pe inamic de comunicațiile sale și a-l separà de probabilii săi amici.

In studiul ce mi-am propus a-l face nu poate fi vorba de forțele în prezență și rămâne deci de discutat poziția Dobrogei în raport cu celelalte teatre de operație și cu pro-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

babilii inamici, întru cât poate să ne garanteze propriile comunicaţii şi a le ameninţă pe ale inamicului. Acest lucru depinzând de frontiere le vom studiă imediat.

Poziţia în raport cu celelalte teatre de operaţiuni.

Prin teatru de operaţiuni se înţelege porţiunea de teren pe care au loc evenimente (operaţiuni) militare. Pe asemenea teatre pot aveă loc evenimente decisive şi atunci teatrul se numeşte principal, iar în cazul când operaţiunile n'ar influenţă zdrobitor asupra restului de evenimente, teatrul se zice secundar. Din modul cum se presintă ţara noastră ca formă, ca resurse şi ca administraţie, rezultă că vom aveă în ori şi ce parte s'ar operă, un teatru principal de operaţii şi anume Muntenia, iar restul de provincii Oltenia, Moldova şi Dobrogea vor fi teatre secundare.

In raport cu teatrul principal Dobrogea formează aripa despre Est împiedicând orice mişcare a inamicului între Mare şi teatrul principal.

Cât priveşte celelalte teatre secundare, cu Moldova ar aveă atingere doar la Galaţi, iar cu Oltenia nici o atingere. Dacă din punct de vedete geografic nu se ating, din punct de vedere strategic însă operaţiunile de pe un teatru trebue să fie înlănţuite cu cele de pe celelalte teatre.

In raport cu ţările vecine Dobrogea se găseşte aşezată între Rusia şi Bulgaria separând complect elementul slav dela Sud de cel dela Nord. Dacă astăzi aceste state se găsesc în luptă şi s'ar părea la prima vedere că Dobrogea din această cauză nu ar mai aveă nici un rost, atrag atenţia cititorilor că răsboiul ce se desfăşoară între Rusia şi Bulgaria este un răsboi între guverne şi nu este un răsboi dorit de naţiuni şi dacă Rusia ar puteă bate pe Bulgari şi să pună stăpânire pe ţara lor, atunci numai Dobrogea ar fi fâşia de pământ ce s'ar opune acestei uniri si deci la com-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

plecta înţărmuire a ţărei noastre; ajungând fără nici o eşire la Mare cum e cazul Serbiei şi al Elveţiei; trebuind apoi să luptăm pentru această eşire, de o sută de ori mai mult ca azi, contra elementului slav care caută să se întindă spre Sud în Peninsula Balcanică.

Aceasta este importanţa Dobrogei din punct de vedere naţional şi militar.

Fruntarii.

Dobrogea are 3 fruntarii: La Nord Dunărea, la Est Marea şi la Sud linia convenţională Turtucaia-Ecrene.

Fruntaria Dunării. — Am văzut când am făcut studiul terenului că Dunărea este un obstacol serios contra unei treceri, prezentându-se cu totul în folosul nostru pentru asvârliri de poduri sau apărarea teritoriului spre Nord.

Având în vedere însă inferioritatea noastră faţă de Rusia şi apoi că trecerile prin Moldova sunt mult mai importante, rezultă dela început că pe această porţiune de teren România trebue să se ţie numai în defensivă şi că poziţiile de pe dealul Bugeacului dela Isaccea, Tulcea şi Dealul Beştepe ar constituì bune poziţii de oprire.

Cum însă risipirea de forţe pe aceste poziţii dela început nu ne-ar puteà decât pune în inferiòritate, rezultă că aceste poziţiuni nu se vor ocupà decât de forţe neînsemnate, adică posturi de observaţie, iar rezervele aşa zise tactice vor fi grupate în valea Teliţei, permiţând această vale a le mişcà atât spre Măcin eât şi spre Tulcea, adăpostite.

Rezerva generală (trupa ce să fie chemată a oprì cu orice preţ o înaintare spre Sud) trebue numai decât să se găsească la Babadag, căci se găseşte călare pe şoseaua Tulcea-Constanţa, opunându-se unei înaintări spre sud şi apoi la Babadag este o continuă ameninţare pentru trupele ce ar fi trecut Dunărea şi se îndreaptă spre Măcin şi Hârşova.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Rezultă că fruntaria Dunărei nu o putem utiliza decât în cazul unui război la Nord contra Ruşilor şi în asemenea condiţiuni ne prezintă avantaje nouă.

Presupusă căzută linia Dunărei şi Babadagul, bune poziţii de oprire spre Sud ar fi dealul Testemel deasupra Hamamgiei, altă linie de rezistenţă ar fi apoi Sarighiol, Cogealac, Taliverde şi ultima linie până la Cerna-Vodă-Constanţa ar fi Pazarlia-Caramurat-Cicraci.

Insă aceste poziţii succesive nu le cred utilizabile, căci rostul trecerei Dunării în această parte nu poate fi decât pentru a întoarce (cădeà în spatele) liniei întărite Focşani-Nămoloasa-Galaţi şi atunci forţele ce au trecut Dunărea s'ar îndreptà cu o parte spre Babadag pentru a-l ocupà şi a-şi asigurà aripa stângă, iar cu restul ar trece fie pe la Hârşova, fie pe la Măcin şi apoi s'ar îndreptà contra Bucureştilor. In acest caz Hârşova trebue întărită şi de acì reese importanţa strategică a Hârşovei.

Poziţiile care le-am enumărat pot fi socotite numai în cazul unei ofensive ruse cu Bulgaria în această direcţie şi numai pentru a uşurà teecerea Dunărei Bulgarei atrăgând forţe importante în această parte.

Cât priveşte forţele noastre care ar fi trecut Dunărea în Rusia prin punctele enumărate, servesc pentru ca să întoarcă toate poziţiile ocupate de armatele Ruseşti pe dealurile Basarabiei contra armatelor dela Nord, şi aceasta ar servì mai ales la început, în scopul de a depărtà tot mai mult teritoriul nostru de a fi teatru de războiu, ţinând seamă că România mobilizează mult mai repede ca Rusia.

Frontiera de Est.

Marea Neagră, prin felul coastei ei se împarte în două şi anume regiunea dela Nord de Constanţa care este joasă şi ţărmul e mlăştinos, impropriu oricărei debarcări, şi regiu-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nea dela Sudul Constanţei care deşi este ridicată, are maluri abrupte, apoi în apropierea ţărmurilor ape scăzute şi nu permite acostarea de vase cu tonaj mare decât la Sulina, Constanţa, Mangalia şi Balcic.

Cum inamicul dela Sud nu dispune ca şi noi de o flotă, nu ne putem teme contra unor operaţiuni din această parte până în prezent, rămânând a ne teme numai contra unei incursiuni ruseşti.

Având în vedere resursele Rusiei, noi niciodată nu vom puteà obţine superioritatea flotei faţă de cea rusă, aşa că până azi chestiunea unei marine militare este părăsită; şi de asemenea pentru a nu expune portul nostru Constanţa contra unei bombardări a fost părăsită şi fortificarea lui; cred că s'a făcut foarte bine căci Ruşii pot prin modul cum se prezintă deschis portul Constanţa, să-l bombardeze şi apoi să debarce mai la Sud.

Nu va puteà fi vorba de o întărire a lui sau a Mangaliei decât în cazul când România ş'ar face o flotă de mare şi aceasta numai în scopul de a proteja acea flotă.

Apoi cred că nici Ruşii nu pot încercà o debarcare în acest loc căci atunci s'ar găsì cu forţele separate, riscând a fi bătuţi în parte; şi n'ar puteà încercà acest lucru decât în cazul când ar luptà fie aliaţi cu Bulgarii, fie când România ar fi în răsboiu cu ei, iar Bulgarii ar fi nedecişi, numai în scopul de a-i intimida.

Insă cu trupe relativ puţine s'ar puteà supravegheà litoralul dela Constanţa, la Balcic şi deci şi această frontieră, s'ar prezentà în condiţiuni favorabile apărărei ţării noastre.

Frontiera de Sud.

Este o linie convenţională care taie în curmeziş văile ce iau naştere din crestele Deliormanului de pe teritoriul bulgar. Acest lucru face ca să scadă foarte mult din im-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

portanţa văilor care ar fi făcut bune obstacole putând a le întoarce cu uşurinţă. Frontiera închide un patrulater strategic de mare importanţă, anume Turtucaia-Silistra-Mangalia-Bazargic, care ar puteà servì ca o bună poziţie de adunare contra unei invazii dela Sud. Frontiera de azi ne permite a fortificà în mod permanent poziţiile dela Turtucaia-Silistra-Bazargic-Balcic şi Mangalia şi a face astfel o perdea de fortificaţiuni contra inamicului dela Sud. Tot ea închide trecerea cea mai bună ce o puteau aveà Bulgarii, trecerea pe la Turtucaia-Olteniţa şi de unde apoi pe valea Argeşului şi Dâmboviţei puteau imediat înaintà asupra Bucureştilor, obiect vizat.

Să vedem acum dacă frontiera sudică se opune unei invaziuni bulgare şi favorizează pe a noastră.

Bulgarii pot aveà două planuri de războiu: sau trecerea Dunărei pe la Rusciuk-Giurgiu, sau Nicopole-Turnu-Măgurele, îndreptându-se asupra Bucureştilor, prin aceasta acoperindu-şi direct şi Capitala; sau să se adune în regiunea Rusciuk-Şumla-Vara şi să înainteze să ocupe Dobrogea.

Trecerea pe la Rusciuk-Giurgiu găsindu-se la 40 klm. de Turtucaia şi vre-o 60 de Bucureşti cade dela început şi atunci iată importanţa Turtucaiei cu fortificaţiile ei.

Rămâne numai trecerea dela Nicopole care îndepărtează prea mult pe Bulgari de obiectivul vizat, Bucureştii.

De altfel planul Statului Major bulgar nu era acum câţiva ani de a trece prin acea parte, ci de a se grupà în regiunea Rusciuk-Şumla-Varna putând operà şi în Dobrogea şi în Muntenia. In cazul unei treceri a Românilor prin alte puncte, prin o poziţie de flanc ar acoperì şi Sofia şi ar ţine piept unei invazii din Dobrogea.

Această adunare astăzi însă trebue părăsită şi luate Biela-Târnova-Şumla-Razgrad ca mai departe de frontieră, permiţând adunarea trupelor.

Liniile de invazie din această regiune ar fi în acest caz:

1. Linia Rusciuk-Turtucaia-Silistra care poate însă să

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

fie interzisă de poziţia fortificată dela Turtucaia şi de poziţia dela Silistra, precum şi de înălţimile dintre aceste oraşe ce constituesc bune poziţii de opunere.

2. Linia Razgrad-Hagifaclar-Staroselo interzisă deasemenea la frontieră şi de poziţia dela Turtucaia.

3. Liniile Razgrad-Omurcea-Akadânlar-Şumla-Rahmann Asiclar-Akadânlar-Alfatar-Silistra pot fi interzise la intrarea din Omurcea şi Rahamann-Asiclar, apoi la Alfatar şi Silistra.

4. Asemenea drumul şi calea ferată Şumla-Novo-Botieva-Dobrici ce poate fi interzis de Culmile Dobriciului.

5. Linia Varna-Baladgea-Bazargic ce poate fi interzisă de culmile Dobriciului.

6. Linia Varna-Ceatal-Ceşme-Balcic ce poate fi interzisă la Ceatal-Ceşme şi la Teké.

Atitudinea.

Din cele spuse la formele de teren rezultă, că regiunea cu liniile de invazie zise ale Deliormanului, este o regiune care împreună cu fortificaţiile dela Turtucaia şi Silistra se vor opune în mod îndărătnic înaintărei în această direcţie şi că o atitudine defensivă în acest senz pentru armata noastră se şi impune, având în vedere forma terenului bulgar, după trecerea frontierei.

In cazul unei invaziuni bulgare având în vedere poziţiile fortificate dela Turtucaia şi Silistra, regiunea din jurul Dobriciului şi a Mărei va atrage o parte din forţele principale de invazie, de oarece punând cazul că obstacolul dela Dobrici va fi învins, forţele se vor mişca mult mai uşor şi apoi pe drumul Dobriciului vor încercà să pună mâna pe calea ferată şi şoseaua ce duce spre Cobadin, care e cheia comunicaţiilor Dobrogei Sudice, şi de acolo la Medgidia şi prin aceasta s'ar pune mâna pe toată Dobrogea sudică.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Pentru a face o opunere mai mare se impune numai decât fortificarea Dobriciului, ale Cobadinului şi Medgidiei.

Concluzie.

Din cele spuse până aci rezultă că Dobrogea are mare importanţă militară şi anume pentru motivele, că :

1. Opreşte încercuirea teatrului principal Muntenia.
2. Opreşte unirea elcmentului slav de Nord şi cu cel dela Sud.
3. Conţine drumul spre Mare.
4. Barează drumul spre Bucureşti.
5. Formează o bună poziţie de ameninţare în flanc pentru un inamic ce s'ar gândì să înainteze asupra Bucureştilor. Pentru aceste motive trebue stăpânită şi în acelaş timp asigurată stăpânirea ei.

Fortificarea punctelor expuse mai sus se impune.

Prin pacea dela 1913 Guvernul Român trebuia să nesocotească principiul naţionalităţilor şi să fi căutat a trasà frontiera cât mai aproape de calea ferată Rusciuk-Novi-Bazar-Varna, pentru a stăpânì întreg platoul Deliormanului. Guvernul Bulgar astăzi nesocoteşte principiul naţionalităţilor ocupând şi căutând să stăpânească o porţiune din Serbia, atacând pe Rusia care i-a dat independenţa şi desigur că ne va atacà şi pe noi care ţinem seama de toate principiile etnografice şi buna cuviinţă când alţii le nesocotesc.

In asemenea chestiuni trebue totdeauua să primeze dreptul celui mai tare şi noi în 1913 trebuià să facem să primeze acest lucru.

COPACIUS JUNIOR.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

CÂTEVA CONSIDERAȚIUNI GENERALE

ASUPRA

DOBROGEI ȘI DELTEI DUNĂRII

Civilizația ca produs al evoluției, e direct proporțională cu înflorirea stărei economice a popoarelor, și cum o țară care n'are un punct la mare, de unde să pornească adevărate rețele comerciale spre pieţele mondiale e o țară moartă, datoria și încă mai mult de cât aceasta, sentimentul conservărei neamului, ne impune să ridicăm din toate punctele de vedere acest colț al țărei noastre care se cheamă Dobrogea și care este adevărata fereastră a României.

Știm din istorie și suntem martori încă ai luptei titanice, dusă de către întreg poporul rus pentru îndeplinirea visului lui Petru cel Mare și de care e legată propășirea acestei țări, lupta pentru deschiderea strâmtorilor. Constantinopolul, cheia orientului, internaționalizat și visul și aspirațiile lor ca și-a noastre atinse, bastimentele românești vor puteà să-și fâlfâie tricolorul până'n oceanul Atlantic și Pacific, să facă înconjurul lumei, fără să plece steagul în fața tunurilor din forturile turcești.

Călăuzit de aceste gânduri m'am hotărât să arăt acelora, și din nenorocire sunt încă în Țara Românească, cari caută Tulcea ori Sulina prin țări străine, că această provincie așa de importantă *prin așezarea ei geografică*, are izvoare de bogăţii interne atât de considerabile, în cât poate să aibă și din acest punct de vedere un mare rol în propășirea României. Și iată ce zicea E. von Sydow, numai despre o parte a acestei

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

provincii, cu ocazia Congresului dela Paris la 1856, când Europa ne redase delta Dunărei.

«De când s'au dat în mâinele Moldovei gurile Dunărei, asupra cărora ochii întregii Europe erau aţintiţi dejà de mult timp, i-a revenit acesteia şi îndatorirea de a-şi desfăşurà forţele ei naţionale în conformitate cu cerinţele timpului; să asimileze elemente străine cari nu vor fi recalcitrante spre a-i da ajutor şi cu mijloacele secolului nostru inteligent, să muncească din toate puterile spre un viitor măreţ. Răspunsul la întrebarea în ce mod se poate face aceasta nu poate fi decât: pe baza elementelor naturii». Şi termină cu următoarele cuvinte:

«Fantazia cititorului poate acum să-şi închipue luncile Dunărei străbătute în lung şi lat de diguri, şanţuri şi canale, în locul colibelor de pescari să vadă mândre porturi şi oraşe şi să vadă născând prin munca unor oameni harnici o a doua Lombardie, o a doua Olandă la ţărmurile Mărei-Negre! El nu ar aveà de sigur în faţa ochilor săi nici decum un tablou fantastic pentru realizarea căruia nu ar existà pregătirile naturale şi pentru care mijloacele secolului nostru nu i-ar da ajutorul necesar, ar vedeà însă un tablou pentru realizarea căruia e nevoe de o stare de lucruri aşezate, în care să domnească ordinea unei păci durabile şi de voinţă sinceră şi puternică a unui popor sănătos» [1]).

Strânsă între Dunăre cu braţul Chilia la Nord, despărţită de Ţara Românească tot prin marele nostru fluviu, se mărgineşte la Est cu Marea-Neagră pe o întindere de 234 km. de coastă, iar la Sud o linie convenţională strategică o desparte de Bulgaria. Pe o suprafaţă de 23.145 km. (vorbesc de întreagă Dobrogea), locuesc vre-o 623.847 suflete de diferite naţionalităţi, încât pe străzile oraşelor acestei pro-

[1]) E von Sydor. Ein Blick auf das russisch-türkische Grenzgebiet an der unteren Donau, la Dr. G. Antipa. Probleme şt. şi economice privit. la Delta Dunărei. pag. 69.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

vincii ţi se pare că te găseşti într'o adevărată babilonie, din cauza diferitelor porturi şi a limbilor ce se vorbesc.

E aşezată din punct de vedere geografic între 43°.46′ şi 45°.28′ latitudine de N şi 25°.2′ şi 27°.20′ longitudine de E, luată după meridianul din Paris.

O dovadă că această provincie ne aparţine din timpurile cele mai vechi ne-o arată titulatura marelui Mircea care era: «Mare voevod şi domnitor a toată ţara Ungro-Vlahiei şi a părţilor de peste munţi, încă şi pre ţările tătăreşti (adică Vlachia dinspre Ungaria cu toate posesiunile ei) şi Almaşului şi Făgăraşului herţeg şi banatului de Severin domn şi de amândouă părţile pe toată Dunărea, până la marea cea mare şi cetatea Drâstorului stăpânitor».

Iar dacă până la 1812 partea de nord şi anume delta Dunărei a fost mai mult românească, dela această dată şi până la 1878 când ne-a revenit definitiv nouă, a fost obiectul luptelor între Ruşi şi Turci, cari căutau s'o stăpânească şi cari lucrau şi pentru popularea ei cu colonişti respectivi, probabil pentru a avea vre-un drept de revindecări mai târziu. Ruşii au fost mai norocoşi din acest punct de vedere, căci ţăranii ruşi şi mai ales Lipovenii veniţi dela gurile Donului, s'au acomodat mai repede cu viaţa grea din Deltă, deaceea astăzi populaţia ei e mai mult rusească şi încercarea de colonizare cu veterani, oameni bătrâni şi neajutaţi suficient de stat, n'a dat nici un rezultat. Aici trebuesc aduse elemente tinere, elemente viguroase, obicinuite cu viaţa grea (vorbesc de inundaţiile ce au loc în fiecare an), iar soluţia o dă Domnul Dr. Gr. Antipa, care recomandă însurăţei de prin satele judeţului Tulcea, ca unii ce sunt obicinuiţi cu pescăria şi cari văd în viiturile apelor nu o nenorocire dar un an de belşug, de vânat mult, cum zic ei.

Dobrogea poate fi considerată ca formată din două regiuni: una septentrională muntoasă şi o regiune meridională formând un platou care se apleacă către Dunăre şi Marea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Neagră. In prima regiune găsim formaţii vechi d. e. şisturi cristaline şi calcare nefosilifere străbătute de mase eruptive, ce conţin pe alocurea filoane metalifere exploatate altădată. Astăzi nu se lucrează decât în carierele mari dela Grecii Turcoaia şi Iacob Deal, cum şi un început de exploatare a cuprului la Altân-Tepe, de particulari însă [1]).

Statul nostru arată pentru bogăţiile miniere de aici acelaş interes ca şi pentru terenurile noastre petrolifere, ca şi pentru minele de cărbuni dintre cari cea dela Schela-Gorj conţine un antracit de prima calitate.

Această provincie aşa de importantă a fost studiată din punct de vedere geologic mai întâi de către scriitori mari străini şi numai în urma cercetărilor acestora a atras atenţia si savanţilor noştri.

Cel dintâiu dintre cercetătorii străini care a semnalat sistemul de munţi ai Măcinului a fost *Verneuil* cu ocazia prezentărei de către *A. Boué* a unei note geologice despre Banat, apoi *Drumont, Tchihatchef* şi *Subó*. Acela însă care a dat detalii mai complecte şi tot odată mai exacte asupra Dobrogei a fost *Spratt* la 1856. Toţi cei de mai sus s'au ocupat mai mult cu partea de nord a acestei provincii.

Mai târziu inginerul *Michel* în lucrarea sa intitulată «Note geologice asupra Dobrogei între Raşova şi Constanţa», dă primele relaţii asupra părţii centrale, şi înfine geologul *K. von Peters la 1867* a lăsat cea mai importantă monografie despre Dobrogea scriind «Grundlinien der Geographie und Geologie von Dobrudscha» şi conclusiile studiilor sale n'au fost modificate încă în total.

Dintre geologii noştri *Grigore Ştefănescu*, neobositul cercetător de altădată, a contribuit cel întâi ca prin publicaţiile sale, să întreţină curentul de interes ştiinţific ce-l prezintă

[1]) Acum în urmă mina a trecut în stăpânirea Ministerului de Războiu.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

această provincie şi autori ca *M. M. von Hauer* şi *M. Mojisovici* l'au aprobat.

Nacian tratează această provincie din punct de vedere social, ramura în care încă sunt foarte multe de studiat, având în vedere cosmopolitismul caracteristic Dobrogei. *Radu Pascu* şi *Alimănişteanu* la 1894 au scris «Consideraţii geologice şi miniere în jud. Tulcea» iar cartea *Căpitanului Ionescu* intitulată «Dobrogea în secolul al XIX-lea» e un mic *Larousse*.

Astăzi această provincie e studiată de savanţii noştri profesori *L. Mrazec, Sava Atanasiu I. Simionescu, Munteanu Murgoci*, precum şi de elevii acestora ca d. *Gh. Macovei, Cantuniari, Rothman* etc. Dar dacă din punct de vedere geologic Dobrogei nu i-au lipsit cercetătorii încă din timpurile cele mai vechi, dacă din punct de vedere istoric există studii numeroase asupra acestei provincii, apoi din punct de vedere al florei nu găsim decât cartea lui D. Brândză intitulată «Vegetaţia Dobrogei», precum şi studii sporadice de d-nii *Panţu, Grecescu Emil Theodorescu C. Petrescu-Iaşi* şi *Săvulescu Tr.* Fauna în schimb prin importanţa ei ştiinţifică şi economică a atras atenţia cercetătorilor încă de mult timp şi lacurile şi lagunele cu apă dulce sau sălcie, ce se află dealungul Mării Negre, au fost studiate mai cu seamă din punct de vedere ichtiologic.

Scriitorii mai principali cari s'au ocupat cu aceasta sunt *Marsigli, Nordmann* şi marele ichtiolog rus *K. Kessler*, care au dat soluţii şi înceeace priveşte exploatarea din acest punct de vedere. La noi s'a ocupat mult cu această chestiune fostul asistent al marelui Haeckel, savantul *Dr. Gr. Antipa*, care prin cultura ce-o are în această direcţie, cum şi prin situaţia ce-a avut-o la noi în ţară, a făcut în această Deltă a noastră începutul unei opere monumentale, despre care voi vorbì mai jos. D-sa mai are meritul de a fi scris numeroase cărţi de o reală valoare, menite să îmbogăţească literatura noastra faunistică şi care se referă mai ales la Delta

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dunărei. Afară de d-sa amintesc d-nul *P. Bujor* despre fauna lacurilor sărate, d-nul *Zotta* dela laboratorul de Morfologie animală şi d-nul *Dr. Const. Ionescu-Iaşi.* Regiunea cea mai importantă a Dobrogei e incontestabil Delta şi numai printr'o adevărată reorganizare a ei, vom ajunge a scoate o suficientă cantitate de peşte atât pentru export, cât şi pentru nevoile locuitorilor, care să se vândă cu un preţ minimal, ştiindu-se că el constitue în mare parte alimentul săracului.

Pentru a puteà fi exploatată această regiune, în primul rând trebue să fie cunoscută şi atunci serviciul pescăriilor înţelegându-si menirea a încercat, servindu-se de hărţile existente, să pue în valoare această regiune de peste 430.000 ha., cât are Delta şi cu întinderea marilor lacuri dinspre S.

S'au găsit însă nu tocmai complecte aceste hărţi si atunci pe propria sa socoteală, acest serviciu a început încă din 1899, sub conducerea geometrului Copetinsky, lucrări de îndreptare. La 1909—910 lucrarea a început în mare sub conducerea inginerului şef *I. Vidraşcu* când apare noua hartă hidrografică a Deltei, cu toate datele necesare unei adevărate administraţiuni.

Şi ca să arăt cum erau administrate aceste bogăţii până la 1895, n'am decât să citez că statul beneficià ridicula sumă de 300.000 lei pe urma celor 430.000 ha., ceeace revine nici 70 bani de hectar.

Lăsând deci importanţa acestei regiuni din punct de vedere ştiinţific şi anume acel al formărei Deltei, a vieţei în acest mediu caracteristic, precum şi studiul lacurilor *Tuzla, Tekirghiol* etc., cari formează adevărate staţiuni balneare, mă voi ocupà numai cu producţia Deltei şi a marilor lacuri dela Sud din punct de vedere economic.

Această regiune s'a studiat de multe ori. Ultimile cercetări şi cele mai în legătură cu mărirea producţiei, cum şi cu nevoile coloniştilor locali, au fost făcute de către serviciul pescăriilor statului, de sub conducerea înţeleaptă a d-lui Dr. Gr. Antipa. Studii asupra ameliorării zonei inundabile au

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

fost făcute de către numeroase persoane competinte, dintre cari amintesc pe acela a d-lui Dr. Gr. Antipa pus de altfel în aplicare în parte, cum și cel al d-lui inginer hidraulic Virgil Angelescu. Și dacă s'a simțit nevoia acestor studii, astăzi se simte mai cu seamă nevoea aplicării lor și cât mai neîntârziat, căci inundațiile ce au loc de vre-o 4 ani, au exasperat pe locuitorii acestei regiuni cari nu mai au unde să-și crească vitele și nici cu ce să le hrănească, Delta întreagă fiind aproape tot timpul anului acoperită de apă. Citez ca exemplu satul Lascăr-Catargiu, pe care l'am vizitat personal și'n care n'au rămas, afară de autorități, decât vre-o treizeci de locuitori și aceștia cu bărcile legate de stâlpii pridvoarelor, apa fiind aproape a pătrunde în case.

Lucrări de irigații și de ameliorare au loc, mai cu seamă în ultimul timp, în toate statele și exemplul canalului ce varsă surplusul apei din Sena în Ocean, s'ar putea aplică și la Dunăre, dându-se drumul prin valea *Carasu*, excedentului de apă ce astăzi provoacă inundația întregei regiuni, dela Cerna-Vodă și până la mare.

După lucrarea d-lui Antipa numai în Deltă prin indiguiri și nivelări s'ar putea salvă înecului vre-o 60.000 ha., cari să servească pescarilor pentru locuințe și creșterea vitelor, restul de 370.000 ha., să se amenajeze în așa chip încât să producă îndoit decât dacă s'ar cultivă ca terenuri agricole. Și ca un argument că nu trebue să ne expunem la cheltueli enorme pentru a secă această regiune, ce se găsește cu 2 m. sub nivelul mărei, sunt tocmai lucrările ce au loc astăzi în Austria și Germania, unde terenuri agricole sunt amenajate în heleștee artificiale. La noi asemenea heleștee se găseau în Moldova, și astăzi aproape că nu mai există. Greșeala e desigur a Ministerului de Domenii, care n'a căutat prin mijloace de publicare să popularizeze acest mod de a vedeă, ceva mai mult ar fi trebuit însuși să înființeze asemenea heleștee în tot restul țărei, bine'nțeles în raport direct

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cu nevoile fiecărui regiuni. Aceste lucruri nu se fac, căci în materie de ichtiologie afară de naturaliști nu pot fi alții specialiști, și la noi se întrebuințează încă sistemul de-a numì advocați ca ingineri. ca naturaliști etc. Iar un specialist în biologie, un adevărat parazitolog, care să se ocupe cu maladiile acestei faune, care să facă analiza tuturor apelor și să studieze viața și curiozitățile acestor animale, pentru ca să localizeze înmulțirea anumitor specii în anumite lacuri, aceasta din punct de vedere al măririi producției, nu există încă în țara noastră.

Ca rezultat al unei vitrige administrații, vitregie datorită incompetinței conducătorilor de pe vremuri, citez că producția întregei Delte în șalău ajunsese la 36.000 kgr. și numai după studiile d-lui Dr. Antipa, în urma cărora s'a pus în legătură anumite lacuri cu Dunărea, prin canale cari le-a îndulcit apele, lacul Razelm singur a produs de zece ori mai mult ca întreagă Delta. Raportul între cheltuielile făcute pentru amenajarea lacurilor, în vederea măririi producției lor și a profitului realizat este în cazul canalului «Regele Carol» ce leagă brațul Sf. Gheorghe cu Razelmul următorul: suma de 260.000 lei cât s'a cheltuit cu executarea acestui canal s'a amortizat numai din producția a două luni când s'a pus în exploatare pescuitul în lacul Razelm [1]). Când rezultatul acestor canaluri e așà de extraordinar, neapărat că Delta întreagă ar trebuì transformată într'o adevărată rețea, natural în raport direct cu nevoile fiecărui lac și direct proporțional cu creșterea cantității de pește. Iar pentru ușurința pescarilor să se facă curse de vaporașe între diferitele sate din Deltă și porturile de desfacere. Numai așa se va puteà atrage în această regiune, atât de bogată, elemente românești cari să constitue și o chezășie a stăpânirei noastre în aceste locuri.

Astăzi producția peștelui numai în Deltă atinge suma

[1]) Dr. Grig. Antipa, *Probleme privit. la Delta Dunării. p. 62.*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

de aproape 20 mil. de kgr., şi peste 12.000 kgr. de icre negre. In afară însă de aceasta se prind anual şi vre-o 4 mil. de scrumbii de mare. Pescuitul acestor clupeide ar constitui încă un produs însemnat pentru statul nostru şi preţul lor ar scădeà mult, dacă s'ar amenajà punctele unde ele ating numai de două ori pe an ţărmul, neştiindu-se apoi unde dispar. Ar trebuì aşezate în acele locuri adevărate labirinte de plăşi, care să poată prinde sute de milioane de bucăţi, lucrări ce nu se pot face numai de către pescari, ci serviciul pescăriilor ar trebuì să delege specialişti şi numai specialişti biologi, cărora punându-le şi sumele necesare la îndemână, să ridice acest fel de pescărie la nivelul pe ce care-l merită. Prin mijloace raţionale de exploatare, prin lucrări conduse de specialişti, producţia acestui izvor de bogăţie s'ar însutì şi preţul scăzând, locuitorii satelor ar putea în fine să-şi procure cu înlesnire acest fel de aliment.

Numai aşa pot să-mi explic cum astăzi încă, peştele la noi se mănâncă mai scump de cât chiar în ţările care-l importă, şi pentru a îndreptà starea de lucruri, a-şi propune pentru moment să se oprească exportul celor peste 3 mil., de kgr. cari rămânând în ţară faţă de o ofertă mai mare (minus cererea exportatorilor care n'ar mai exista) ar determinà şi scăderea preţului [1]).

Dar importanţa acestei provincii a cărei stăpânire constitue pentru noi o chestie vitală, e mare şi din punct de vedere al variaţiei terenului, de oarece întâlnim regiuni începând din cele mai vechi epoce geologice şi ajungând până astăzi, material imens care din punct de vedere ştiinţific ar puteà face ca cercetătorii să reconstitue numai din acest colţ de ţară *o mică istorie a unui pământ în miniatură.*

CONST. P. PETRIŢOPOL
absolvent al Facultăţei de Şt. Naturale.

[1]) Vezi *Comerciul exterior* 1911—1912 *passim.*

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

DEPOSEDĂRILE IN DOBROGEA

Se ştie că adevărata organizare legislativă în Dobrogea din punct de vedere al proprietăţei şi a drepturilor cetăţeneşti, începe între anii 1880—1882. Grija de căpetenie a guvernanţilor de atunci a fost colonizarea Dobrogei, indiferent cu ce elemente. E adevărat că M. Kogălniceanu a căutat ca între elementele de colonizare să fie cât mai mulţi Români cari s'au şi stabilit atât din ţară — Băjenarii — cât şi Români de peste hotare, ca Mocanii şi Basarabenii. Şi atunci s'a început parcelarea terenurilor cari deveniseră proprietatea statului, dându-se coloniştilor în schimbul unei plăţi în rate. Legea dela 1882, faţă de situaţia precară a coloniştilor şi fiindcă tindeà la colonizarea cât mai întinsă a Dobrogei, nu prevedeà aceia drastică sancţiune pe care o înregistrează legea dela 1889 : *că neplata a două rate atrage după sine deposedarea.* Cu această ocazie ni-este dat să asistăm la cea mai teribilă frământare care s'a produs vreodată în spiritele populaţiei din Dobrogea. Intrunirile una după alta, memoriile, discuţiile aprinse din Parlament, vădesc intensitatea agitaţiilor.

Şi totuşi soluţia problemei deposedărilor nu s'a găsit aşà cum trebuia şi aceasta datorită celor două defecte de care suferă întreaga noastră organizare de stat: 1) Necunoaşterea problemei deposedărilor în tot complexul ei, guvernanţii lăsându-se să fie orientaţi de către funcţionari cari în cele mai multe cazuri s'au dovedit a nu fi la înălţimea situaţiei; 2) Favoritismul revoltător pus în aceste deposedări care a stârnit şi mai mult aţâţarea în spirite.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Condiţiunile sau mai bine zis *criteriile* pentru deposedări erau: 1) să nu fi plătit cele 2 rate de răscumpărare; 2) absenţa din localitate şi 3) deţinerea de terenuri luate pe nume fictive.

Această *faimoasă operă de deposedare* — care se poate să fi fost inspirată dintr'o realitate de fapte, dar a fost rău aplicată — are 2 regimuri. Primul, când perceptorul era a tot putintele, se caracterizează prin *neglijenţa* şi *abuzul* acestui funcţionar. *Neglijenţă* căci perceptorii uneori nu încasau decât fonciera pământului, nu şi ratele. *Abuz* prin faptul că în multe cazuri încasau şi ratele, fără să dea chitanţe, însuşindu-şi ei aceşti bani. Astfel că oamenii deşi plătiseră ratele, dar fiindcă chitanţele nu fuseseră operate, se, vedeau deposedaţi.

Al doilea regim este al ocoalelor silvice. Acuma se caută să se dea un caracter de legalitate deposedărilor, însărcinându-se cu ele, sau şefii de ocoale, sau anumite comisiuni. Dar şi sub acest aspect al legalităţei se comit adevărate crime.

Şefii de ocoale, aceşti agenţi domeniali, ca şi comisiunile, îşi arogaseră o putere dictatorială, săvârşind sub imperiul ei cele mai neomenoase fapte. *Au deposedat aşà cum au vrut.* S'au văzut cazuri când deşi ratele erau achitate, totuşi s'au făcut deposedări. De asemeni cu *lipsa din localitate,* — pe care legiuitorul a înţeles-o în sensul unei emigrări, — s'a abuzat foarte mult, *traducând* această idee în sensul negăsirei acelei persoane în comună în momentul cercetărei şi de acì alte deposedări cu duiumul. Logic era să se cerceteze cari persoane nu domiciliază de loc în comună şi nici nu se ocupă de cultivarea terenului.

Iar cât priveşte deposedarea făcută pentru loturile fictive, iarăşi nu are raţiune, întrucât cel care a încurajat-o şi tolerat-o a fost chiar Statul. Funcţionarii vrând să eludeze legea ce nu mai permiteà vânzarea decât de loturi mici de 10 ha., au îndemnat pe oameni să cumpere pe numele soţiei, copiilor, etc.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Dar în toate aceste deposedări se vădeşte un deosebit interes din partea şefilor de ocoale sau a comisiunilor. Căci prin deposedări se găsiau stăpâni pe un imens teren pe care-l administrau aşà cum vreau, arendându-l cu contracte sau nu, cu preţuri cari le conveniau şi la anumite persoane, realizând evident din aceste manopere considerabile profituri.

Pe de alta, îşi satisfăceau setea lor de răzbunare — căci multe deposedări s'au făcut din acest spirit de răzbunare — sau serviau interesele altor persoane amatoare de a pune mâna pe acele terenuri.

Totuşi o constatare foarte tristă se desprinde din cercetarea faptelor ce s'au urmat cu deposedările şi anume că nu s'a privit toată lumea prin aceiaşi prismă.

Motive politice, stăruinţe personale, greutaţi materiale, sunt factorii importanţi cari au silit pe guvernanţi ca pentru unii să facă transacţii, compromisuri de noi răscumpărări ale loturilor luate pe nume fictive şi câte alte aranjamente. In general tuturor funcţionarilor, «*influenţilor*» şi celor cari nu stăteau în comună, li s'au redat terenurile. Singurii cari plutesc în aer şi se întreabă ce le va aduce ziua de mâine sunt ţăranii, tocmai aceia cari nu trebuia să fie deposedaţi, întrucât ei pe deoparte constituesc elementul de producţie economică, pe de alta de consolidare naţională a Dobrogei, fiind în cea mai mare parte Români.

In acest chip, s'a făcut până acum deposedările, încât astăzi asistăm la acest trist spectacol ca să vedem nenumărate familii de ţărani lăsate fără pământ, iar persoane cu totul străine de localitate «domnişori» şi «doamne» cu influenţă, să stăpânească terenuri, speculându-le de departe, în dauna bieţilor ţărani.

M. M. POSTELNICU
Avocat

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

DESCRIERI DE CĂLĂTORII IN DOBROGEA

O audienţă la paşa din Babadag în 1706.

M. Bay şi G. Papai, Diarium expeditionis tartaricae «Századok» 1873

In anul 1705 principele Transilvaniei, Francisc Rakoczy II, a trimis o delegaţie la Hanul Tătarilor din Crimea, spre a-i cere sprijin la Poartă. Trimişii Mihail Bay şi Gaspar Papai, au plecat din Maramureş, trecând prin Baia de sus şi Borşa şi de aci peste munţi în Moldova la Câmpulung. De aci s'au dus la Suceava şi apoi prin Bănceşti şi Băiceşti la Iaşi. Domnul de atunci Antioh Cantemir, i-a primit bine şi le-a dat scrisori de recomandaţie către Han şi către serdarul din Babadag, căci paza drumului spre Crimea era încredinţată acestui serdar.

«In ziua de 21 Decemvrie (1705), Luni, plecând din Iaşi cu călăuza pe un drum foarte greu şi plin de noroi spre Babadag, am poposit în satul ce se cheamă *Schinteia* (jud. Vaslui).

In ziua de 22 Decemvrie, Marţi, plecând din Schinteia aŭ mers spre miază noapte în satul *Vaslui*, unde nu am găsit nici loc pentru cai...

In ziua de 23 Decemvrie, Miercuri, am poposit în oraşul moldovenesc, *Bârlad*.

In ziua de 24 Decemvrie, Joi. Dela Bârlad spre miază noapte am ajuns în satul ce se cheamă *Puczér* (Puţeni?).

In ziua de 25 Decemvrie, Vineri, am popoposit la *Pisculi* (?).

In ziua ne 26 Decemvrie, Sâmbătă, am ajuns la Dunăre în oraşul moldovenesc numit *Galaţi*. Dela Iaşi până la Galaţi sunt 25 mile.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

In ziua de 27 Decemvrie, Duminecă. Astăzi din cauza greutăţii drumului ne-am odihnit caii acî în Galaţi, trimiţând îndărăt pe călăraşul din Iaşi.

In ziua de 28 Decemvrie, disdedimineaţă, începând călătoria pe Dunăre, am trecut fluviul în pace, din mila lui Dumnezeu, pe o plută şi am ajuns spre miazănoapte în oraşul turcesc al Dobrogei, numit *Măcin.*

In ziua de 29 Decemvrie, Marţi, plecând din Măcin am ajuns spre miazănoapte în satul turcesc *Ortachioi.*

In ziua de 30 Decemvrie, Miercuri. am intrat în oraşul dobrogean numit *Baba,* unde este reşedinţa serdarului de Babadag, Iusup-Paşa. Acî trimiţând mai întâi dragomanul care era cu noi, împreună cu călăraşul voevodului (moldovean), ne-am anunţat paşei, care orânduind numai decât pentru noi un conac bun, ne-a primit *cum omni honore.* Chiar astăzi *tiha* paşei trimise pe dragomanul său să vadă de avem conac bun şi de nu ducem vreo lipsă. Orânduind pe lângă noi pe primarul oraşului ca să îngrijească de trebuinţele noastre, ne-a dat comisar pe salam-ciauşul paşii.

In ziua de 31 Decemvrie, Joi, am cerut audienţă la Poarta paşei, dar paşa mergând la vânătore şi Turcii fiind rău dispuşi din cauza Ramadanului, am amânat-o pentru o altă zi...

In nomine Sacro Sanctae Trinitatis. In ziua de 1 Ianuarie anul 1706, Vineri, trimise *tiha* serdarului pe dragomanul său la conacul nostru, anunţându-ne că astăzi după prânz vom avea audienţă la paşa, deci să fim gata la timp, căci ni se vor aduce dela Poarta paşei cai împodobiţi şi nu vom merge pe caii noştri; prin urmare să ne conformăm acestei dispoziţii. Apropiindu-se timpul, cam pe la 2 după prânz, un agă de primul rang al serdarului, tiha paşei şi tiha capuchehaiei aduseră la conacul nostru doi cai cu harnaşamente de aur şi de argint, pe cari încălecând, am mers la Poarta paşei, unde fiind adunaţi mulţi notabili turci şi

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

stând în rând, după obiceiul lor, am fost primiţi de paşă cu onoruri mai mari decât ni se cuvineau şi poftiţi să stăm pe sofale acoperite cu postav roşu şi lucrate după obiceiul şi moda lor.

(Trimişii au expus apoi scopul misiunii lor şi după ce li s'a oferit şerbet şi şi-au luat rămas bun dela paşă, s'au întors cu acelaş ceremonial la conac).

In ziua de 2 Ianuarie. Sâmbătă, în ziua de 3 Duminecă şi de 4 Luni, am stat la Babadag până ni s'au făcut paşapoartele.

In ziua de 6 Ianuarie, Marţi, prezentându-se la conacul nostru stegarul rânduit ca comisar pe lângă noi şi un seimen cu paşaporturile, am plecat cu ajutorul lui Dumnezeu, împreună din Babadag şi am ajuns noaptea la *Tulcea*. Această Tulcea este o cetate mică, zidită pe o stâncă pe malul Dunării, şi păzeşte un braţ al Dunării, ca să nu poată trece corăbiile fără de veste din Dunăre în Marea Neagră şi din Marea Neagră în Dunăre; peste acest braţ am trecut Dunărea.

In ziua de 6 Ianuarie, Miercuri, am trecut cu o plută la o insulă din Dunăre, a cărei lăţime e de 2 mile; am mers prin locuri băltoase şi pline de stuf până la celalt braţ al Dunării, pe ţărmul căruia este zidită cetatea *Ismailului*. Trecând acî cu o plută am poposit în cetatea Ismail, care cade în Bugeac şi care ţinut se cheamă Basarabia».

Relaţiunile unui colecţionator de monete antice

La Motraye, Voyages, Haga 1727. vol. II.

Cunoscutul călător prin Europa. Asia şi Africa şi însoţitor al regelui suedez Carol XII în timpul surghiunului din Basarabia, A. de La Motraye, ne-a lăsat informaţii despre două călătorii ce a făcut prin ţările româneşti şi prin Dobrogea. una în anul 1711, cealaltă în 1714. De oarece era şi un foarte pasionat amator de antichităţi şi în acelaş timp un neobosit colecţionator de

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

monete antice, călătoriile lui prezintă şi din acest punct de vedere un interes deosebit pentru noi. Amândouă se află în volumul II p. 9—10 şi 205—210.

In localitatea aceasta (Rusciuc) am lăsat corabia cu care venisem, pentru a trece la *Yourgou* (Giurgiu). Acesta este un mic fort pe malul opus al Dunării, cu un castel apărat de 7 turnuri, care avea ca garnizoană o companie de ieniceri. De altfel nu se vedeà nimic mai de seamă, căci casele semănau mai mult cu ale unui sat.

Am luat o corabie pentru *Silistra*. Oraşul acesta este cu mult mai mic decât Rusciucul, dar relativ cel puţin tot atât de populat de Turci, Greci, Armeni şi Ovrei. Cercetând cu aceiaş grijă, am găsit acì un mare număr de monete de argint, cari nu erau prea rari, între altele dela Clodius, având pe revers figura unei femei voalate, şezând şi ţinând într'o mână o lampă, (?) cu cealaltă voalul şi jos cuvântul VESTALIS; dela Vespasian, cu o altă femeie goală şi cuvântul VESTA dedesupt; dela Adrian, cu Romulus pe revers şi legenda ROMVLO CONDITORI; dela Faustina, reprezintată în picioare cu un văl de vestală şi inscripţia DIVA FAVSTINA; afară de altele multe tot comune şi de bronz mult mai mici, dela Antoniu Piul, Domiţian, Traian, Sever, Constans ş. a. [1]).

Vântul fiind puternic şi protivnic, am procedat în acelaş chip ca şi un negustor moldovean din Ismail: am luat cu chirie cai în primul sat de pe celalt ţărm al Dunării şi ne-am continuat călătoria pe uscat. Am plecat la 21 (Mai 1714) disdedimineaţă şi după ce am trecut prin câmpii acoperite cu grâu, orz şi alte cereale aproape coapte, amestecate cu podgorii şi pomi roditori, am ajuns la 22 în *Brăila*, care se reclădià destul de încet. Aceasta era un mic oraş pe care Ruşii îl arseseră în 1711 şi nu-i cruţară decât castelul cu şeapte turnuri, ca şi cel din Giurgiu

[1]) De cele mai multe ori monetele sunt reproduse pe tabelele anexate la volum; noi însă nu vom da aceste reproduceri, ci numai descrierile monetelor.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

dar mai mic. Generalul Renne, după cât mi s'a spus, se retrase acolo cu 300 de oameni, după ce alungase vreo sută de ieniceri şi trimisese cete în toate părţile pentru aprovizionare, şi acestea au luat vitele Valahilor, cari în loc să le vândă proviziuni, după înţelegerea secretă ce se pretinde că a făcut principele Valahiei, Constantin Basarab, fugeau la apropierea lor, după cum de altfel făceau şi Moldovenii.

Persoane cari pretindeau că cunosc bine pe acest principe, m'au asigurat că promisiunile sale n'aveau de scop decât să adoarmă pe ţar (Petru cel Mare), după cum adormise cu frumoase speranţe şi pe împărat, în războaele precedente, şi să-şi scape ţara de contribuţiuni. Oricum ar fi, credinţa lui devenind suspectă Porţii, l-au mazilit şi în locul său fu pus Ştefan Cantacuzin. Impreună cu soţia, fii şi un ginere al său au fost ţinuţi închişi şi strânşi legaţi în apartamente separate la Constantinopol sub paza lui Bostangi-paşa, căruia i s'a poruncit să facă o dare de seamă severă şi exactă de toţi banii, bijuteriile şi alte lucruri ce le-ar fi putut ascunde, într'un cuvânt de marile averi ce se ziceà că a adunat în cursul lungii sale domnii. Ii las acum, rezervându-mi să vorbesc altă dată de sfârşitul lor tragic, care a urmat scurt timp după sosirea mea la Constantinopol.

Am dormit în Brăila şi la 22 continuându-ne drumul pe uscat, am trecut prin o mare intindere de ţară, cu lucruri tot atât de bogate şi plăcute, afară de un mic râu foarte repede, numit de locuitori Argeş (?), care separă în această parte Ţara-Românească de Moldova. Am mers să dormim în *Galaţi*, un oraş mare foarte neregulat. cu cinci mănăstiri mari, cunoscute sub numele de Panaghia, Sf. Ioan, Sf. Nicolae, Sf. Dimitrie şi Sf. Arhanghel Mihai, locuite de un număr restrâns de călugări, cari trăesc din mila negustorilor şi a trecătorilor ce sunt găzduiţi în ele. In colo oraşul nu are o populaţiune mare. L'am părăsit la 24 înainte de a se face ziuă şi am trecut Prutul pe la ora 11 în apropierea

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

unui sat mic numit *Gurgulitz*. Acest râu este Hyerasis al celor vechi. Am prânzit la Gurgulitz şi am ajuns înainte de a înopta la *Timoruum* (Tomarova, Reni), un mare sat bine populat, care ar puteà trece drept oraş, dacă casele n'ar fi atât de mici şi locuite de ţărani. Am tras acì la un preot cunoscut tovarăşului meu de drum, care ne-a primit foarte bine. Intrebându-l de ştie pe cineva care are monete vechi, mi-a spus că da şi m'a dus la un vier, care locuià foarte apro. pe. Am cumpărat dela acesta 5 monete dela Gordianus Pius, toate latineşti; trei greceşti, şi două macedonene. Erau atât de murdare şi de negre, încât el nu observase că sunt de argint. Dar eu recunoscându-le i-am dat preţul lor şi ceva pe deasupra [1]).

Auzind în acest sat că la *Kustangi* (Constanţa) se află mai multe vase care n'aşteaptă decât vânt bun pentru a merge la Constantinopol, am părăsit pe negustorul moldoveam şi am trecut la *Isaccca*, un mic orăşel, cu un prost castel cu şeapte turnuri, situat pe Dunăre în locul unde cei vechi puneau podul lui Darius... De acì m'am dus la *Baba*, (Babadag) pe care unii geografi îl consideră drept Tomis, după cum am spus în alt loc, bâzându-şi părerea lor pe un lac din vecinătate, al cărui nume vechi *Ovidivo* li s'a părut că are legătură cu numele lui Ovid [2]). Turcii îl numesc acum

[1]) După reproduceri nu se distinge bine ce fel de monete erau acestea.

[2]) La Montaye mai trecuse prin Dobrogea şi altădată (1711) cu ocazia unui drum dela Constantinopol la Bender:

[Plecând din Constantinopol] ne-am continuat drumul cât au putut merge caii prin *Carasu*, un mare sat, unde am cumpărat dela un Grec două monete din Tomis (Gordian III), şi trei romane dela Maximus Caesar apoi prin *Alibeichioi*, un alt sat mai mic şi prin *Cadgali* (Cogealac), care nu e mai mare; toate trei cu case proaste, şi prin *Baba*, un târg mare şi frumos, care are un număr de case bune.

Unii consideră acest din urmă loc drept vechiul Tomis, unde pretind că a fost exilat Ovidiu de către August, deşi depărtarea oraşului de Marea Neagră este contrarie părerii lor... Oricum ar fi am cumpărat acì dela un grădinar al şefului poştei trei medalii din Tomis (Marc Aureliu, revers Tyche), între altele greceşti (Aieon) şi romane (consulare şi imperiale) şi un număr de altele

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Babason, adică apa lui Baba. Această imaginaţiune nu este mai temeinică decât a altora cari au aşezat Tomi la Timişoara (Temesvar, Tomisvar) fără a ţine seamă că depărtarea şi a uneia şi a celeilalte de Marea-Neagră, este în contradicţie cu istoria exilului poetului. Acelaş lucru se poate spune şi de cei ce îl pun cu tot atât de puţin temei la un sat din apropierea gurii râului Boristene (Nistru), numit Ovidowa. Este adevărat că Ovidiu în Elegiile sale şi în Epistolele *ex Ponto* a descris ţara şi barbaria Geţilor şi Sarmaţilor, ce locuiau în regiunea acestui râu, dar a lăsat să înleleagă îndeajuns toată lumea, că faimosul oraş Tomis, locul exilului său, era pe ţărmul acelei părţi din Marea-Neagră, unde Dunărea, căreia îi zice Ister ca toţi cei vechi, îşi varsă apele. Aceşti Geţi şi Sarmaţi, astăzi cunoscuţi sub numele de Moldoveni, Valahi, Tătari şi Cazaci, inundau ţărmurii Dunării şi ai Nistrului şi se întindeau până dincolo de Tanais (Don), unde sunt şi acum Tătarii şi Cazacii.

Un grec ce se înapoià din *Kustangi* (Constanţa) spunându-mi că toate corăbiile au plecat şi că n'am să găsesc altele nicăiri mai aproape decât în Ismail sau în Chilia, şi nefiind încă vindecat de friguri, drumul pe uscat mi-a fost foarte penibil. Astfel m'am decis să încerc a mă îmbarcà în

---

toate de argint şi foarte comune, pe cari mi le-a vândut un argintar ceva mai scump decât valoarea lor intrinsecă.

Lăsând la stânga drumul Isaccei am trecut la *Tulcea*, sat aşezat pe o înălţime, la poalele căreia este un mic fort cu şeapte turnuri, chiar pe un braţ al Dunării, care înconjoară în această parte una dintre cele mai mari insule formate de acest fluviu, înainte de a se vărsa în Marea-Neagră. Am trecut prin această insulă călare, după ce am pus să ni se aducă acolo cai proaspeţi. Ea poate să aibă trei leghe în lărgime, pe patru în lungime. Este împodobită cu grădini de zarzavat şi de pomi roditori şi produce multă cânepă. După ce am trecut altă insulă mai mică, am luat un vapor spre *Ismail*. Este un oraş destul de mare, cu o moschee frumoasă, zidită de răposatul Ismail, kisler-Aga al ultimului Sultan, căruia acesta i l-a dat ca apanagiu. Cea mai mare parte din locuitorii lui sunt Munteni şi Moldoveni. Ei plătesc haraciu direct Porţii şi par a prefera dominaţia ei imediată celeĭ a voevozilor pe care Poarte îi trimite în ţările lor. (II, p. 9—10).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

unul sau în celalalt dintre aceste două orașe. Negăsind nici un vas în cel d'intâiu, am luat o corabie pentru al doilea, unde am ajuns în 7—8 ore. Am tras la un preot grec, care mă găzduise și altădată. Acest preot aducându-mi reisul (căpitanul) unui caic gata de plecare, m'am urcat pe bord și am coborât pe Dunăre în jos. Dar abia am ajuns în mare și vântul a devenit protivnic și foarte tare, încât văzând că am puteà merge la Constanța, reisul a îndreptat vasul într'acolo si sosirăm la 30 (Mai 1714) ceva înainte de a înoptà.

Acest oraș care este vechea *Constantia* nu însemnează astăzi decât prea puțin; casele lui sunt scunde și mai potrivite pentru un sat decât pentru un oraș, chiar mijlociu, cu excepția caselor unor Turci. El n'are în circuit mai mult de o milă, de vreme ce vechile dărâmături și câteva rămășițe de ziduri ce se observă ici și colo, dovedesc că odinioară cuprindea cel puțin patru mile. Am cumpărat acì dela un argintar 13 monete de argint și 15 dela un bacal (băcan) și dela un căldărar, bronzuri mici, cele mai multe dela împăratul Constans, întemeietorul orașului, Constantius și dela Constantin, dar atât de comune că numai eftinătatea lor m'a făcut să le iau. Fac excepție însă pentru 5 sau 6 bătute de vechile orașe Tomis și Kallatis, despre cari voiu vorbi îndată, și anume trei din primul oraș (dela împăratul Septimiu Geta, având pe revers o poartă de cetate) și două din al doilea (dela Caracalla, având pe revers o Tyche)[1]) dar toate de bronz, căci argintarii topesc pe cele de aur și de argint ce le cad în mâini, afară de cazul când vreun cunoscător sau vreun amator de astfel de relicve antice nu le scapă din foc.

Vântul fiind mereu contrar și simțindu-mă aproape vindecat de friguri, sau fiindcă curiozitatea mea care atunci erà

[1]) Din greșeală s'a pus în textul lui Mottraye (pag. 208) «comme 4 de la planche XXVIII, tome I», și «comme 2 de la planche VII de ce tome», în loc de «comme 2 de la planche XXVIII tome I» și «come 4 de la planche VII de ce tome».

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

foarte mare mă făceà să cred astfel, m'am decis să merg pe uscat dealungul coastei, ca să văd urmele vechilor orașe Tomis, Kallatis, Bizone, Dionysopolis, Apollonia, Marcianopolis, Messembria, în ordinea cum sunt așezate pe harta mea. Socoteam să merg cel puțin până la Varna, unde îmi ziceam că aș puteà să mă îmbarc la caz de trebuință, dacă voi găsì un vânt favorabil în acest port, care este atât de cercetat de nu lipsesc nici odată vase pentru Constantinopol. In acest scop am închiriat doi cai, unul pentru mine, celalalt pentru o călăuză, și plecând dimineața, am ajuns pe la nouă ore seara la Tomis, numit de Turci Pangala, de Moldoveni Tomisvara, iar de Greci numai Puglicora (orașul cel vechiu).[1]) Fiindcă adeseori am probat ospitalitatea preoților greci, am tras la cel din localitate pe care călăuza mea îl cunoșteà. El a răspuns speranței bazate pe experiența mea, prin primirea bună ce-mi făcù. I-am pus diferite întrebări cu privire la această localitate și la ruinele ei, dar răspunsurile sale n'au făcut decât să mă convingă de neștiința lui. Punându-l să-mi spună ce crede despre faimosul poet Ovidiu, exilat odinioară în acest loc de către August, mi-a spus surâzând: «Știu ce vreți să spuneți; este un sfânt catolic roman, care a suferit martiriul pentru religiune. Am să vă arăt mâine turnul în care a fost închis». In loc să-l scot din greșeală, m'am prefăcut mai puțin știutor decât el cu privire la istoria acestui poet și am adăogat că am auzit totdeauna spunându-se că nu era creștin. Imi răspunse că am fost înșelat, dar că în adevăr nici Grecii nici Armenii nu-l recunosc ca sfânt, ca și pe alții consacrați de papa dela Roma. Mi-a mai ținut el și alte discursuri asemănătoare, în timp ce soția sa care era foarte frumușică, pregătià masa. Cum ne-am așezat la masă, o fată care era și mai frumoasă, din cauza tinereței,

[1]) Cum se vede La Motraye confundă vechiul Tomis (Constanța) cu Mangalia actuală, care în vechime era Kallatis.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

căci nu era mai mare de 15 ani, aduse o cană de vin excelent şi după ce am mâncat şi băut îndeajuns, ne-am dus la culcare. A doua zi dimineaţa i-am amintit de promisiune şi am mers să vedem pretinsele ruine ale turnului lui Ovidiu. Nu le-am găsit tocmai impunătoare şi nu aveau nimic prin ce să se deosibească de celelalte pe cari le consider drept turnurile şi zidurile vechiului Tomis, şi n'am găsit nici o inscripţie.

Am rugat pe călăuza mea să trimită câţiva din elevii săi — căci el învaţă pe copiii din localitate să scrie şi să citească — să caute pe la locuitori monete vechi, promiţându-i să le plătesc bine şi să-i mulţumesc pentru servicii. El mi-a făcut aceasta, dar m'a întrebat ce fac cu ele, adăogând că n'o să găsească decât de bronz, de oarece cum se găseşte vreuna de argint ori de aur, sunt duse la argintarii din Baba sau din Varna, cari le topesc pentru lucrările lor. I-am spus că le voi păstrà ca pe nişte curiozităţi şi că nu mă importă de ce metal sunt. După prânz abia ne-am sculat dela masă şi am văzut venind la el trei copii, având mâinile pline cu monete, cele mai multe romane şi prea comune pentru a le reproduce; dela Alexandru cel Mare (?), Constantin cel Mare, Constantius, împăratul Alexandru Sever, Elagabal, Adrian, Iulia Mamaea, Iulia Sabina, ş. a., afară de 10 greceşti, din cari două din Tomis (Maximus, revers Tyche punând un picior pe Pontos), trei din Kallatis (Gordian III, revers Nike), două din Bizone (un vas cu flori) şi trei din Mesembria (Filip cel bătrân şi bustul lui Sarapis; revers Demeter ?) toate de bronz.

De oarece mă simţiam prea slab ca să urmez drumul călare, am închiriat o căruţă cu doi cai până la Varna, unde am ajuns a doua zi seara. Am tras la un alt preot, pe care mi l'a recomandat gazda mea din Tomi şi care era mai puţin ignorant decât el: acesta m'a primit foarte bine.

Varna este un oraş destul de mare, bine populat, cu un port bun, dar nu are decât case rele şi nici o antichitate remar-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cabilă, afară de câteva vechi dărâmături în împrejurimi, dar fără inscripţii. Căutând ca de obicei monete, am găsit greceşti şi anume: 3 din Dionysopolis (Bustul lui Sarapis; revers Hermes), două din Locris, trei din Afrodisia, patru dintr'un oraş necunoscut, împreună cu o mulţime romane dela Annia Faustina, Iulia Augusta, Agrippina, de asemenea toate de bronz.

Vântul fiind tot protivnic, am luat o altă trăsură pentru Kallatis, localitate ce o lăsasem la stânga, de oarece nu consultasem harta, dar n'am descoperit nimic antic şi nici măcar monete.[1]) Aceasta nu-i decât un sat mizerabil locuit de Greci, cei mai mulţi Moldoveni sau Bulgari. Nu m'am oprit decât ca să prânzesc şi m'am înapoiat la Varna pentru a aşteptă ca vântul să devină favorabil. Preotul, căruia îi făcusem aceiaşi rugăciune ca şi celui din Tomi, cu privire la monete vechi, trimise în căutarea acestor antichităţi câţiva copii, cari mi-au adus, între un mare număr de exemplare comune, 4 din Marcianopolis (Zeiţa oraşului cu coroană murală; revers Tyche pe tron) două din Kallatis (Geta, revers poartă de cetate şi nominalul E), trei din Mesembria (Filip şi Sarapis, revers Dionysos?); cinci din Nicopolis (Gordian III, revers Asklepios).

Vântul fiind bun la 28 st. n. caicul cu al cărui căpitan m'am înţeles, plecă şi la 10 am ajuns la gura canalului (Bosfor).

O călătorie de afaceri pe Dunăre în 1768

Kleeman's Reisen von Wien auf der Donau, etc. ed. II, Praga 1783.

Negustorul vienez N. C. Kleemann ne-a lăsat descrierea unei călătorii de afaceri ce a făcut în anii 1768—1770 pe Dunăre, în Bugeac, în Crimeea, la Constantinopol, Smirna, Archipelag, Veneţia şi de aci prin Triest înapoi la Viena. Drumul dela Silistra până la Chilia nouă îl descrie astfel:

Plecând dela Rusciuc cu vânt bun am sosit după două zile la *Silistra*. Aceasta nu este o cetate mare, dar destul

[1]) După cât se pare călătorul vorbeşte de Balcic sau Caliacra.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

de întărită şi se află pe ţărmul drept al Dunării. Locuitorii sunt în cea mai mare parte Turci, cari sunt foarte temuţi din cauza hoţiilor şi cruzimei lor. Reis-ul (căpitanul corăbiei) acostă pe celalalt ţărm pentruca să economisească taxa de cheiaj. Vameşul trecând la noi ne-a vizitat repede, aşa că am putut centinuà călătoria fără întârziere.

Câteva zile am avut vreme rea, vânt contrar şi ploaie mare, care a pătruns prin acoperitoare şi mi-a udat cu totul patul.

La 22 (Noemvrie) am ajuns la *Hârşova,* care este un orăşel pe ţărmul drept al Dunării. Eram foarte încântat în timpul vântului puternic ce a bătut până acum, că am părăsit corabia ce m'a adus dela Viena, căci mi-ar fi fost cu neputinţă să călătoresc de acì înainte cu ea pe fluviul foarte lat: valurile mari s'ar fi jucat cu ea ca cu o minge. Barca turcească dimpotrivă mergeà de abia se zărià. Când era însă vântul protivnic şovăiam adesea câteva ore.

In ziua de 23 a trebuit să mergem toată ziua şi jumătate noaptea pe un braţ îngust al Dunării, care aveà o mulţime de cotituri. Drumul acesta era foarte nesigur aşa că eram mereu cu mare grijă. Peste tot, călătoria aceasta a fost pentru mine foarte distractivă.

La 24, dimineaţa, zărirăm *Brăila* [1]) şi câteva ceasuri în urmă *Galaţii* [2]), în Moldova într'o poziţie încântătoare. Galaţii au multe biserici creştine, dar nu se vedeà nicio moschee. In amândouă localităţile se aflau corăbii mari cu trei catarturi, cari erau în cea mai mare parte încărcate cu ce-

[1]) Un oraş mic lângă Dunăre, cu un castel bine întărit cu 7 tunuri. In anul 1711 a cucerit-o generalul rus Renne, dar a părăsit-o în curând. In războiul din urmă (1770) a fost ocupată când de Turci, când de Ruşi; aceşti din urmă o ţin acum. (Nota aut. ed. II).

[2]) Un oraş binişor construit, dar înconjurat numai cu un zid rău. Locuitorii sunt în majoritate de religie ortodoxă, se ocupă mult cu negoţul şi au mai multe libertăţi decât în alte localităţi. (N. A.)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

reale pentru Constantinopol; câteva se construiau chiar atunci în schela Galaţilor.

In seara aceleiaş zile acostarăm la *Isaccea* [1]). Localitatea aceasta nu este tocmai mare şi are aproape de Dunăre o veche cetăţuie. Din Isaccea pleacă un drum pe uscat la Constantinopol. Călătorii ce vin din Moldova, Basarabia şi alte ţări de dincoace de Dunăre, iau de regulă acest drum şi se socoteşte dela Isaccea până la Constantinopol cam 6 zile de drum sau vre-o 60 mile germane.

Noaptea aceasta s'a pornit o furtună mare, ce ne-a silit ca toată ziua următoare să stăm pe loc; când spre seară furtuna s'a potolit, plecarăm la 10 ore noaptea din Isaccea şi ajunserăm în dimineaţa de 26 la Ismail. Acesta este un oraş întins, unde între altele se face mult negoţ cu mărfuri turceşti.

Spre marele meu regret am aflat acì, că hanul Tătarilor trecuse cu două zile mai înainte prin acest oraş la *Cavcian*, în societatea consulului francez. Ce să fac? Pericolul nu mi se mai păreà atât de mare şi deci mi-am continuat drumul spre Chilia. Reis-ul era un turc zgârcit şi a trebuit să-i plătesc o sumă de bani, care în comparaţie cu cea plătită până acum era respectabilă.

Ismailul şi Chilia sunt la 8-9 ore departe unul de altul, dar noi am făcut acest drum în două zile. Un vânt puternic care ne-a surprins peste noapte, a silit pe corăbieri să caute un adăpost sigur, unde a trebuit să avem răbdare. Cu ocazia acestei furtuni, erà să-mi găsesc moartea. Dimineaţa mă aflam pe bord şi am avut nenorocirea să alunec cu papucii mei cei noi şi să cad cu capul în jos în Dunăre. Valurile mari mă ridicară iarăşi în sus. In tinereţe învăţasem să înot şi încercai să mă salvez. Mă apropiai de barcă, încercai de două ori să mă apuc de marginea corăbiei, de care la urmă mă

[1]) La Isaccea s'a retras marele vizir Hali-Bey cu restul armatei sale când a fost bătut de Ruşi dincoace de Dunăre la 1771. (N. A.)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

prinsei bine; dar respiraţia îmi era împiedicată şi nu puteam strigà ajutor. In sfârşit mă observară două persoane ce erau în apropiere; ele îmi veniră într'ajutor şi mă scoaseră în corabie. N'am suferit nici cel mai mic rău şi pot spune că nu mi-a fost frică deloc, mi-am păstrat întreagă prezenţa de spirit. Iubitul şi cinstitul meu tovarăş de drum şi tălmaci, care se găsià nu departe de locul de unde am fost scos, stăteà liniştit şi privià cu sânge rece şi căscând. Abia când văzù că sunt zdravăn şi sănătos, a sărit să mă ajute ca să mă îmbrac. Această nepăsare trădă sentimentele cele mai intime ale omului meu: cât de mult ar fi binecuvântat bunul om valurile dacă m'ar fi înghiţit. Am mulţumit lui Dumnezeu că acest accident s'a sfârşit în chip atât de fericit pentru mine, căci apa era adâncă de 8 stânjeni şi valurile foarte înalte.

In sfârşit vântul a încetat puţin şi reisul a îndrăznit să se depărteze dela mal. Eram la o depărtare numai de un ceas de Chilia-nouă şi am întrebuinţat din cauza mersului încet patru ceasuri, până ce am putut acostà în ziua de 30 Noemvrie ora 9 dimineaţa. Acì am terminat cu bine şi sănătate călătoria pe Dunăre, care a durat dela Viena 56 de zile.

Chilia-nouă [1]) este aşezată pe braţul stâng dintre cele cinci braţe ale Dunării, la o depărtare de trei ceasuri de Marea-Neagră. Braţul acesta şi cel drept (Sf. Gheorghe) sunt singurele navigabile şi pot merge pe ele în Marea Neagră cele mai mari corăbii cu trei catarturi. Oraşul are o privelişte frumoasă spre Dunăre, este foarte bine situat pentru navigaţie, ocupă o mare întindere şi este împodobit cu o mul-

[1]) Se numeşte Chilia-nouă spre deosebire de vechia localitate cu acest nume, ce se chemà în vechime Lykostomo, care nu mai există şi era aşezată pe insula din apropiere. Cetatea Chilia s'a predat la 30 August 1771 Ruşilor. Garnizoana turcească, care mai aveà vre-o 4000 oameni, a fost învoită să treacă cu corăbiile la Tuicea, ceeace s'a şi făcut. (Nota autorului).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ţime de moschee. Armenii schismatici au acî două biserici. Cetatea este înconjurată cu un zid stricat, are însă la Dunăre un castel puternic şi mare.

TRAD. DE TULCEANU

FOLKLOR DOBROGEAN

Marcoş-Paşa şi Crivăţul

Pe seninul cerului
Cam la poarta raiului
La puţul Crivăţului
Nemerit-a, poposit-a
Vezi, Marcoş, paşă bătrân,
Cu barba până la brâu,
Cu oştire
Câtă frunză, câtă iarbă
Cu Crivăţ ca să se bată.
La puţ dacă ajungea
În ghizduri că îmi bătea
Şi din gură că-i zicea:
— Bre, Crivăţe, dumneata!
Eşi afară a ne bate.
Iar Crivăţ,
În fântână el cum sta
Cu picioarele în apă
Pe un scăunel de gheaţă,
Cu mustăţile de brumă
Şi cu barba tot de chidă,
El din gură că grăia:
— Bre, Marcoşe, dumneata!
De ce ai venit la mine
Cu oştire
Câtă frunză, câtă iarbă
Pe mine ca să mă baţi
Că nimic nu ţi-am stricat?
Dar Marcoş tot nu-l lăsa
Şi din gură îi zicea:
— Ieşi afară a ne bate!
Crivăţ atunci se ruga
Trei zile răgaz să-i dea.
La Dumnezeu că zbura
De departe 'ngenunchia
De aproape cuvânta:
Să vezi, Doamne

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Şi s'asculţi!
Că la mine nemerit-au,
Poposit-au,
Ia, Marcoş, paşă bătrân
Cu barba până la brâu
Cu oştire
Câtă frunză, câtă iarbă
Cu mine ca să se bată!
Şi mă rog, Doamne, de tine
Ca să mi te'nduri de mine:
Dă-mi trei zile din Undrea [1])
Trei din Ghenar [2])
Şi trei din Făurar [3])
C'aste-mi poartă vremuri tari.
Iară bunul Dumnezeu
Rugăciunea-i asculta
Şi câte trei zile îi da.
Crivăţ napoi se 'nturna
Şi 'n puţ iară că intra
Şi la bătaie pornia
Trei zile
Ploaie caldă că le da
Boarfele [4]) că le uda
Câte nouă că avea
Pe toate le lepăda
Apoi trei zile
Ger uscat iarăş le da
Boarfele că le 'ngheţa.
Oştile se speria,
La Marcoş că se ducea
Şi din gură cuvânta:
— Bre, Marcoşe, dumneata!
Ce suntem noi vinovaţi
De ne ţii
Nebăuţi şi nemâncaţi
Şi prin geruri degeraţi?
Iar Marcoş că le grăia:
— Staţi, băeţi, nu vă grăbiţi
Ci vă 'ntoarceţi înapoi
Şi tăiaţi voi şeile
Şeile
Sulițele
Grămădiţi focurile
Şi vă uscaţi boarfele
Şi vă 'ncălziţi mânile,
Mânile, picioarele.
Ei napoi mi se 'nturnau
Şei şi sulițe tăiau
Focurile grămădiau.
Dară Crivăţ ce-mi făcea?
O furtună le sufla,
Focurile mătura,
In slavă le ridica,
Şi 'n mare le arunca,
Oştile de 'nspăimânta.
La Marcoş iar se ducea
Şi din gură că-i grăia:
— Bre, Marcoşe, dumneata!

---

[1]) Decembre.
[2]) Ianuarie.
[3]) Februarie.
[4]) haine, rufe.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Bre, Marcoș, pașă bătrân,
Cu barba până la brâu!
Ce suntem noi vinovați
De ne ții
Nebăuți și nemâncați
Și prin geruri degerați?
Iar Marcoș că le zicea:
Stați, băeți, ia stați,
Nu vă speriați
Caii voi să vi-i tăiați
Mațele le lepădați
In cosciuguiri să intrați
Acolo cred că scăpați!
Oștile de-l asculta
Și caii de mi-i tăia
Mațele le arunca
In cosciuguri că intra
Da' mai rău că îngheța.
Oștile se spăimânta
La Marcoș iar se 'nturna
Și din gură cuvânta:
Bre, Marcoșe, dumneata!
Bre, Marcoș, pașă bătrân,
Cu barba până la brâu!
Ce suntem noi vinovați
De ne ții
Nebăuți și nemâncați
Ca niște câini leșinați
Și prin geruri degerați?
Și de ce te 'npotrivești
Puterii dumnezeești?
Marcoș atunci se scula
După dânsul îi chema
Și la Crivăț se ducea
De departe 'ngenunchia
De aproape se ruga
Să-i ierte lui greșala.
Crivăț atunci îl erta
Un soare cald că le da
Pe toți că mi-i desgheța
Boarfele și le usca
Și 'nnapoi se înturna.
Și rămas-a povestea
De s'a dus și pomina
Până'n ziua de acum.

Această baladă a fost culeasă de Constantinescu Pimen, elev al școalei normale din Constanța, din gura lui I. Gh. Vâlsan, bătrân în vârstă de 88 ani, din comuna *Tortoman*, județul Constanța.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Badea

Foaie verde ș'o lalea
Pe dincoace, pe dincoa,
Umblă Turcii de-aiurea,
Tot de Badea întrebând,
Tot de Badea ispitind:
— Unde, mâre o fi stând
Cârciumarul buților,
Măcelarul Turcilor?
Foaie verde de-avrămeasă,
— De-al-de mândră Băduleasă,
Bade-al tău nu este-acasă?
— Bade-al meu este la vie
Și-l aștept, mâre, să vie.
Frunză verde ș'o lalea,
Turcii, dac'o auzia,
Nici un crezământ nu-i da;
Ci'n casă năvală da
Și pe Badea mi-l lega
Cu trei funii de mătase,
Cât un braț voinic de groase,
Tot de lemnul coșului,
In dogoarea focului,
In bătaia fumului;
Și pe Badea mi-l lovia
Tot cu fierul plugului
Cum îi pasă Badiului.
Foaie verde și-o lalea
Băduleasa ce-mi făcea?
Poala de galbeni umplea
In bătătură ieșia
Și'ncepea a arunca.
Turcii, dacă o vedea,
Turcii toți se repezia
Unul peste altul da.
Și iar verde și-o lalea
Băduleasa ce-mi făcea?
De Badea s'apropia
Funiile le tăia.
Și când Badea mi-a oftat
Turcii toți au înghețat.
Tăia Badea câte doi
Băduleasa câte trei!
După ce, mâre-i tăia
In podul case-i urca
Și foc caselor punea.
Cine pe drum că trecea
Tot pe Badea-l văita:
— Alei, frate Badiule,
Cum îți mai ard casele!
— Las' să arză
Că nu-mi pasă!
Frunză verde lemn de prun
C'au fost puse lângă drum.
Dar nu-mi este-atât de case
Cât de niște carne grasă...
Zece porci c'am îngrășat,
In podul casei i-am urcat
Și cum ard focurile,
Sfârâie unturile...
Mari îmi sunt păcatele!

Baladă culeasă de Constantintinescu Pimen, din gura lui moș Dragomir Cocoș, bătrân de 80 ani din comuna *Tortoman*, jud. Constanța.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Versuri din ajunul Bobotezei

Ciur la leasa, leasa
Mâine-i Boboteaza
Cai 'ncurători
Porcii râmători
Vacile lăptoase
Oile lânoase
Stăpânii trăiască
Să le stăpânească
La anul și la mulți ani!

Urare culeasă de Vineș Petre, elev în școala normală din Constanța, din satul *Rahman*, jud. Tulcea. O spun fetițe de 5—9 ani, umblând din casă în casă, având în mâini un șervet cu busuioc și un coșuleț în care strâng ouă.

Locuitorii din Rahman sunt Români, cea mai mare parte Ardeleni, iar restul Cojani din șesul Munteniei, mai ales din jud. Brăila. După statistica din 1912 satul numără în acest an 887 suflete. Această urare din ajunul Bobotezei se aude și 'n satul *Dăeni*, pe malul Dunării în jud. Tulcea, sat de asemenea românesc. Majoritatea locuitorilor de aci sunt Dobrogeni vechi, pe lângă cari s'au așezat și câteva familii de Ardeleni, precum și coloniști din județele Prahova, Muscel și veterani de prin Putna, Tutova, Bacău. După statistica din 1912, satul număra în acest an 2591 suflete.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Ghicitori

1). Huș, huș, prin păiuș; cotcodac prin copac.

(vântul)

2). Domnișor cu haine scurte
Mare lege ține'n curte.

(lacătul)

3). Moș Gheorghe cocoșatul
Se uită peste tot satul.

(cumpăna fântânii)

4). Bordea'n sus, Bordea'n jos
Bordea vine mânios.

(fusul)

5). Am o nuia, vâjiia,
Ocolesc lumea cu ea.

(gândul)

6). Ce trece peste apă și nu face umbră?

(chiotul)

7). Incurcată rădăcină
Ales voinic o desbină!

(cartea)

8). Tranca, tranca la picioare
Hârpa, hârpa pe spinare.

(războiul)

9). Dacă iei din ea, se mărește;
Dacă pui, se micșorează.

(groapa)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

10). Frigare de carne şi carnea de aur.

(degetul şi inelul)

11). Două rătişoare
Călugărişoare
Pe unde mergeau
Maluri se surpau.

(foarfecele)

12). Buruenuţă gălbinuţă
Rar bărbat care te cruţă

(tutunul)

13). Pană înpănată
Pe apă lăsată
Cu mână de om
Cu voie de domn.

(corabia)

14). Am patru surioare
Două mari, două micşoare
Una pe alta se alungă
Şi nu pot să se ajungă.

(roatele)

15). Moara lui Buburuţă
Umblă prin grăunţe.

(şoarecele)

16). Din pământ ca Adam sunt zidit;
Pe roată ca Sf. Gheorghe sunt tras;
In cuptor ca cei trei cuconi am ars;
Când trăiam de toţi eram cinstit;
Mă luau în mâini şi mă pupau;
Iar când şi eu, ca toţi, am murit
Nu s'a găsit cine să mă 'ngroape.

(ulciorul)

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

17). Ce se pune pe masă, se tae, se împarte la fiecare şi totuşi nu se mânâncă ?

(cărţile de joc)

S'au cules din satul *Tortoman,* jud. Constanţa, de Pimen Constantinescu, elev al şcoalei normale din Constanţa.

C. BRĂTESCU

Obicei de nuntă la Românii din Tulcea

După ce se isprăveşte *oaspeţul,* mireasa scoate darurile pentru naş şi pentru *deavăr,* cari sunt de regulă cămăşi, pantaloni, ciorapi. Atunci ea *închină darul* şi nuntaşii aruncă bani pentru mireasă. După aceea mireasa este condusă de naşă la o casă vecină. Acî naşa o desbracă de toate hainele şi i-le ia, dându-i în schimb o cămaşă nouă, frumoasă. Pe urmă vine mirele însoţit de deavăr; acest din urmă, care îşi zice *frate* al miresei, este un fel de chezaş al castităţei ei.

Dimineaţa deavărul vine din nou şi bate la uşa însurăţeilor, aşteptând să i-se deschidă. El are un bici în mână. După ce i se deschide, intră în odaie şi lasă biciul jos. Mireasa trebuie să se scoale din pat şi să meargă să ridice, biciul, pentru ca deavărul să se convingă dacă a fost sau nu virgină.

După oarecari ezitări mireasa vine şi dacă a fost virgină deavărul ia biciul, iese vesel afară, pocneşte din el, chiue, sloboade pistoale, nuntaşii se adună şi cheful începe din nou. Dacă însă mireasa n'a fost virgină, deavărul o bate cu biciul până spune cu cine a păcătuit.

Obiceiul se practică de Românii «Cojani» din oraşul Tulcea.

X.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

NUMISMATICA DOBROGEI

1. Cercetători vechi şi noi.

Călătorul care cutrieră cercetător Dobrogea, rămâne impresionat nu numai de nesfârşita varietate de peisagii ce-i oferă natura capricioasă a acestui ţinut, sau de felurimea tipurilor, costumelor şi obiceiurilor ce-i prezintă populaţiunea lui atât de amestecată, ci şi de marele număr de rămăşiţe antice ce întâlneşte la fiecare pas. Pe ţărmul Dunării şi pe coasta Mării, dealungul văilor mănoase şi înlăuntrul pădurilor bătrâne, pe colnicele înalte şi pe joasele grinduri ce abia se ridică deasupra apei, se găsesc răspândite cu o profuziune puţin obişnuită, ruini de castre, castele şi cetăţi, de oraşe şi sate dispărute, de valuri şi şanţuri, de trofee şi morminte, din cari s'au scos, şi se mai scot pe fiece zi, nenumărate obiecte de artă şi de industrie, de utilitate şi de podoabă, inscripţiuni şi monete, ce ne desvăluesc un trecut de activitate culturală, pe care istoria plină de frământări a Dobrogei abia ne lasă să-l bănuim.

Între aceste antichităţi monetele ocupă un loc de frunte şi au atras încă de timpuriu atenţia cercetătorilor. Cea dintâi menţiune despre ele o avem dela învăţatul tovarăş de exil al lui Carol XII, A. de La Motraye, care trecând la 1711 prin ţinutul nostru, a cumpărat în Babadag un număr de monete antice, romane şi greceşti, între cari şi câteva piese de ale oraşului Tomis (Constanţa) [1]. Cu ocazia unei alte călătorii, făcută trei ani în urmă, acest amator de antichităţi vizitează mai multe aşezări vechi dobrogene: Isaccea

[1]) La Motraye, *Voyages*, II p. 10, Cf. mai sus p. 95 n. 2.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

(Noviodunum), Babadag, Constanţa (Tomis), Mangalia (Kallatis) şi probabil Balcicul (Dionysopolis), adunând o însemnată cantitate de monete, pe cari le-a descris şi reprodus, în parte, în publicaţia asupra călătoriilor sale [1]). Dar pe lângă descrierea monetelor găsite şi pe lângă alte notiţe interesante privitoare la Dobrogea, La Motraye relatează şi despre un obicei foarte păgubitor pentru ştiinţa numismatică şi care din nenorocire se practică uneori şi astăzi: locuitorii duceau monetele antice de aur şi de argint la oraşe şi le vindeau argintarilor, cari le topiau pentru a face din ele diferite obiecte de podoabă.

Alţi călători din veacul al XVIII-lea, cari au trecut prin acest ţinut, nu amintesc despre monumentele monetare, în schimb atât în lucrările celebrului numismat Eckel, dela sfârşitul acestui veac, cât şi în ale nu mai puţin celebrului Mionet, dela începutul veacului al XIX-lea, găsim descrise piese ce au fost bătute în vechile oraşe greceşti din Dobrogea. Este interesant că pe câtă vreme Eckel în «Doctrina Numorum», apărută la 1786, cunoaşte monete din toate cele patru oraşe dobrogene: Istros, Tomis, Kallatis şi Dionysopolis [2]); Mionet în a sa «Déscription des médailles antiques» publicată dela 1806—1811, nu descrie decât monete din Istros, Kallatis şi Dionysopolis, iar în suplimentul la această lucrare mai adaugă câteva piese din Kallatis; monetele din Tomis nu sunt de loc menţionate [3]).

Scurt timp în urmă, la 1815, a publicat un mic studiu despre câteva monete inedite din Kallatis, arheologul francez, Millin, care a avut de rezultat să atragă atenţia unor cercuri mai largi asupra monetăriei acestui oraş [4]). Renumitul numismat, abatele Sestini, care a trăit în prima jumătate a vea-

[1]) La Motraye, *ibidem*, p. 205 urm.

[2]) Eckel, *Doctrina Numorum Veterum* II, pag. 13 urm.

[3]) Mionet *Déscription des médailles antiques* I pag. 353 urm. Suppl. II, pag. 64 urm.

[4]) Millin, *Notice sur des médailles inédites de Callatia*, în Magazin Encyclopédique, Paris, 1815.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

culul al XIX-lea, a descris şi el un număr de monete din toate oraşele noastre pontice [1]) Cu toate acestea scrierile ofiţerilor apuseni, cari au luat parte la războiul ruso-turc din 1828 — 29, cum a fost de pildă Moltke, şi cari amintesc despre celelalte monumente dobrogene, nu cuprind nici o informaţiune cu privire la monete.

Mai curioasă este însă lipsa de informaţiuni despre ele în studiile cărturarilor francezi şi englezi — ingineri şi medici — cari au vizitat Dobrogea în epoca războiului Crimeei şi au lucrat la calea ferată dintre Cernavoda şi Constanţa; ei vorbesc despre monumentele arhitectonice şi epigrafice, încearcă identificări de localităţi antice, dar monetele le neglijează cu desăvârşire [2]), deşi chiar cu ocazia construirii acestui drum de fier, avem informaţiuni că s'au găsit numeroase monete.

Dar cu totul inexplicabilă este puţina atenţie ce au dat monetelor dobrogene arheologi ca Engelhardt, Boissière, Baudry şi Desjardins, cari între 1864 şi 1867 au făcut cercetări speciale asupra monumentelor antice de acî şi au întreprins chiar săpături. Afară de câteva notiţe sumare, nici o descriere mai amănunţită nu au publicat despre monumentele monetare, deşi s'au colectat cu această ocazie piese numeroase cari au fost duse în străinătate [3]). De asemenea nici învăţatul K. F. Peters care în 1864 a cercetat temeinic Dobrogea din toate punctele de vedere, nu aminteşte decât despre monetele descoperite pe teritorul oraşului Constanţa. El spune că toţi trecătorii prin acest oraş şi toţi vizitatorii băilor de mare, cari sunt mai ales Bucureşteni şi Gălăţeni, ţin să ducă cu ei, ca amintire, măcar câteva monete antice. Nu neglijează însă să adaugă, că multe muzee şi colecţionatori străini, posed serii bogate de antichităţi şi monete găsite acî [4]).

[1]) Mai ales în catalogul muzeului Hedervary, a muzeului Chaudoir şi în Lettere numism, di continuazione, *passim*.

[2]) Cf. Allard, *Mission en Dobroudja;* Michel, *Les traveaux*, etc.

[3]) Boissière, *Rapport sur une mission archéologique* (în Archives des missions scientif. 1867, IV p. 186); Desjardins, *Voyages* în Revue archéol. 1868.

[4]) Peters, *Grundlinien zur Geographie u. Geschichte der Dobrudscha* p. 141.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Cu un sfert de veac mai 'nainte, pe la 1839, o comisiune de învăţaţi ruşi, instituită de guvernatorul Basarabiei, P. Teodoroff, a început să facă săpături în Insula Şerpilor, descoperind până la 1850, între altele, şi vreo 2000 de monete antice, cari cea mai mare parte au intrat în colecţiunea muzeului din Odesa. Dintre acestea abia vreo 600 au putut fi determinate şi descrise de către numismatul rus N. Murzakevici [1]). Ele erau parte din oraşele dobrogene Istros, Tomis, Kallatis şi Dionysopolis; parte dela regele Sciţilor din Dobrogea, Canites; parte din celelalte oraşe pontince ca: Odessos, Mesembria, Anhial şi Byzantium. Afară de acestea mai erau monete din oraşele greceşti din Peninsula Balcanică: Nikopolis ad Istrum, Adrianopolis şi Markianopolis; precum şi din alte localităţi mai depărtate europene şi asiatice: Cizicus, Lampsacus, Efes, Abydos, Pergam, Amastria, Nicomedia Bithiniei, Nicea, Adramitea, Apollonia din Caria, Prusia pe Ipsius, Tium, Patara, Pherae, Chios, Pylos; de asemenea dela regii Bosporului: Rometalkes, Inismeos, Helios şi Kesmagakos.

După ce Dobrogea a fost reanexată la România, monumentele ei au început să fie cercetate şi studiate de învăţaţii noştri. Dintre aceştia cel dintâi care s'a interesat de monete, le-a colecţionat şi le-a studiat cu toată străduinţa, a fost savantul nostru numismat d. M. C. Sutzu. Intr'un studiu aprofundat şi luminos, publicat încă la 1881, d-sa vorbind despre monumentele antice din acest ţinut, insistă şi asupra monetelor bătute de oraşele pontice, şi descrie un număr de piese inedite din Tomis, Kallatis şi Istros [2]). După aceasta dedicându-se cu toată inima şi râvna studiului monetelor şi pondurilor antice, d. Sutzu a scris un număr de studii despre numismatica şi metrologia Dobrogei, cari au servit ca îndru-

---

[1]) Murzakevici, în Zapiski III p. 237.

[2]) Sutzu, *Coup d'oeil sur les monuments antiques de Dobrodja* în Revue archéologique 1881 p. 209 urm.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mare tuturor cercetărilor ulterioare și constitue izvoare de cel mai mare preț pentru cunoașterea acestor monumente [1]).

Incă din 1882 a început să facă cercetări arheologice în Dobrogea Grigore Tocilescu, care apoi timp de peste 25 de ani a întreprins săpături în toate localitățile vechi de acî, dezgropând pe lângă monumente arhitectonice, sculpturale și epigrafice, și numeroase monete. Acestor din urmă însă le-a dat prea puțină atențiune și astfel știința numismatică n'a profitat nimic din activitatea lui arheologică atât de îndelungată. In tot acest timp Tocilescu a fost și director al muzeului de antichități din București și a avut ocazia să achiziționeze pentru această instituțiune o cantitate mare de monete antice din Dobrogea, găsite atât izolat cât și în tezaure. Dar nici acestea nu s'au bucurat de vreo solicitudine deosebită din partea lui.

In schimb muzeele și colecționatorii străini au știut să profite de lipsa de interes ce o arătau autoritățile noastre acestor monumente, și prin agenți iscusiți, au reușit să adune serii bogate, frumoase și rari din toate monetele dobrogene. Până în ultimul timp unele muzee străine trimeteau în fiecare an oameni speciali, cari cutrierau Dobrogea, strângând tot ce găsiau mai bun și mai frumos ca monumente numismatice, iar altele aveau agenți stabiliți în orașele principale din acest ținut, cari urmăreau descoperirile monetare și le achiziționau pentru patronii lor. In chipul acesta au fost

[1]) Lucrările d-lui Sutzu privitoare la monetele și pondurile orașelor dobrogene sunt: *Poids et monnaies de Tomis* în Mémoires du Congrés internat. de Numismatique de Paris 1900; *Greutate de plumb din Tomis* în Buletinul Societ. Numism. Rom. 1904 p. 6; *Monete inedite sau puțin cunoscute din urbile antice din Dobrogea*, același Buletin 1907 p. 3 și 1908 p. 7; *Ponduri antice inedite din Tomis și Kallatis*, Buletin 1913 p. 3; *Monete inedite din orașele noastre pontice* în Analele Acad. Rom. XXXV; *Contribuțiune la studiul ponderilor antice din orașele noastre pontice*, Buletin 1914 p. 1; *Ponduri și monete inedite din orașele noastre pontice*, Buletin 1915 p. 157; *Contribuțiunea numismaticei la istoria României transdunărene* în Analele Acad. Rom. XXXVIII; *Monetele regilor sciți din Dobrogea* Buletin 1916 p. 1.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

trecute peste graniță cântități enorme de monete dobrogene, cari au îmbogățit colecțiunile muzeelor și amatorilor străini, în timp ce în colecțiunile din țară nu intrau decât piese puține și de o conservare inferioară.

Un singur profit a rezultat pentru noi pe urma acestui exodiu al monumentelor monetare dobrogene: au atras atenția învățaților străini, cari au început să le studieze. Ei au dat importanță specială monetelor bătute de vechile colonii grecești din Dobrogea și astfel s'a putut reconstitui, în mare parte, istoria monetară a acestor orașe.

Inceputul l-a făcut Muzeul britanic din Londra, în catalogul căruia s'au publicat un număr oarecare de monete dobrogene.

După aceea distinsul numismat francez, d. Adrien Blanchet a descris în 1892 mai multe monete pontice intrate în Cabinetul de medalii din Paris [1]). Câțiva ani în urmă Academia din Berlin a hotărât publicarea unei lucrări mai mari, care avea în vedere și monetele noastre dobrogene: un *corpus* al monetelor antice, bătute în țările din nordul Peninsulei Balcanice. Cu adunarea materialului și redactarea acestei opere au fost însărcinați doi dintre cei mai eminenți numismați germani: d. B. Pick, conservatorul Cabinetului Numismatic din Gotha și d. K. Regling, subdirectorul Muzeului din Berlin. Primul volum al acestei importante lucrări a apărut la 1898 și cuprinde, dintre monetele dobrogene, pe cele ale orașelor Kallatis, Dionysopolis și Istros; al doilea a ieșit abia după 12 ani și conține descrierea monetelor din Tomis [2]). Autorii nu s'au mulțumit însă să facă numai descrierea și clasificarea tuturor monetelor din aceste orașe, ce se cunoșteau în momentul publicării lucrării lor, ci pe baza

[1]) Blanchet, *Monnaies de la Chersonèse Taurique et de la Moesie*, în Revue Numismatique 1892 p. 59 urm.

[2]) Pick-Regling, *Die antiken Münzen Nord Griechenlands:* Dacien und Moesien. Părți din această lucrare au fost publicate în traducere de d. Knechtel în Buletinul Soc. Num. Rom. 1911 p. 5; 1912 p. 17 și 1916 p. 20.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

informaţiilor scoase din studiul monumentelor monetare şi din scriitorii antici, au reconstituit, pe cât a fost posibil, istoria acestor vechi aşezări greceşti. Astfel opera lor a devenit baza oricărui studiu asupra monetelor şi istoriei oraşelor noastre dobrogene.

Încă îndată după apariţia primului volum, alţi numismaţi de ai noştri şi străini, cari se ocupaseră de monetele antice din Dobrogea, au început să publice contribuţiuni la acest *corpus*.

Astfel la 1902 şi 1903 D. Tacchella, pe atunci conservator al muzeului din Sofia, publică un număr de monete pontice găsite în sudul Dobrogei şi din care multe erau de ale oraşelor Istros, Kallatis şi Dionysopolis [1]). La 1903 şi 1904 d. I. Brunsmid, directorul muzeului din Agram descrie un număr însemnat de monete din aceleaş oraşe [2]). Tot atunci eruditul nostru numismat, d. W. Knechtel, publică şi d-sa o serie de monete inedite din Istros şi Kallatis [3]), iar la 1908 şi 1915 aduce şi alte complectări la monetăria oraşelor dobrogene [4]). Contribuţiuni importante la monetăria oraşului Tomis publică în 1907 d. M. C. Sutzu, care de acum înainte urmăreşte cu cel mai mare interes descoperirile monetare din Dobrogea şi studiul acestor monumente, aducând mereu la cunoştinţa numismaţilor exemplare numeroase inedite sau variante interesante [5]). Monetele dobrogene au fost studiate cu interes şi de către Ex. Sa Mgr. Netzhammer, un eminent arheolog şi neobosit cercetător al monumentelor noastre [6]);

[1]) Tacchella, *Monnaies de la Mésie Inférieure*, în Revue Numismatique 1902 p. 368 şi 1903 p. 203.

[2]) Brunsmid, *Unedierte Münzen von Dacien u. Mosien* în Numismatische Zeitschrift, XXXV şi XXXVIII.

[3]) Knechtel, *Câteva monete inedite din Dacia şi Moesia* în Buletinul Soc. Num. Rom. 1904 p. 10.

[4]) Cf. Buletinul Societ. Numism. Rom. 1908 p. 30 şi 1915 p. 1.

[5]) V. mai sus p. 116 nota.

[6]) Netzhammer, *Aus Rumänien*, I şi II *passim*; *Ceva nou despre Istros* în Revista Catolică 1912 p. 355. *Ce-mi povestesc monetele mele din Tomis?* Ibidem p. 487; *Mărunţişuri arheologice*, Ibidem 1914 p. 127; *Dioscurii în Tomis* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1913 p. 29.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

precum și de apreciatul numismat d. L. Ruzicka, autorul câtorva excelente și importante contribuțiuni la studiul monetelor grecești din țările Peninsulei Balcanice [1]). In sfârșit autorul acestor rânduri, a avut și el prilejul să dea la iveală câteva descrieri de monete pontice dobrogene, precum și o scurtă lucrare de sinteză asupra monetăriei orașelor grecești de acî [2]).

Dar în afară de monetele orașelor grecești, și alte monete dobrogene au atras atenția numismaților noștri și a celor străini. Un interes special au deșteptat monetele regilor sciți, cari au domnit prin veacul al III-lea în d. Cr. în regiunea dintre Constanța și Balcic. Acestea au fost publicate mai întâi de Tacchella [3]), pe urmă au adus contribuțiuni la studiul lor d-nii Regling [4]), Knechtel [5]) și Netzhammer [6]), iar acum de curând d. Sutzu a scris un important studiu de sinteză asupra monetăriei acestor regi [7]).

Monetele descoperite în cetatea Ulmetum (dela Pantelimonul de sus) au fost publicate de d. V. Pârvan [8]), iar un număr de monete grecești, romane și românești, găsite în Dobrogea au fost descrise de mine în diferite lucrări [9]).

---

[1]) Ruzicka, *Inedierte Münzen von Kallatis* in Zeitschrift f. Numismatik. 1913 p. 293.

[2]) Moisil, *Creșterea Colecțiunilor Academiei Române* 1912—1915; *Cele mai vechi ateliere monetare dela noi* în Convorbiri Literare 1915 p. 293.

[3]) Tacchella, *Aerosandre, roi des Gètes?* în Revue Numismatique, 1900 p. 397 și tab. XII; *Cinq rois de Gètes*, în Revue Numismatique, 1903 p. 31 și tab. V.

[4]) Regling, *Corolla numismatica* p. 261.

[5]) Knechtel, *O monetă scitică a Regelui Kanitu*, în Revista Catolică 1912 p. 209.

[6]) Netzhammer, *Mărunțișuri arheologice*, în Revista Catolică 1913 p. 127.

[7]) Sutzu. *Contribuțiunea numismaticei* în Analele Acad. Rom. XXXVIII; Cf. și *Monetele regilor sciți din Dobrogea*, Buletinul Societ. Num. Rom. 1916 p. 1.

[8]) Pârvan, *Cetatea Ulmetum* în Analele Acad. Rom. XXXIV p. 556; XXXVI p. 299; XXXVII p. 281.

[9]) Moisil, *Monete vechi românești găsite în Dobrogea* în Conv. Liter. XL p. 1120: *Cele mai vechi monete muntene*, Ibidem XLII 1 p. 588; *Monetele lui Mircea cel Mare*, Ibidem XLII 2 p. 413; *O descoperire numism. în vechiul Arrubium*, Ibidem XLIII p. 751; *Descoperirea dela Dăieni*, Ibidem XLIII p. 1168.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

După cum se vede, dintre toate monetele dobrogene, ale oraşelor pontice au atras mai mult atenţiunea învăţaţilor; celelalte nu au fost decât prea puţin urmărite şi numai o mică parte au fost studiate. Cu toate acestea pentru istoria ţinutului este de mare importanţă să se ştie, ce fel de monete s'au găsit în diferite localităţi şi deci ar fi de dorit, ca descoperirile de monete dobrogene să fie urmărite de aproape şi totdeauna când se publică descrierea lor, să se menţioneze locul de proveniență.

2. Tezaure monetare.

O valoare deosebită au pentru istoria politică şi culturală a Dobrogei tezaurele de monete ce se găsesc ascunse în pământul ei. Cu ajutorul lor se poate fixa nu numai situaţia monetară a ţinutului în anumite epoce, dar şi starea politică, relaţiile comerciale şi influenţele culturale. Tot ele ne descoperă adeseori evenimente necunoscute din istoria ţinutului, sau ne permit să lămurim altele numai puţin cunoscute. Cu toate acestea tezaurele monetare dobrogene n'au fost urmărite până acum cu destulă atenţiune, aşa că multe s'au împrăştiat fără de nici un folos pentru ştiinţă; dar nici acelea cari au intrat în mâinele oamenilor pricepuţi n'a fost totdeauna studiate şi publicate. Astfel, deşi avem indicaţiuni despre un mare număr de descoperiri de tezaure, nu cunoaştem bine decât prea puţine din ele.

Un tezaur care prezintă un interes particular pentru numismatica antică a Dobrogei este cel ce s'a descoperit la Cuzgun (jud. Constanţa) prin anul 1905. El conţinea vreo 2000 de monete de argint din Appollonia (Tracia), Mesembria şi Istros, printre cari erau amestecaţi vreo 20 ciziceni de electru [1]). Piesele din urmă datează din veacul al VI-lea în.

[1]) Moisil, *Monete şi Tezaure monetare* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1913 p. 63.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

d. Cr. și contează printre cele mai vechi și mai rari monete grecești; ele au fost achiziționate de eruditul numismat rus, marele duce Alexe Mihailovici, cu ocazia vizitei flotei rusești în portul Constanța. Monetele celelalte sunt din veacul al III-lea în. d. Cr. și au o importanță mai mică. Găsirea împreună a unor monete contimporane din Appollonia, Mesembria și Istros într'un tezaur dobrogean, dovedește întrebuințarea lor simultană în comerțul local din acel timp și deci strânsele relațiuni negustorești între cele trei orașe pontice. Iar aflarea împreună cu ele a cizicenilor mult mai vechi, probează că aceste monete de electru aveau curs pe piață două sute de ani după emiterea lor.

Alt tezaur de monete antice, despre care însă nu avem decât o informațiune sumară, s'a găsit la Anadolchioi (jud. Constanța) prin 1895. El se compunea din vreo 1000 de stateri de aur macedoneni, dela Filip II și Alexandru cel Mare [1]). Probabil trebuie să vedem într'însul averea unui negustor bogat din Tomis, căci localitatea unde s'a găsit, este în imediata apropiere de ruinele acestui oraș.

Monete de tip macedonean, dar de argint, s'au găsit într'un tezaur dela Slava-Rusă, lângă Babadag (jud. Tulcea), descoperit prin 1907. El cuprindea câteva sute de stateri de argint dela Lysimac, regele Traciei, și s'a împrăștiat imediat printre locuitori. Descoperirea lui acolo ar pledă pentru originea ante romană a acestei localități [2]).

In sfârșit un alt tezaur de monete grecești a fost găsit în 1909 la Dăieni (jud. Tulcea). Monetele ce-l compuneau erau toate de argint, de ale orașului Istros, și au fost aduse de apă dintre ruinele cetății Beroe din apropiere, în urma unei ploi torențiale [3]). Cum monetele sunt din veacul II-lea în. d. Cr. probează sau că localitatea există și înainte de

[1]) Moisil, *Ibidem* p. 63.
[2]) Moisil, *Ibidem* 1916 p. 42.
[3]) Moisil, *Ibidem* 1913 p. 22.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cucerirea romană, sau că aceste monete de argint au circulat până târziu în epoca fortificării ei de către Romani.

In legătură cu tezaurele de monete greceşti trebuie pus un tezaur de monete dace, descoperit în judeţul Constanţa la 1903. El cuprindea 240 piese de argint, imitaţii barbare după tetradrahmele lui Filip II. Tipurile sunt foarte degenerate, iar în locul călăreţului de pe revers se află două sau trei globule [1]).

Dintre tezaurele de monete romane nu cunoaştem decât foarte puţine şi mai ales din epocele târzii. Un mic tezaur cu monete de bronz dela Traian şi Adrian, între cari şi o monetă istriotă de argint s'a găsit în 1913 la Dăieni (jud. Tulcea) [2]). Aflarea unei monete istriote din veacul II în. d. Cr. împreună cu monete din veacul al II-lea d. Cr., dovedeşte că până târziu în epoca romană monetele greceşti de argint au circulat în Dobrogea, după cum de altfel monetele greceşti au circulat şi în alte părţi ale imperiului roman.

Un alt tezaur, acesta de monete constantiniane, s'a descoperit la Măcin (jud. Tulcea) în 1908. Cele câteva sute de piese erau de bronz, însă acoperite cu un strat de argint, ceeace dovedeşte că au fost fabricate pentru a servî ca monete de argint [3]). Găsirea tezaurului între ruinele vechii cetăţi romane Arrubium, trebuie pusă în legătură cu restaurarea limesului dunărean de către Constantin cel Mare şi urmaşii săi.

Tot monete dela aceşti împăraţi cuprindeà şi un tezaur mai mic găsit la Nalbant (jud. Tulcea) în 1910 [4]). El confirmă existenţa unei aşezări romane în această localitate izolată din nordul Dobrogei.

Dintr'o epocă mai târzie de restaurare a limesului do-

---

[1]) Moisil, *Ibidem* p. 21.

[2]) Moisil, *Ibidem* 1914 p. 22.

[3]) Moisil, *Convorbiri Literare* XLIII p. 751.

[4]) Moisil, *Monete şi Tezaure monetare* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1914 p. 55.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

brogean este tezaurul găsit în ruinele dela Satu-Nou (jud. Tulcea), în 1912. El se compunea din 25 piese de bronz dela împăratul Justinian [1]).

Cu mult posterior este tezaurul descoperit la Cilibichioi (jud. Constanța), format din un mare număr de piese mici de bronz dela împăratul bizantin Leon I [2]). Iar un alt tezaur găsit la Isaccea în 1913, conținea monete bizantine și mai noi, dela împărații Comneni din veacul al XI-lea [3]). Și unul și celalalt probează circulația monetelor bizantine în ținutul nostru până târziu în evul mediu.

Dintre tezaurele de monete medievale două sunt mai bine cunoscute: unul de monete de argint dela Mircea cel Bătrân, Domnul Țării-Românești, descoperit în 1907 pe dealul Bădila (lângă Niculițel, jud. Tulcea) [4]), celalalt de monete bulgărești dela țarii Alexandru și Sracimir, găsit anul acesta lângă Silistra [5]).

Primul conținea o cantitate foarte mare de monete de argint dela Mircea, parte cu legende latinești, parte cu legende slave. Printre ele s'au găsit și alte câteva monete muntene ce nu s'au putut încă determină, precum și monete dela Petru Mușat al Moldovei și Ludovic cel Mare al Ungariei. Acest tezaur, descoperit în apropiere de drumul principal ce ducea din Basarabia în Dobrogea, prin vadul dela Obluciță (Isaccea), trebuie pus, de sigur, în legătură cu stăpânirea lui Mircea asupra acestui ținut și este o dovadă importantă despre circulația monetelor muntene ací.

Cât privește tezaurul de monete bulgărești, ceva anterior domniei lui Mircea, trebuie pus în legătură cu stăpânirea

---

[1]) Moisil, *Ibidem.*

[2]) Moisil, *Ibidem* 1913 p. 21.

[3]) Moisil, *Ibidem* 1914 p. 25.

[4]) Moisil, în *Convorbiri literare* XL p. 1120; XLII 1 p. 588 și 2 p. 413. Cf. și *Creșterea Colecțiilor Academiei Române* 1911.

[5]) Moisil, *Monete și Tezaure monetare* în Buletin 1916 p. 43.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

bulgărească asupra Silistrei și a regiunii încunjurătoare, înainte de cucerirea ei de Munteni.

În sfârșit pământul Dobrogei a dat la iveală și tezaure de monete turcești. Ele n'au deșteptat însă de loc curiozitatea colecționatorilor și nici a numismaților, așa că nu avem știri precise asupra lor.

Este demn de observat, că toate tezaurele enumărate mai sus, se datoresc unor descoperiri întâmplătoare și că nu avem nici o informațiune despre vreo astfel de comoară, ce s'ar fi găsit cu ocazia numeroaselor săpături, întreprinse de arheologii noștri, oficiali sau amatori, în diferitele regiuni ale Dobrogei. Aceasta este o indicațiune foarte prețioasă cu privire la importanța descoperirilor întâmplătoare și la necesitatea de a se lua cele mai întinse măsuri, ca astfel de descoperiri să nu rămână necunoscute specialiștilor.

De altă parte dacă aruncăm o privire asupra localităților cari au dat la iveală tezaure monetare, constatăm că acestea provin parte din vechile așezări mai importante ale Dobrogei, parte din localități situate dealungul principalelor drumuri ce străbăteau în vechime ținutul nostru în toate direcțiunile. În special numeroase sunt tezaurele găsite în localitățile de pe malul Dunării, pe unde, se știe, că trecea drumul comercial cel mai important, care lega Dobrogea cu restul lumii. Astfel este de presupus, că cea mai mare parte din tezaure nu sunt altceva, decât depozite comerciale, ascunse pentru siguranță în pământ, și rămase acolo din anumite cauze. De altfel faptul că cele mai multe din ele s'au găsit așezate în vase de lut — obicei vechi pentru păstrarea banilor — probează și el, că erau depozite monetare îngropate intenționat. Prin urmare monetele din aceste tezaure reprezintă în mod fidel speciile de monete, cari circulau în ținutul nostru în epocele când au fost îngropate tezaurele.

Constatările ce facem permit să ne dăm și mai bine seama, de marea importanță ce au pentru știință tezaurele

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

monetare şi de nevoia ce se simte, ca toţi oamenii luminaţi să conlucreze la descoperirea şi salvarea de distrugere sau înstrăinare a acestor comori.

Dar în afară de tezaure, din pământul Dobrogei s'au scos nenumărate monete singuratice sau unite la întâmplare în grupuri mai mici ori mai mari. Se înţelege că cele mai multe piese de acestea s'au găsit între ruinele aşezărilor antice şi medievale şi în punctele cari au fost odinioară centre comerciale sau militare. Dar trebuie să accentuez, că şi în alte locuri mai izolate, retrase prin fundurile văilor sau pe grindurile bălţilor, s'au descoperit adeseori monumente monetare din cele mai interesante. Această profuziune de monete este dovada cea mai strălucită de întinsa întrebuinţare a acestui instrument comercial în toate timpurile, consecinţă naturală a rolului economic important, pe care ţinutul dela gurile Dunării l-a avut în tot cursul antichităţii în mişcarea comercială şi culturală din răsăritul Europei.

3. Monetele bătute în Dobrogea.

I. Monetele oraşelor greceşti.

Monetele descoperite în Dobrogea se pot grupà în două mari categorii: indigene, adică acelea cari au fost bătute pe teritoriul acestei provincii; şi străine, cari au circulat aci în urma legăturilor comerciale cu restul lumii.

Monetele bătute pe teritorul Dobrogei sunt de două feluri: ale oraşelor greceşti de pe malul mării, şi ale regilor sciţi, cari au stăpânit în antichitate regiunea sudică a ţării.

Dintre oraşele greceşti din Dobrogea patru au avut ateliere monetare: Istros (Caranasuf), Tomis (Constanţa), Kallatis (Mangalia) şi Dionysopolis (Balcic). Cel dintâi, o veche colonie milesiană, a bătut monete proprii încă din veacul al V-lea în. d. Cr. Ele erau de argint şi aveau pe

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

față două capete de tineri, așezate invers, iar pe revers marca orașului: o acvilă ciugulind un delfin, încadrată într'un pătrat adâncit (tipul fig. 1 și 2).

Curând după Istros s'a desvoltat Kallatis, colonie venită din Heraklea Pontică; ea a început să bată monete prin veacul al IV-lea în. d. Cr. Și acestea erau de argint, dar aveau pe față capul lui Herakles, iar pe revers armele lui (măciuca și arcul cu teaca) și un spic. (Fig. 5).

Tocmai pe la sfârșitul veacului al III-lea în. d. Cr. a început să bată monete și Tomis, dar ale ei erau de bronz și aveau tipuri diferite. (Fig. 9—12). Ceva mai târziu cade înființarea monetăriei din Dionysopolis, care a fabricat tot monete de bronz, mai ales cu tipul zeului Dionysos, întemeietorul mitic al orașului.

Orașele acestea n'au putut bate monete proprii decât numai mulțumită situației lor autonome, pe care și-au putut-o păstrà, cu mari greutăți și jertfe, în tot cursul antichității. Așezate pe teritorul Geților și învecinate încă din veacul al III-lea cu Sciții, cari se stabilise în Dobrogea, ele au căutat prin toate mijloacele să-și câștige protecția șefilor acestor popoare. Prin servicii ce le făceau în calitate de negustori, prin daruri de obiecte prețioase, prin acordarea de onoruri extraordinare etc., ele izbutiau de cele mai multe ori să-și atragă simpatia acestor șefi, cari le apărau împotriva lăcomiei și jafurilor supușilor lor barbari. Dar dacă orașele aveau nevoie de protecția șefilor barbari, și aceștia la rândul lor aveau tot interesul să fie în bune relațiuni cu coloniștii greci culți și întreprinzători. Căci numai prin mijlocirea lor puteau potentații geți și sciți să se pună în legătură cu lumea civilizată, numai lor le puteau vinde grânele și materiile brute și să primească în schimb bani și obiecte fabricate; numai dela ei le puteau venì meșterii de cari aveau trebuință. Acest interes reciproc a contribuit, ca orașele noastre să-și poată asigura timp atât de îndelungat autonomia și libertatea comercială;

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

nevoia imperioasă ce aveau unii de ceilalţi a fost marele factor, care a îngăduit slabelor colonii greceşti să trăiască şi să se desvolte în mijlocul unei populaţiuni barbare atât de duşmănoasă.

Se înţelege că regii macedoneni Filip II şi Alexandru cel Mare au acordat oraşelor noastre un sprijin mai eficace decât şefii barbari, ceeace le-a permis să aibă o prosperitate mai mare şi mai durabilă. Monetele acestor regi au circulat atât în oraşe, cât şi în interiorul provinciei, dovadă că legăturile cu comerţul mondial erau atunci mult mai întinse.

Singur Lysimac, care a devenit rege al Traciei după desmembrarea imperiului lui Alexandru, a încercat să restrângă libertăţile oraşelor noastre, şi acest fapt a provocat o revoltă, la care au participat şi Geţii şi Sciţii din interior. Dar după moartea lui (281) vechea autonomie a fost din nou câştigată şi s'a putut păstrà aproape 200 de ani. După acest interval oraşele recunosc, de voie de nevoie, protectoratul lui Mithradate regele Pontului, şi sunt silite să facă o alianţă cu el împotriva Romanilor. Ca semn al acestei alianţe ele bat monete de aur după tipul staterilor lui Lysimac, dar cu efigia lui Mithradate sau a vreunui fiu de al său. Este cea dintâi şi cea din urmă încercare ce au făcut ele de a emite monetă de aur (fig. 16). Natural, că după ce Romanii au înfrânt pe Mithradate, (72 d. Cr.), au pus stăpânire şi pe oraşele noastre, cari au găsit astfel în statul roman un protector mult mai puternic şi care le-a acordat libertăţi destul de largi şi în acelaş timp le-a garantat, mai bine decât oricând înainte, siguranţa comerţului.

1. *Monetele autonome ale oraşelor greceşti.*

Monetele bătute de coloniile greceşti înainte de stăpânirea romană au fost numite de numismaţi monete autonome. Cu toate acestea autonomia a existat şi după stabilirea puteri

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

romane şi dovada cea mai bună despre aceasta este, că oraşele au continuat să bată monete proprii în numele şi sub garanţia autorităţii municipale, iar nu a statului roman. Numai în timpul imperiului monetele acestea au pe faţă efigia suveranului roman, dar sunt bătute tot în numele municipalităţilor.

Caracteristica monetelor zise autonome, deci anterioare stăpânirii romane, este că pe faţă au totdeauna capul sau bustul unei zeităţi, iar pe revers atribute în legătură cu această divinitate sau reprezintarea unei alte zeităţi.

Fig 1.

Fig 2.

Monete autonome de argint din Istros.

În Istros pe lângă cele două capete omeneşti inversate, ce se întâlnesc pe toate monetele de argint (fig. 1 şi 2), găsim reprezintaţi pe monetele de bronz mai ales următorii zei: Apollon, cu părul buclat şi coroană de lauri (fig. 3); Demeter cu văl pe cap şi coroană de spice; Dionysos, cu coroană de iederă şi Helios cu coroană de raze (fig. 4). Interesante sunt piesele cari reprezintă capul zeului fluvial Istros, înfăţişat cu barbă mare, păr lung şi coarne. Reversul monetelor istriote autonome este aproape totdeauna marca oraşului: acvila ciugulind un delfin.

Fig. 3.

Fig. 4.

Monete autonome de bronz din Istros.

În Kallatis monetele de argint au totdeauna pe faţă capul lui Herakles, acoperit cu pielea leului din Nemea, iar pe revers armele eroului şi un spic (fig. 5). Cele de bronz în-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

fățișează și ele adeseori capul acestui zeu, dar și al Demetrei, cu văl și coroană de spice (fig. 8); al lui Dionysos cu coroană de iederă; al lui Apollon cu coroană de lauri (fig. 7); al Athenei cu coif și egidă (fig. 6); al lui Hermes cu pălărie (pe-

Fig. 5.

Fig. 6.

Monete autonome de argint și bronz din Kallatis.

tasos), etc. Reversurile sunt în legătură cu zeii de pe față. Astfel Demetrei îi corespunde pe revers o coroană de spice sau Dioscurii călare; lui Dionysos o coroană de iederă și un thyrsos; lui Apollon un tripierd; lui Hermes un caduceu (kerykeion), etc.

Fig. 7.

Fig. 8.

Monete autonome de bronz din Kallatis.

În Tomis pare a fi avut un cult deosebit Marele Zeu, înfățișat ca și Zeus, sub aspectul unui bătrân bărbos, cu părul mare legat cu o bantă. Capul lui se găsește pe o bogată serie de monete autonome, cari au pe revers de regulă o acvilă — pasărea favorită a lui Zeus — într'o coroană de frunze de ștejar (fig. 9). Alte monete cu capul Marelui Zeu au pe revers picioarele dinainte (protomele) alor doi cai (fig. 12), ori două stele cu 6 sau 8 raze (fig. 11). Capul lui Apollon apare și el adeseori, dar monetele acestea au pe revers un tripied. Și capul lui Hermes este foarte obișnuit, având pe revers caduceul. Capul zeiței Demeter se întâlnește pe mai multe serii: unele au pe revers Dioscurii călărind, cu lăncile în poziție de atac și cu stele de-asupra capetelor, altele numai bonetele Dioscu-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

rilor înstelate, altele în sfârşit una sau două făclii ori spice (fig. 10). Şi Dionysos apare uneori pe monetele tomitane autonome, dar mai ales pe reversul lor.

Fig. 9.

Fig. 10.

Monete autonome de bronz din Tomis.

In Dionysopolis tipul obişnuit de monete este pentru faţă capul zeului Dionysos, iar pentru revers un atribut al lui. Este de remarcat însă, că monetăria autonomă a acestui oraş este foarte redusă.

O notă caracteristică multor serii de monete autonome din toate oraşele noastre o formează contramărcile. Acestea sunt nişte ştampile mici rotunde, cari au fost aplicate ulterior, în epoce de criză financiară, pentru a da monetelor scoase din uz, un curs forţat. Ele reprezintă de regulă capete de zeităţi. Sunt monete, mai ales din seriile mai vechi tomitane, care au trei, patru şi chiar mai multe contramărci.

Fig. 11.

Fig. 12.

Monete autonome de bronz din Tomis.

Intre monetele autonome ale oraşelor noastre trebue să numărăm şi pe acelea bătute în onoarea fundatorilor mitici ai coloniilor. Ele sunt din timpuri mai noi, poate dela începutul epocei romane, şi reprezintă pe faţă pe zeul fundator — κτίστης — iar pe revers un alt zeu sau un atribut oarecare. (fig. 13—14—15).

O altă serie de monete autonome, care de altfel nu are nici o legătură cu monetăria proprie a oraşelor noastre, formează

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

piesele de aur bătute în timpul alianţei cu Mithradate, regele Pontului. Cum am spus mai sus, acestea au tipul staterilor

Fig. 13.
Intemeietorul mitic Istros.

de aur ai lui Lysimac şi reprezintă pe faţă capul lui Mithradate sau al unui fiu al său, dar cu legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ

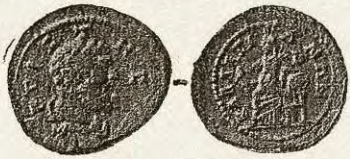

Fig. 14.
Herakles, fundatorul mitic al Kallatiei,

Fig. 15.
Eroul legendar Tomos.

ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ([moneta] regelui Lysimac); iar pe revers pe zeiţa Athena Nikephoros, adică şezând pe tron şi ţinând în mâna dreaptă o Victorie (Nike) (fig. 16). Singura legătură a acestor stateri cu monetăria oraşelor noastre este, că pe tronul

Fig. 16.
Stater de aur din Istros.

zeiţei se află iniţialele numelor lor: ΙΣ pentru Istros, ΚΑΛ pentru Kallatis, ΤΟ pentru Tomis. Nu s'a găsit nici una cu iniţialele oraşului Dionysopolis. Cele mai numeroase monete de acest fel a bătut municipalitatea din Tomis; se cunosc până acum 16 serii cu nume de magistraţi diferiţi. Din Kallatis nu avem decât vreo 12 serii, iar din Istros o singură serie.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Aceasta dovește că la începutul veacului I în. d. Cr. situația economică cea mai înfloritoare o aveau Tomitanii, iar celelalte două orașe mai vechi decăzuseră. In orice caz pare curios faptul, că hotărând să bată monete de aur, orașele noastre au adoptat nu numai tipul staterilor lui Lysimac, dar și numele acestui rege, care cu două veacuri înainte a avut față de ele o purtare atât de dușmănoasă Se vede că tipul acesta de monete era foarte răspândit în comerț și chiar în acel timp mult mai căutat decât tipul nou bătut de Mithradate și care n'a circulat de loc nici în Dobrogea, nici în țările dunărene.

2. *Monetele imperiale din orașele grecești.*

Numeroasele piese ce s'au bătut în toate orașele noastre în timpul imperiului roman, prezintă două note caracteristice: toate sunt de bronz și toate au pe față capul sau bustul împăratului, ori vreunui membru al familiei imperiale. Pe revers se înfățișează o divinitate, o acvilă, un șarpe, templu, trofeu, etc. (fig. 17—20). De altă parte cele mai multe monete imperiale poartă o marcă de valoare, indicată prin cifrele A, B, Γ, Δ, E (1, 2, 3, 4, 5); uneori găsim și valori intermediare A< ($1^1/_2$) sau Δ< ($4^1/_2$).

Fig. 17.

Fig, 18.

Monete imperiale din Kallatis și Tomis (Sept. Sever; Filip Arabul).

În timpul primilor împărați divinitățile reprezintate pe revers sunt de regulă cele obișnuite în epoca autonomă; mai târziu încep să devină tot mai frecvente reprezintările divini-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

tăţilor Asklepios, Hygieia, Tyche, Nemesis; a celor alegorice: Concordia, Aequitas, şi a celor orientale: Kybele, Sarapis, etc.

Fig. 19.

Fig. 20.

Monete imperiale din Istros şi Tomis (Gordian III).

Activitatea monetară a oraşelor noastre a continuat până la jumătatea veacului al III-lea d. Cr. Deşi cu ocazia marei invaziuni a Goţilor, din timpul împăratului Maximin (238), ele au suferit foarte mult, totuş au continuat să bată monetă şi sub Gordian III şi sub Filip Arabul. Odată cu moartea acestuia din urmă (249) încetează pentru totdeauna şi monetăria oraşelor noastre pontice.

II. Monetele regilor sciţi.

Ar fi fost natural ca triburile de Geţi şi Daci, ce locuiau în Dobrogea şi în stânga Dunării şi cari desigur au bătut monete, să fi imitat monetăria oraşelor pontice, după cum triburile galice şi iberice au imitat monetele coloniilor greceşti de pe teritoriul lor (Massalia şi Rhoda). Nu s'a întâmplat însă aşa: Geţii şi Dacii n'au imitat monetele nici unui oraş pontic, ci ale altor oraşe greceşti cu o importanţă comercială mai mare, ca Thasos şi Larissa, şi ale regilor macedoneni Filip II, Alexandru cel Mare şi Filip III.

In schimb regii sciţi, cari au stăpânit partea sudică a Dobrogei în veacul al III-lea în. d. Cr., ne-au lăsat mai multe serii de monete, cari se asemănă şi ca tipuri şi ca artă cu cele ale oraşelor greceşti din vecinătate.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

De altfel existența acestui regat și numele regilor ne sunt cunoscute în cea mai parte numai din monete; autorii antici nu ne vorbesc decât despre așezarea Sciților în Dobrogea, iar inscripțiile descoperite până astăzi abiă amintesc un singur rege, Canites.

Fig. 21.

Fig. 22.

Monete de bronz dela regele scit Canites.

Savântului nostru numismat, d-lui M. C. Sutzu, îi revine meritul de a fi lămurit, cu ajutorul izvoarelor literare și numismatice, existența și istoria acestui regat.[1]) Rezultatele la care a ajuns d-sa se pot rezumă în următoarele: In veacul al III-lea în. d. Cr. a existat în regiunea de sud a Dobrogei, dintre Constanța și Balcic, o organizare scită ai cărei șefi purtau numele de regi. S'au putut descoperì până acum cinci regi de aceștia, și ei par a-se fi succedat în modul următor: Canites, Charaspes, Tanusa, Acrosas și Sarias.

Fig. 23.

Fig, 24.

Monete de bronz dela Canites.

Cu toții au bătut monete, cari au mare asemănare cu monetele contimporane din Tomis, Kallatis și Dionysopolis. Această asemănare nu se datorește însă unei imitații servile a modèlelor grecești, ci faptului că gravorii regilor sciți erau

[1]) Sutzu, *Contribuțiunea numismaticei la istoria antică a României transdunărene*, in Analele Academiei Române XXXVIII.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Greci din orașele amintite și deci s'au inspirat din tipurile monetare de acolo. Dimpotrivă unele monete regale sunt cu mult mai bine executate decât cele orășenești. Faptul că tipurile de pe monetele regilor sciți reprezintă divinități adorate în orașele pontice, este un nou indiciu despre influența culturii grecești, care a prezidat la fabricarea lor. S'ar puteà însă ca această influență culturală să fi fost atât de puternică la curtea regilor sciți, încât să se fi introdus chiar cultul unor zeități grecești. In orice caz existența unei monetării care prezintă tipuri numeroase, care trădează o artă înaintată și care s'a menținut timp de cinci generațiuni regale, este o dovadă strălucită despre intensitatea influenței grecești la curtea acestor regi.

Fig. 25.

Fig. 26.

Monete de bronz dela Canites.

Tipurile principale ale monetelor regale de cari vorbim sunt următoarele: Capul lui Zeus, cu barbă și cu părul legat cu o bantă lată, exact ca pe monetele din Tomis, pe care îl întâlnim pe piesele lui Canites, Acrosas, și Sarias. Pe revers piesele acestea au: la Canites o acvilă—pasărea favorită a lui Zeus (fig. 21) — sau o măciucă (fig. 22). La Acrosas reversul

Fig. 27.

Fig. 28.

Monete de bronz dela Tanusa și Charaspes.

reprezintă un corn de abondență (fig. 31) — ceea ce ar însemnà că acì capul înfățișează pe Marele Zeu din Odessos — iar la Sarias un spic și o făclie.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Un tip foarte obișnuit este al zeițelor Demeter și Core. Capetele alăturate ale acestor divinități le găsim la Canites (fig. 23-4), la Tanusa (fig. 27) și la Acrosas (fig. 29). Reversurile la unele piese reprezintă două spice de grâu, la altele un spic între două făclii.

Fig. 29 Fig. 30

Monete de bronz dela Acrosas.

O altă reprezintare este a Dioscurilor, cari sunt înfățișați exact ca pe monetele din Tomis. Capetele alăturate ale acestor frați cerești se întâlnesc numai la Acrosas (fig. 30) și Charaspes (fig. 28). Pe revers sunt sau protome de cai, sau o acvilă.

Pe un număr mai restrâns de monete găsim capetele altor zei, ca Heracles, Demetra, Apollon și Hermes, având pe revers atribute în legătură cu dânșii.

Și pe monetele regilor sciți se află uneori contramărci, în special pe ale lui Canites și Tanusa. Nu cunoaștem până acum decât trei ștampile de acestea. Una reprezintă capul Demetrei (fig. 21 și 22) și pare a fi identică cu contramărcile cu acest tip ce le găsim pe monetele din Kallatis. Deci ne lasă să bănuim că ar fi putut fi aplicată pe monetele regale de către municipalitatea acestui oraș, pentru a-le da curs acolo. Alta reprezintă capul lui Hermes, (fig. 27) cum se întâlnește pe contramărcile din Tomis. Deci s'a aplicat probabil pentru a da monetelor regale curs în acest oraș. In sfârșit a treia reprezintă o roată cu patru spițe, întocmai ca roata ce se găsește pe o serie de monete mici din Istros. Deci ea ar fi un indiciu că monetele regale au circulat odinioară și acolo.

Ca mărime monetele regilor sciți din Dobrogea sunt de

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

trei categorii: cele mai mari au în diametru 22-24 mm. și sunt din acest punct de vedere la fel cu monetele mari autonome din orașele grecești. Altele nu au decât 17-18 mm.

Fig. 31.

Fig. 32.

Monete de bronz dela Acrosas și Sarias.

în diametru și se potrivesc cu seriile de monete mijlocii din aceste orașe. In sfârșit altele sunt mai mici, 13-14 mm. diametru, și au și ele analogii cu monetele orașelor pontice.

Este regretabil că nu cunoaștem și greutățile monetelor regale, ca să le putem compară cu ale orașelor grecești, căci foarte probabil am puteà găsi, și din acest punct de vedere, analogii între ele. In orice caz cele patru piese ce se păstrează în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, trei de modul mare și una de mărime mijlocie, sunt foarte apropiate ca greutate cu cele de mărime corespunzătoare din Tomis.

Din cele spuse până acì rezultă, că monetăria regilor sciți a fost influențată ca artă și ca reprezintări, ca mărime și ca greutate de monetăriile orașelor grecești din vecinătate, în special de cele din Tomis, Kallatis și Dionysopolis. Această influență dovedește existența unor legături politice, economice și culturale foarte strânse între regatul scit din Dobrogea și coloniile grecești de pe coasta Mării Negre. Deci suntem în drept să credem că suveranii sciți, cari se mândriau cu numele de «regi», posedau o cultură relativ înaintată, iar țara lor ajunsese la un grad de desvoltare economică, ce reclamà întrebuințarea monetei ca mijloc de schimb. Numeroasele tipuri monetare ce ni-s'au păstrat dela acești regi — cunoaștem până acum 20, dar câte vor fi încă necunoscute? — sunt o dovadă, că această monetărie nu erà o simplă vanitate a regilor, ci satisfăceà interesele superioare ale țării.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

4. Monete străine cari au circulat în Dobrogea.

1. *In antichitate.*

Fluviul Dunărea a servit încă din timpurile preistorice ca arteră principală comercială, care mijlocià schimbul între Marea Neagră şi ţările din răsăritul şi centrul Europei. Deci nu este de mirare, ca în ţările din bazinul acestui fluviu să se fi păstrat toate categoriile de monumente, cari rând pe rând au servit în cursul timpului, drept mijloace pentru înlesnirea acestui schimb.

Astfel s'au găsit pe teritoriul ţărilor locuite de Românі, din stânga şi dreapta Dunării, obiecte şi podoabe de bronz, cari reprezintă primele unităţi metalice de schimb, căci este ştiut, că bronzul a fost cel dintâi metal ce a ţinut loc de monetă.

După ce au început să se lucreze metalele preţioase, ca aurul şi argintul, anumite obiecte fabricate din aceste metale s'au întrebuinţat, alăturea de bronz, ca mijloace de schimb. In această categorie intră aşa numitele «monete inelare», cari s'au găsit în cantităţi destul de mari la noi.[1])

După ce Grecii au creat primele monete propriu zise — prin veacul VII în. d. Cr. — şi relaţiile lor comerciale cu valea Dunării au devenit mai frecvente, monetele greceşti au intrat şi în ţările noastre. Şi în adevăr s'au găsit atât în Dacia cât şi în dreapta Dunării, exemplare din cele mai vechi monete greceşti, de argint şi de electru, a căror epocă de circulaţiune este veacul al VI în. d. Cr. Intru cât priveşte Dobrogea s'au găsit până acum mai multe piese din primele emisiuni de monete greceşti. Acestea sunt «ciziceni» de electru, bătuţi de oraşul Cyzicus, de pe coasta sudică a Mării de Marmara,

[1]) Cf. Kiss, *Ringgelder*, Pesta 1859; Sutzu, *Texaurul dela T.-Măgurele* în Revista p. istorie, archeologie şi filologie 1885, p. 1.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

și cari au pe față unul din tipurile obișnuite acestui oraș, iar pe revers o figură patrată, despărțită în mai multe compartimente și adâncită în corpul monetei. Cele mai multe s'au găsit în tezaurul dela Cuzgun, amintit mai sus; dar am văzut și în comerț 2 bucăți descoperite în județul Tulcea. Și unele și celelalte au fost trecute în străinătate.

Un fapt curios trebuie să observăm dela început în privința monetelor străine ce au circulat în Dobrogea: deși orașele grecești de acì erau colonii ale Miletului și Heracleei, cu toate acestea monetele acestor două metropole nu s'au găsit de loc, sau numai într'un număr extrem de restrâns. Nici tezaurele cunoscute până acum, nici descoperirile izolate nu au dat la iveală astfel de monete și în afară de puținele piese găsite în Insula Șerpilor, altele nu se cunosc de proveniență dobrogeană. Acest fenomen este cu totul neașteptat, căci desigur orașele noastre au avut cu metropolele lor, cel puțin în primele timpuri, legături comerciale cu mult mai frecvente și mai întinse, decât cu restul lumii grecești.

De asemenea pare neexplicabilă extrema raritate în Dobrogea a monetelor din Tyras (pe Nistru) și Olbia (pe Nipru). Aceste două orașe erau tot colonii milesiene, ele se aflau în vecinătatea celor dobrogene, cu care trebuie să fi avut nu numai relațiuni comerciale, dar și naționale și de cult. Mai mult, tipurile monetare din orașele noastre sunt în mare parte asemănătoare cu ale acestor colonii nordice— astfel acvila pe delfin din Istros se întâlnește și în Olbia. Și cu toate acestea, în afară de un mic număr de exemplare, monete din Tyras și Olbia nu s'au prea găsit în Dobrogea.

In schimb monetele bătute de orașele pontice de la sud, ca Odessos (Varna), Mesembria, Apollonia, Anchial, Byzanț, sunt foarte comune în ținutul nostru și s'au descoperit nu numai în regiunea orașelor grecești dobrogene, dar și în interiorul provinciei. Faptul acesta ar dovedì că legăturile coloniilor dobrogene erau cu mult mai strânse cu orașele dela sud, decât

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

cu cele dela nord. Aceste legături au devenit și mai intime în epoca romană, probă că monetele unor orașe sudice mai noi, întemeiate de împărații romani, ca Nicopolis și Marcianopolis, se găsesc în cantități mari în Dobrogea.

Dintre monetele grecești din regiunile mai depărtate, acelea cari se află răspândite în număr mai mare pe întreg

Fig. 33.

Fig. 34.

Stateri de aur dela Filip II și Alexandru cel Mare.

pământul dobrogean, sunt monetele macedonene, în special ale regilor Filip II și Alexandru cel Mare. S'au găsit dela acești regi atât monete de aur, cât și de argint și de bronz. In afară de marele tezaur de stateri de aur descoperit la Anadolchioi, piese de acest fel s'au descoperit în mod izolat în toate regiunile Dobrogei. Uneori te miri prin ce împrejurări au putut ajunge ele în localități, cari în anticitate n'au avut nici o importanță și unde nu se găsesc de loc altfel de urme antice. Se vede că în perioada alexandrină situația economică a Dobrogei ajunsese la o prosperitate atât de mare, încât piesele de aur au fost introduse în cantități însemnate și aveau o circulațiune generală.

Fig. 35.

Fig. 36.

Monete de argint dela Filip II și Alexandru cel Mare.

Monetele de argint dela acești regi par a fi fost mai puțin căutate, căci orașele Istros și Kallatis posedau monetăria lor proprie de argint. Cu toate acestea se găsesc drahme

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

și tetradrahme macedonene destul de numeroase în toate părțile Dobrogei.

Aceste monete macedonene de argint s'au răspândit foarte mult în țările dunărene și în Peninsula Balcanică, din care cauză au fost imitate de popoarele barbare de acì, cum erau Tracii și Ilirii. Astfel de imitații au circulat și prin Dobrogea. In special s'au găsit acì niște imitații foarte rudimentare ale staterilor de argint ai lui Filip II. Ele reprezintă pe față capul barbarizat și degenerat al lui Zeus, iar pe revers un cal informe și în loc de călăreț două sau trei globule (fig. 37).

Fig. 37.

Fig. 38.

Imitații barbare după monetele de argint ale lui Filip II și Alexandru cel Mare.

Dintre monetele urmașilor lui Alexandru s'au introdus în cantități mai mari în Dobrogea, piesele de aur și de argînt ale lui Lysimac. Acest rege al Traciei, care și-a impus cu forța autoritatea asupra orașelor pontice, a dat o extensiune mare monetăriei sale. Astfel găsim în Dobrogea atât stateri de aur, cât și drahme și tetradrahme de argint cu numele lui. Unele dintre monetele de argint au fost chiar impuse orașelor grecești și de aceea le găsim contramarcate cu ștampilele lor.

Fig. 39.

Fig. 40.

Stateri de aur și de argint dela Lysimac.

Piesele de aur dela Lysimac se confundă ușor cu cele emise de orașele pontice în timpul lui Mithradate, regele Pon-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

ţului, care a trăit cu vreo 200 de ani în urmă. Cum am văzut mai sus, aceste din urmă au nu numai tipurile, dar şi numele lui Lysimac. Singura deosebire este că efigia de pe faţă reprezintă pe Mithradate sau pe vreun fiu al său, iar pe revers sunt puse iniţialele oraşului respectiv.

Fig. 41.
Tetradrahmă de argint dela Lysimac.

Către sfârşitul preriodei alexandrine (150 în. d. Cr.) oraşul Thasos, care posedă un vechi atelier monetar, începù să aibă legături comerciale foarte strânse cu ţările dunărene, şi monetele lui s'au introdus în cantităţi mari în aceste ţări. Piesele bătute de oraşul Thasos în acest timp erau nişte tetradrahme late şi subţiri, ce reprezintau pe faţă capul zeului Dionysos cu coroana de iederă, iar pe revers pe Herakles stând în picioare rezemat în măciucă. Tetradrahmele acestea au circulat şi în Dobrogea atât în formă originală, cât şi imitaţii bătute de popoarele trace din Peninsula Balcanică sau de Daci.

Fig. 42.
Tetradrahmă din Thasos.

Tot în acest timp au intrat în Dobrogea şi alte tetradrahme, ale primei Macedonii, bătute după prima cucerire a

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Macedoniei de către Romani (168 în. d. Cr.). Numărul lor însă este mai restrâns decât al celor din Thasos.

Fig. 43.
Imitaţie barbară după o tetradrahmă din Thaos.

Pe la începutul veacului I în. d. Cr. se introduc în ţinutul nostru micele monete de argint ale oraşului Dyrrachium (Durazzo), care luând un avânt însemnat din cauza poziţiunii sale ca port la Marea Adriatică, şi-a răspândit monetele în toată valea Dunării. Ele reprezintă pe faţă o vacă cu viţel, iar pe revers un pătrat despărţit în două compartimente înstelate. Prin forma şi greutatea lor, aceste drahme din Dyrrachium se apropie foarte mult de dinarii romani republicani, cari au început şi ei tot în acest timp să circule în Dobrogea.

Fig. 44.
Tetradrahmă a primei Macedonii.

Afară de aceste categorii de monete, în epoca romană au continuat să se întrebuinţeze în Dobrogea, pe lângă monetele de bronz bătute de oraşele indigene, şi piesele celorlalte oraşe pontice dela sud, precum şi a unor oraşe asiatice, în special Nicea din Capadocia, şi ale Ptolemeilor din Egipt.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Numărul, relativ mare, al pieselor de acest fel găsite pe teritoriul dobrogean, dovedește că în primele veacuri după Cristos, legăturile comerțului din Marea Neagră cu aceste orașe erau foarte frecvente.

Acestea sunt monetele străine cari au circulat înainte de cucerirea romană în cantități mai mari în ținutul nostru. După cum rezultă din enumerarea de mai sus. ele sunt de proveniență din orașele și țările cari au predominat în acest timp comerțul Mării Negre. De sigur că aceste monete au circulat în primul rând în orașe, alături de montele proprii autonome. Dar o privire asupra localităților unde s'au găsit, ne îndreptățește să afirmăm, că s'au răspândit mult și în interiorul Dobrogei, unde de sigur au fost aduse de către țăranii geți și sciți, în schimbul produselor pe cari le vindeau negustorilor greci dela orașe.

* * *

După ce în prima jumătate a veacului I în. d. Cr. Romanii au ocupat întreg litoralul mării, monetele republicane și apoi cele imperiale, au început să străbată încetul cu încetul în Dobrogea. Este însă de remarcat, că atât dinarii cât

Fig. 45.

Fig. 46.

Dinari romani republicani.

și monetele de bronz romane, republicane și dela primii împărați, sunt foarte rari și nu s'au găsit decât în apropierea așezărilor romane mai vechi (d. e. Silistra). Numărul acestor monete crește abiă sub Antonini, în special sub Traian și urmașii săi. Din acest timp găsim și monete romane de aur și de bronz, mai cu seamă bronzuri mari și mijlocii. In

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

veacul al III-lea monetele romane devin şi mai numeroase, restrângând tot mai mult circulaţia celor greceşti. Astfel

Fig. 47.

Fig. 48.

«Aurens» şi bronz mijlociu dela Traian.

după anul 250 în. d. Cr., când oraşele pontice încetează de a mai bate monetă, nici un altfel de monete greceşti nu mai circulă în Dobrogea, ci singurele monete ce se întrebuinţează de acum înainte sunt cele romane.

Un fapt caracteristic pentru modul de infiltrare a culturii şi influenţei romane în Dobrogea este, că cu cât ne apropiem mai mult de veacul al IV-lea, cu atâta numărul monetelor romane sporeşte. Acest fapt trebuie pus în legătură de o parte cu desele expediţiuni războinice, făcute de împăraţii romani în aceste părţi, împotriva popoarelor germane cari în acest timp se stabiliseră în provinciile de nord ale imperiului;

Fig. 49.

Bronz mare dela Traian.

cât şi cu lucrările de întărire a limesului dunărean. Şi într'adevăr cea mai mare cantitate de monete imperiale ce s'au găsit până acum, provine tocmai dela aceşti împăraţi din a doua jumătate a veacului III până la mijlocul veacului al IV-lea, iar localităţile unde s'au găsit în număr mai mare

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

sunt regiunile vechilor cetăți romane de pe malul Dunării și din interiorul Dobrogei.

Fig. 50.
Bronz mare dela Traian.

Acelaș fenomen îl prezintă și monetele bizantine, cari după desmembrarea imperiului roman (395 d. Cr.) au început să circule în Dobrogea. Și dintre ele cele mai multe provin dela împărații cari au restaurat limesul dobrogean, cum a fost de pildă Justinian, sau de la aceia cari au luptat mai mult în aceste regiuni, ca împărații macedoneni și Comnenii.

* * *

Inainte de a încheià enumărarea monetelor ce au circulat în antichitate pe teritorul dobrogean, să ne oprim puțin asupra pieselor antice false ce s'au găsit în acest ținut.

Se știe că încă în antichitate se practică obiceiul de a se falșifica monetele și uneori însuș statul sau municipalitățile cari aveau dreptul monetar, emiteau monete false. Se înțelege că la acest mijloc se recurgeà numai în cazuri de mari crize economice și se aplicà în special la monetăria de argint. Pentru a economisì argintul se făcea sâmburele monetei de bronz și apoi se punea într'o baie de argint, așa că piesele prindeau pe deasupra o coajă de argint și aveau înfățișarea monetelor din acest metal. Acest sistem s'a întrebuințat mai ales în timpul de decadență a imperiului roman, de aceea exemplarele cele mai numeroase ce ni s'au păstrat și în Do-

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

brogea sunt de prin veacul al IV-lea d. Chr. In ruinele castrului roman Arrubium, de lângă Măcin, s'a găsit un tezaur de câteva sute de piese falşificate prin acest procedeu în timpul lui Constantin cel Mare.

Fig. 51. Monete din tezaurul dela Măcin: Liciniu, Crispus, Constantin cel Mare.

Dar mai 'nainte de această dată sistemul a fost întrebuinţat în oraşele greceşti din Dobrogea, în special în Istros. In mai multe localităţi, mai ales la Dăieni şi în împrejurimile Hârşovei, s'au găsit monete istriote cari aveau numai la

Fig. 52. Monete din tezaurul dela Măcin (diferite reversuri).

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

suprafață un strat subțire de argint, iar sâmburele de bronz sau de bilon. După toate aparențele ele sunt falșificate antice, ceeace dovedește că în perioada de decadență a orașului, atunci când golful s'a potmolit și comerțul nu se mai putea face pe mare decât foarte cu greu, municipalitatea orașului a recurs la acest mijloc.

In afară de falșificatele antice, cari oricum prezintă un interes pentru istoria monetară, se găsesc însă adeseori, în Dobrogea, falșificate moderne, fabricate de speculanți indigeni sau străini, în scop de a înșela pe colecționatori. Răspândirea falșificatelor de acest fel într'un ținut atât de bogat în antichități nu trebue să producă mirare, de oarece specula cu monete falșe găsește terenul potrivit tocmai acolo, unde monetele antice sunt mai căutate, și de regulă se falșifică tipurile acelea cari sunt mai mult cerute de amatori.

De oarece în Dobrogea s'au găsit numeroase piese de aur grecești dela Filip II, Alexandru cel Mare și Lysimac și de oarece la un moment dat prețul lor s'a ridicat din cauza numeroaselor cereri din partea amatorilor, acestea au fost mai mult falșificate. Ele au fost turnate tot în aur, dar de calitate inferioară, și uneori au fost atât de bine imitate, încât mulți colecționatori s'au înșelat.

In număr mare s'au falșificat și monetele de aur ale împăraților romani, în special ale lui Traian. Din cauză că amatorii, mai ales după descoperirea monumentului triumfal dela Adam-Clissi, care se atribue lui Traian, căutau mereu monete dela acest împărat, anumiți argintari dobrogeni, de regulă Bulgari sau Arnăuți, au început să fabrice pe o scară întinsă astfel de monete, așa că înainte cu câțiva ani, un mare număr de persoane din orașele Tulcea și Constanța, purtau cu satisfacție, la ceasornice sau la cravate, aurei «foarte bine conservați» de-ai împăratului Traian, cari, se zicea, proveniau dintr'un mare tezaur. Poliția a descoperit însă acest misterios tezaur în atelierul unui argintar bulgar din Tulcea,

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

împreună cu toate ştampilele şi instrumentele întrebuinţate pentru fabricarea monetelor.

Un alt soi de monete falşe, cari au produs odinioară mari emoţii amatorilor şi chiar unor numismaţi indigeni şi străini, sunt cele cu tipul zis «scroafa cu 7 purcei». Ele sunt de argint şi reprezintă pe faţă un personagiu stând pe tron, iar înaintea lui un alt personagiu în stare de prosternare şi alăturea un prizonier legat cu frânghie în jurul corpului. Pe revers o scroafă, înconjurată de 7 purcei.

Fig. 53.

Fig. 54.

Falşificate cu tipul «scroafa cu 7 purcei».

Piesele sunt de o fabricaţie foarte rudimentară şi cu legende cu totul neînţelese, formate dintr'un amestec de caractere greceşti şi romane. Foarte mulţi amatori le-au considerat ca piese bune, de origină persană sau evreiască veche, şi le-au plătit cu preţuri exorbitante. Se zvonise chiar despre descoperirea unui tezaur de monete de acestea la Prislav, în apropiere de Tulcea. In realitate nu sunt altceva decât nişte falşificate grosolane moderne, de provenienţă din Albania şi cari au fost răspândite nu numai în Dobrogea, dar şi în restul ţării, în Peninsula Balcanică şi chiar în Ardeal.

2. În evul mediu şi timpurile mai noi.

Până târziu în evul mediu singurele monete cari au circulat în Dobrogea au fost cele bizantine. Monetele concave de aur, argint şi bronz dela împăraţii din veacui X-XII sunt foarte răspândite. Cele de aur poartă numele de «constantinaţi» de oarece se crede că personagiile reprezintate sunt

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Constantin şi Elena. In realitate aceste figuri înfăţişează pe împăratul care a bătut moneta, având alături pe soţia sau fiul său mai mare. Uneori se află pe monete chiar trei membri ai familiei imperiale.

Fig. 55.

Fig. 56.

Monete bizantine de aur.

Când la începutul veacului al XIII-lea Veneţienii au pus mâna pe comerţul imperiului bizantin, iar după o jumătate de veac Genovezii monopolizaseră comerţul Mării Negre, ar fi trebuit ca monetele lor să intre în cantităţi tot mai mari în Dobrogea, mai ales că aceşti din urmă aveau numeroase comptuarii atât la gurile Dunării, cât şi pe coasta mării [1]). Cu toate acestea până acum nu s'au găsit decât un număr foarte restrâns de monete din aceste oraşe, precum şi din Raguza. Se vede că relaţiile lor cu populaţiunea Dobrogei erau foarte neînsemnate, ceeace se explică de altfel prin starea de «pustietate» în care se găsia provincia noastră [2]).

Fig. 57. Monetă de bronz dela Justinian.

Foarte rari şi foarte puţin răspândite sunt şi monetele

[1]) Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă* p. 47 urm.
[2]) Iirecek, *Das Fürstentum Bulgarien* p. 49.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

medievale bulgăreşti; exemplare de acestea, din cari nici unul nu este mai vechi decât veacul al XIV-lea, se găsesc mai ales pe lângă Silistra, unde s'au dat lupte între Bulgari şi Turci. Această este o probă evidentă de neînsemnatele legături ce le-a avut Dobrogea cu statul bulgăresc, înainte de cucerirea turcească şi de lipsa de temei a teoriei referitoare la o veche stăpânire bulgărească asupra acestei provincii.

In schimb monete medievale româneşti s'au găsit în număr relativ foarte mare şi răspândite în diferite regiuni

Fig. 58. Monete de argint dela Mircea cel Bătrân (Tezaurul dela Bădila).

ale Dobrogei, Pe lângă importantul tezaur descoperit lângă Niculiţel în judeţul Tulcea, compus din piese dela Mircea cel Bătrân şi Petru Muşat, s'au mai găsit monete muntene în mai multe localităţi din judeţul Constanţa, iar cu ocazia campaniei din 1913 chiar în împrejurimile satului Ecrene, pe malul mării. Marea majoritate a acestor monete sunt dela Mircea cel Bătrân, parte cu legende latine, parte cu legende slave; puţine sunt şi dela Petru Muşat, Domnul Moldovei.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

contimporan cu primii ani de domnie ai lui Mircea. Nici una nu este însă posterioară lui Mircea nici anterioară lui.

Toate acestea dovedesc că în timpul lui Mircea influenţa Ţării-Româneşti asupra Dobrogei a fost foarte mare; că relaţii comerciale întinse existau între aceste două ţări şi că monetele muntene circulau în cantităţi însemnate. Prin urmare stăpânirea lui asupra Dobrogei a fost o stăpânire reală şi a cuprins toate domeniile de activitate a populaţiunii, de sigur foarte rare, de acì. Iată cum monumentele monetare confirmă, precizează şi întregesc informaţiunile insuficiente şi confuze pe cari izvoarele istorice ni-le dau cu privire la acest fapt.

Cucerirea turcescă, stabilită definitiv asupra acestui ţinut la 1417, a pus capăt dominaţiei şi influenţei româneşti. Monetele turceşti, la rândul lor, au înlocuit pe cele ale Domnilor noştri. De acum înainte timp de patru veacuri şi jumătate ele sunt singurele care circulă în Dobrogea şi numai rareori printre asprii sultanilor se rătăcesc şi monete străine cari aveau curs în imperiul turcesc. De altfel cât timp imperiul otoman a fost în floare, Dobrogea a avut o situaţie economică destul de prosperă, ceeace şi explică mulţimea monetelor turceşti de aur găsite în diferite regiuni, precum şi a talerilor olandezi. Mai târziu influenţa comercială a Austriei şi a Rusiei, devenind tot mai puternică la Dunăre, talerii şi rublele acestor ţări au circulat tot mai mult. Alături de ele monetele de aur englezeşti şi franceze s'au introdus în cantităţi din ce în ce mai mari.

Când la 1878 ostaşii Domnitorului Carol I au ocupat vechea provincie a lui Mircea cel Bătrân, ei au introdus acolo din nou moneta românească. Cu toate acestea din lipsa unei monetării de aur româneşti şi din cauza întinsului comerţ ce se face cu ţările vecine, piesele străine de aur se întrebuinţează încă foarte mult în Dobrogea, poate mai mult ca în restul ţării.

Putem sperâ însă, că îndată ce exploatarea minelor de

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

aur din țară va lua o desvoltare mai mare și numărul monetelor românești de aur va crește, vor străbate și acestea în cantități mai considerabile în ținutul nostru.

* * *

Scurta privire ce am făcut în acest studiu asupra monetelor ce s'au bătut ori au circulat în Dobrogea, din cele mai vechi timpuri și până astăzi, a putut convinge pe oricine nu numai despre bogăția acestui ținut în monumente monetare, dar și despre marea importanță ce au ele pentru istoria lui politică și culturală. De aceea, drept încheiere, mă simt dator să fac apel la toți Dobrogenii civilizați, ca de o parte să colecționeze cu toată râvna aceste prețioase rămășițe ale trecutului, de altă parte să împedice din toate puterile înstrăinarea lor. Avem astăzi în țară pe lângă un număr de amatori serioși și pricepuți, două instituțiuni, cari se ocupă în special cu adunarea și studierea monumentelor numismatice. Acestea sunt Cabinetul Numismatic al Academiei Române și Societatea Numismatică Română. Prima urmărește să-și îmbogățească colecțiunile sale cu exemplare din toate seriile de monete ce s'au bătut ori au circulat în vechime pe întreg teritoriul românesc, și să le studieze în vederea cunoașterei cât se poate mai temeinice a istoriei noastre monetare. De aceea face sacrificii mari pentru achiziționarea acestor fel de monumente. A doua are de scop să încurajeze orice activitate în domeniul științei numismatice și să publice în Buletinul ei pe lângă studii numismatice, toate informațiunile privitoare la descoperirile de monete și tezaure din tot cuprinsul țării.

In această situație ar fi nu numai o lipsă de patriotism, dar o adevărata crimă față de știința românească, dacă vechile monumente numismatice ale Dobrogei s'ar mai înstreină.

CONST. MOISIL

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

BIBLIOGRAFIE

N. IORGA, *Veneția în Marea Neagră, I. Dobrotici.* (Analele Academiei Române XXXVI). Savantul nostru istoric, care în mai multe rânduri a avut ocazie să lămurească fapte și împrejurări în legătură cu persoana lui Dobrotici, «despotul» ce a dat numele provinciei noastre din dreapta Dunării (Cf. Istoria Chiliei și Cetății Albe; Geshichte des Osmainschen Reiches I; Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, în Analele Academiei XXXV), studiază în această nouă lucrare mai ales relațiunile dintre Dobrotici și Veneții.

Mai demult d. Iorga stabilise că Dobrotici nu este un nume bulgăresc, «ci un nume general balcanic», ce se întâlnește des și la Români, (Dobrotești, Dobroteasa, etc.) și care însemnează «fiul lui Dobrotă». In limba noastră veche există o serie de nume asemănătoare: Laiotă, Balotă, Boșotă, Calotă, Coșotă, Gerotă, etc. De altă parte el nu era deloc înrudit cu familia țarilor bulgari, deși unii scriitori bizantini îi zic «domn bulgăresc» și supușii lui nu erau numai Bulgari, ci după cum ne spun documentele contimporane: «Greci, Bulgari și alții».

Era un aventurier, un condottier oriental, care pentru ajutorul ce-l dăduse împăraților Paleologi din Constantinopol, a obținut mâna unei principese bizantine și titlul de despot. Teritoriul ce ocupa era împrejurimile Cavarnei, un vechi teritoriu bizantin, care din punct de vedere religios ținea de mitropolia grecească a Varnei.

Peste acest teritoriu stăpânea la 1346 un oarecare Balica — și acesta nume curat românesc — care în timpul luptelor dintre familia Paleologilor și Cantacuzinilor pentru tronul imperiului bizantin, ia partea Paleologilor și le trimete în ajutor o mie de călăreți aleși, sub conducerea lui Teodor și fratele său Dobrotici. Cei doi frați cuceresc mai multe cetăți pe malul Mării și drept răsplată, împărăteasa regentă Ana îl face pe Dobrotici generalisim al armatelor bizantine și-i dă în căsătorie pe fica marelui ei sfetnic Apokaukos. Dar într'o ciocnire cu armata pretendentului Cantacuzino, călărețiî lui Dobrotici sunt bătuți și în mare parte prinși. Fratele său Teodor se întoarce cu restul acasă, iar Dobrotici mai rămâne un timp la curtea bizantină.

După ce Cantacuzino se împacă cu Paleologii, devenind socrul tânărului împărat Ioan V, vedem pe Dobrotici «cu o ceată mare de tâlhari», zice însuș Cantacuzino, prădând orașele bizantine dela Marea Neagră. O mare oștire și o flotă este trimisă atunci contra lui, dar Dobrotici cedează Midia, păstrând însă pe celelalte: Mesembria, Anhial, Provata, Varna.

Dar la 1362 țarul Bulgariei, Alexandru, le atacă și le cuprinde pe toate probabil în înțelegere cu Bizantinii, pentru a desființa noul stat ce se formă în coastele și a unora și a celorlalți. Căci Dobrotici își întinsese stăpânirea și în sus până la gurile Dunării, unde ocupase Chilia.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

Începând la 1366 un mare război între Veneția și Genova. Dobrotici luă partea Veneţienilor, căci cu Genovezii era rău încă de când ocupase Chilia, pe care aceştia însă au reuşit să o recâştige. Pentru sprijinul ce-l dă, el cere Veneţienilor să ajute pe ginerele său, Mihail Paleologu — prinurmare îşi măritase fata cu un principe imperial — să ajungă împărat la Trapezunt. Scopul lui Dobrotici era ca prin aceasta să împedice pe Genovezi de a-i fi periculoşi, căci din Trapezunt se putea supraveghiă cu uşurinţă Caffa, cel mai însemnat punct al Genovezilor în Marea Neagră.

Cu ocazia războiului dintre Veneţieni şi Genovezi, cei dintâi se plâng la 1383, că Genovezii opresc corăbiile oricărei naţiuni de a merge «*ad partes Dobrotice*» şi aceasta aduce mari pagube comerţului lor. După doi ani dogele Genovei permite corăbiilor veneţiene să meargă «*ad partes del Zagora subdita Dobrodice*», dar până la 1386 liniştea n'a putut fi restabilită în aceste părţi.

Probabil că la această dată Dobrotici nu mai trăiă, căci tratatul de pace cu Genovezii îl încheie fiul său Ivanco. Din acest tratat rezultă însă că Ivanco nu moştenise dela tatăl său şi titlul de despot, căci acest titlu se obţinea prin căsătorie. «Caracterul despotal trecù deadreptul la Mircea, care era în 1390 «*despotus terrarum Dobrodicii*», al întregei moşteniri, deci, până la Caliacra deasupra Varnei, cu Ecrene şi Cavarna, la cari se adăogă Silistra... «Pământurile» le moştenise, iar titlul de despot, care nu era legat de ele, dar putea înrâurì hotărirea împăratului bizantin, venià dela acea căsătorie bizantină, care dădù Ţării-Româneşti pe Doamna Calinichia». C. M.

V. PÂRVAN, *Cetatea Ulmetum* (Analele Academici Române XXXIV, XXXVI şi XXXVII). O întinsă dare de seamă asupra săpăturilor pe care actualul director al Muzeului de antichităţi din Bucureşti le-a întreprins în anii 1911—1914 în localitatea dobrogeană Pantelimonul de sus (jud. Constanţa), unde se află ruinele vechii aşezări romane Ulmetum. Descriind cu o mare bogăţie de amănunte descoperirile făcute în lăuntrul şi împrejurimile acestei cetăţi (zidurile, monumentele epigrafice şi sculpturale, obiectele de necesitate şi podoabă, monetele) şi însoţindu-le de numeroase desenuri, fotografii, hărţi şi planuri autorul are prilejul să scoată o mulţime de informaţiuni importante şi interesante, privitoare nu numai la trecutul cetăţii, dar şi la întreaga viaţă antică din Dobrogea.

Întemeierea aşezării este desigur anterioară anului 140 d. Chr., când găsim o inscripţie amintind de *cives Romani et Besii consistentes vico Ulmeto*. Probabil sub Traian, în orice caz însă sub Hadrian, existau în Ulmetum Romani cari ridicau monumente. Era deci încă deatunci un *vicus*, care mai târziu s'a unit cu alţi *vici* şi aveau ca centru oraşul Capidava. Organizarea ţinutului Capidavei — *territorium Capidavense* — era cam astfel: Romanii stabiliţi acì ca agricultori locuiau sau în *villae* izolate, sau în *vici* cu caracter quasi-municipal. Alături de ei erau satele deosebite ale populaţiunii de baştină: Daci şi Bessi. La început aceştia erau desigur în majoritate, dar cu timpul numărul coloniştilor romani a crescut atât de mult, încât regiunea întreagă căpătă un aspect roman. Dealtfel cele două popoare au început repede să se contopească: Dacii şi Bessii adoptară organizaţia romană, iar colegii formate din cetăţeni Romani şi Bessi găsim încă din veacul al II-lea d. Cr.

Numeroasele monumente descoperite în Ulmetum reprezintă în cea mai

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

mare parte cultura română. Cele din veacul al II-lea dovedesc o artă înaintată, cele posterioare sunt lucrate în grabă şi negligent, dovadă că vremurile erau tulburi şi nesigure.

Divinităţile ce se întâmpină pe monumente sunt mai ales Jupiter şi Junona, pe cele oficiale; Mithra şi Silvanus Sator pe cele particulare.

Monetele confirmă atât continuitatea vieţii romane din veacul al II-lea până într'al V-lea, cât şi legăturile comerciale cu oraşele pontice, mai ales cu Istros şi Tomis.

Din veacul al IV-lea—V-lea a fost o lungă periodă de invaziuni barbare (Huni, Slavi, Avari), cari au distrus cetatea de mai multe ori, dar n'au putut desfiinţa viaţa romană.

Sub Justinian cetatea a fost complect refăcută, aşă că toate construcţiile actuale sunt bizantine. Restaurarea s'a făcut de soldaţii romani, după cum atestă nişte *grafitti* găsiţi într'un turn.

Deşi reconstruită pentru scopuri militare, viaţa agricolă n'a încetat a se desvoltă, şi dovadă despre aceasta sunt numeroasele unelte agricole ce s'au descoperit alături de arme şi scule milităreşti.

Până la 600 d. Cr., locuitorii au putut duce o viaţă civilizată, dar atunci marea năvălire a Avarilor a întins barbaria şi în acest ţinut. C. M.

I. PRODAN, *Despre descoperirea Goebeliei alopecuroide în România* (Ungarische botaniken Blätter 1912). Harnicul profesor român dela gimnaziul din Zombor (Ungaria), care studiază mai de mult timp flora pământului românesc, a avut norocul să descopere cu ocazia unei excursiuni făcute în Dobrogea, una dintre plantele cele mai rari ce se găsesc în Europa: Goebelia alopecuroides (L) Bge., şi care până la 1911 nu era cunoscută decât în împrejurimile Constantinopolului.

Plecând din pădurea dobrogeană Ţiganca, unde-şi fixase reşedinţa, botanistul nostru a găsit într'o poiană apropiată o specie rară de *Sternbergia colchiciflora*, iar în împrejurimile mănăstirii Cocoş, la locul «Crucea», exemplare din *Centaurea Kanitziana*, din *Carpinus orientalis* şi din *Pyrus elaeagrifolia* PALL; în «Valea Teilor» *Scolopendrium officinarum* şi grupuri de *Fagus silvatica*. Lângă Cerna a dat peste *Centaurea napulifera;* iar în drum spre Cataloi peste alte specii foarte interesante de centauree. Ajuns la Tulcea a găsit în împrejurimile oraşului iarăş centauree, precum şi *Rubus caesius tomentosus*, *Dianthus pseudoarmeria*, *D. leptopetalus*, etc. A plecat apoi la Babadag şi acî făcând cercetări în apropierea pădurii dela marginea oraşului, a dat de o poiană la marginea căreia a descoperit mai multe tufe de *Goebelia*. Punctul acesta, unde se găseşte una dintre cele mai rari plante din Europa, are pentru flora noastră o importanţă foarte mare şi autorul spune că acest monument natural ar trebuì despărţit de restul pădurii printr'un şanţ, pentruca rara plantă să nu fie distrusă sau înăbuşită de bălării.

D-l Prodan face apoi istoricul Goebeliei, arătând tratatele în care este menţionată, începând cu Tournefort (1719) şi terminând cu Ianka în a sa Leguminosae Europaeae (1885).

Cel din urmă care a reuşit să o găsească în Europa a fost I. C. Buxbaum, care a reprodus-o în opera sa Plantarum minus cognitarum (Centuria

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman" Constanta Proiect AFCN

III, 25), fără să o determine însă exact. După el abia la 1896 a fost găsită de botanicul turc G. V. Aznavour în apropiere de satul Cuciuc-Seumruchioi, lângă Constantinopol, la marginea unei păduri.

Speciile asiatice ale goebeliei au cele din Asia Centrală peri lungi și țepoși, cele din Asia mică peri mătăsoși rari și lipiți de tulpină; cele de lângă Constantinopol și dela Babadag au peri foarte puțini. C. CEICU

M. C. SUTZU, *Contribuțiunea numismaticei la istoria antică a României transdunărene* (Analele Academiei Române XXXVIII) Studiind o serie de monete antice descoperite în Dobrogea, în regiunea dintre Constanța și Balcic savantul nostru numismat, a reușit să constate o mare asemănare între ele și monetele orașelor grecești Tomis (Constanța) Kallatis (Mangalia) și Dionysopolis (Balcic). Deoarece unele dintre monete sunt dela regele Camtes, care este menționat într'o inscripție, drept rege al Sciților dobrogeni, și dat fiind marea asemănare a tipurilor lui monetare, cu ale monetelor cari poartă numele regilor Tanusa, Charaspes, Acrosas și Sarias, autorul trage concluzia că toți acești regi fac parte dintr'o dinastie care a stăpânit peste Sciții din Dobrogea.

Autorii antici (Skymnus, Strabo) amintesc de așezarea acestui popor în Dobrogea și fixează chiar granițele teritoriului ocupat de ei — dela Tomis până la Dionysopolis —; monetele la rândul lor ne descoperă numele a cinci dintre ei, ne indică timpul când au domnit (veacul III în d. Cr.) și ne permit să constatăm intensiva influență a culturii grecești asupra lor. Însoțită de frumoase tabele, cari conțin reproducerile tuturor monetelor acestor regi, cunoscute astăzi, lucrarea d-lui Sutzu constitue o nouă dovadă despre valoarea neprețuită ce au monumentele monetare pentru istoria noastră. C. M.

N. DOCAN, *Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII* (Analele Academiei Române, XXXVI).

Tendințele austriace de a pune stăpânire pe întreg cursul Dunărei, ca un mijloc de expanziunea în Orient, au avut pe lângă altele, ca urmare și apariția unor descrieri a cursului acestui fluviu însoțite de hărți mai mult sau mai puțin amănunțite.

D-l Docan adună în acest memoriu toate aceste lucrări și le studiază, complectând prin aceasta «*Memoriul despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787—1791*» publicat în Anale seria II Tom. XXXIV, mem. sect. istorice.

Începând cu Nikolaus Ernst Kleemanns, *Reisen von Wier über Belgrad bis Kilianova . . .* (1773), urmând apoi cu însărcinările unor ofițeri după războiul din 1768—1774 cari ridică un număr de hărți a Moldovei, Basarabiei și *Dobrogei*, memoriul D-lui Docan aduce prin publicarea acestor jurnale de călătorii și câteva informațiuni asupra malului *dobrogean* al Dunărei.

Hărțile lui *Lauterer* coprind și Dunărea dela Rusciuk până la Marea-Neagră, neaducând totuși pentru Dobrogea lucruri noi și precise; memoriul care însoțește aceste planșe conține însă o descriere a Sulinei. Informațiuni mai prețioase aduce Jurnalul unui alt ofițer austriac *Mihanovici*, cari în 1783 întreprinde o călătorie pe Dunăre dela Viena și până la vărsarea Dunării în Mare. Pe lângă câte o schiță de plan pe care o alcătuește asupra cetății Brăila, a

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

cursului Siretului și Prutului se cercetează bralul Sulinei a cărui hartă o desemnează de asemenea, apoi «coborî Dunărea pe brațul Sf. Gheorghe până la brațul Portița (gârla Dunavățul) de unde pornì pe acest din urmă braț coborându-le până în lacul Razelm, din care plecă pe mare direct la Constantinopole...» Această descriere se află publicată în Memoriu (1647—1683). Din descrierea Dunărei dela Silistra spre guri ni se dau și unele amănunte asupra localităților dobrogene; *Depren*, *Ienikoi*, (sat dispărut astăzi; pe locul lui se află actualul sat Mârleanu) *Rasovat* (Rașova), *Bogaskoi* (Cernavoda de azi), *Hasambeg* (sat dispărut, aproape de ruinele numite *Calachioi*) *Destarkoj* (sat dispărut, pe lângă Ghizdarești de azi), *Discada* (sat dispărut, în ostrovul Gâsca), *Azaklu* (Azaclăul sat în fața Galațului) *Isaccea*, *Barik* (sat dispărut astăzi, se află odinioară în apropierea Parcheușului), *Tulcea*, *Preslow*. De aici spune el se desface Dunărea în două: spre dreapta apucă *Kidzelias Bogaz* (nota 5 de jos adaugă că i se mai spuneà și *Hidrelias Bogaz*), care nu e decât brațul Sf. Gheorghe, iar înnainte merge brațul Sulinei.

Cap. III «*Beschreibung des Portieza Bogaz oder des vierten Arms des Donau Strohms*» înseamnă satele: *Reslow*, *Pesrepe* (Beștepe) așezat pe înălțimile de pe partea dreaptă a acestui braț. Interesant pentru vechimea populațiunei românești prin aceste părți e că una din gârlele cari făceau legătura dintre brațul Sf. Gheorghe și Sulina se numeà — la 1783, căci atunci e redactat memoriul — «*rusca vechia*». Pe brațul Dunavățul se vedeà satul *Dunavățul*, locuit de Cazaci ce păreà însă din cauza grupărei caselor, că ar fi format din patru sate.

Urmează analiza lucrărilor lui *Redange* cu care ocaziune se spune că el ar fi acela care a înduplecat pe Lipoveni, în 1783, să se mute dela gurile Dunărei în împărăția austriacă. Cei doi delegați cari trecură apoi prin Iași la Cernăuți, din partea familiilor lipovenești, arătară generalului Enzenberg că două mii de familii ar fi gata să se mute în Austria.

Pentru Dobrogea mai au interes încă și hărțile lui *Tauferer* dintre cari aceia a Dunărei, gravată de Mansfeld în 1789 în editura librarului Kurtzbek din Viena cuprinde în ediția a treia regiunile Hârșova-Isaccea și Isaccea-Sulina.

In partea a doua a acestei lucrări se dau extrase după unele din cele mai importante memorii făcute în cursul acestor explorațiuni. A. P. A.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

INDREPTĂRI ŞI ADAUSURI

Pag. 38 n. 3 în loc de: «E cunoscut căci din Cotel...» să se citească: «E cunoscut că...»

Pag. 38 n. 5 în loc de: Benndort, să se citească: Benndorf.

Pag. 42 rândul 22 în loc de: Lejean, să se citească: Le Jean.

Pag. 43 aliniatul ultim să se îndrepteze: De altminteri el, care a străbatut cu deamanuntul Dobrogea pentru studiile sale geologice şi care o cunoşteà aşa de amănunţit, nu ne dă măcar o singură numire bulgărească de sat pentru această regiune.

Pag. 44 în loc de: Lejean, să se citească: Le Jean.

Peg. 44 n. 1 în loc de: Denkschriften der Königl. Kais. Akademie, să se citească: Denkschriften de Kais.-Königl.-Akademie.

Numele Iirecek, să se îndrepteze în note Iireček (p. 38, 46).

Din motive tipografice, cuvintele străine, în special bulgăreşti şi sârbeşti, nu s'au putut scrie cu ortografia originală.

Pag. 55 rândul 24 în loc de K. von Peters, să se citească K. F. Peters.

Pag. 96 rândul 7 în loc de Nistru, să se citească Nipru.

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN

CUPRINSUL

		Pagina
Const. Moisil,	Prefață	3
C. Brătescu,	Câteva considerațiuni etnografice asupra Dobrogei	8
—	Iancu Vodă (baladă populară dobrogeană) .	14
A. P. Arbore,	Din etnografia Dobrogei: Așezările Bulgarilor	17
Copacius Junior,	Importanța strategică a Dobrogei	60
C. Petritopol,	Câteva considerațiuni generale asupra Dobrogei și Deltei Dunării	78
M. Postelnicu,	Deposedările în Dobrogea	87
Tulceanu,	Descrieri de călătorii în Dobrogea	90
C. Brătescu,	Folklor dobrogean	104
Const. Moisil,	Numismatica Dobrogei	112
Bibliografie	. . . . .	154

Biblioteca Judeteana „Ioan N. Roman” Constanta Proiect AFCN